

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Оцінювання фінансових ризиків
діяльності підприємств трубопровідного транспорту
(на прикладі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»)»**

Виконала: студентка 6-го курсу, групи 201МЕФ
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування» другого (магістерського) рівня
вищої освіти

Серга Т.М.

Керівник: к.е.н., доцент Кречотень І. М.

Рецензент: старший економіст відділу
фінансового планування та інвестицій
Філії УПГГК АТ «Укргазвидобування»

Чмихун О.С.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Серга Т.М. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Серга Т.М. _____

Полтава, 2021 року

АНОТАЦІЯ

Серга Т.М. Оцінювання фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту (на прикладі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»). Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2021.

Робота містить 132 сторінки, 20 таблиць, 15 рисунків, список літератури з 79 джерел та 6 додатків.

Ключові слова: фінансовий ризик, підприємство, методичні підходи, оцінювання, ефективність, трубопровідний транспорт.

Нафтогазова галузь України виступає одним із генераторів бюджетних доходів, лідером українського народно-господарського комплексу та центром інвестицій українських та зарубіжних інвесторів. У разі складної кон'юнктури світових енергетичних ринків на перший план виходять проблеми ефективного функціонування корпоративної системи оцінювання та управління фінансовими ризиками у компаніях вуглеводневої сировини. Фінансові втрати енергетичних компаній істотно впливають на показники ділової активності та стан світової економіки. Серед основних проблем, з якими стикаються найбільші енергетичні компанії, можна виділити, з одного боку, високу волатильність цін на енергоресурси, а з іншого – необхідність підтримки достатнього рівня інвестиційної активності.

Це зумовлює необхідність розробки нових підходів до аналізу, оцінки та вибору інструментів управління ризиками, заснованих на сучасних фінансових технологіях. Вище зазначене підтверджує актуальність тематики дослідження.

Мета роботи – дослідження теоретичних та методичних напрямів оцінювання фінансових ризиків підприємств трубопровідного транспорту з урахуванням особливостей їхньої діяльності.

Об'єктом дослідження є фінансові ризики діяльності підприємств.

Предметом дослідження є оцінювання фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту.

У теоретичній частині роботи розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття «ризик». Охарактеризовано причини виникнення фінансових ризиків підприємства. Розглянуто методичні підходи до оцінювання фінансових ризиків як основи управління фінансовими ризиками.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проаналізовано фінансово-економічний стан компанії та проведено оцінювання фінансових ризиків Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», які найбільш суттєво впливають на діяльність підприємства.

Практична цінність магістерської роботи полягає у можливості використання напрямів мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» за допомогою методичних підходів у системі забезпечення стабільної діяльності підприємства.

Інформаційною базою для написання даної роботи є монографії, підручники, навчальні посібники та наукові статті з питань оцінки фінансових ризиків, фінансова звітність Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України».

АННОТАЦИЯ

Серга Т.М. Оценка финансовых рисков деятельности предприятий трубопроводного транспорта (на примере Национальной акционерной компании «Нефтегаз Украины»). Рукопись. Магистерская работа на соискание второго (магистерского) уровня высшего образования по специальности 072 «Финансы, банковское дело и страхование» по образовательно-профессиональной программе «Финансы, банковское дело и страхование», Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», Полтава, 2021.

Работа содержит 132 страниц, 20 таблиц, 15 рисунков, список литературы из 79 источников и 6 приложения.

Ключевые слова: финансовый риск, предприятие, методические подходы, оценка, эффективность, трубопроводный транспорт.

Нефтегазовая отрасль выступает одним из генераторов бюджетных доходов, лидером украинского народно-хозяйственного комплекса и центром инвестиций украинских и зарубежных инвесторов. При сложной конъюнктуре мировых энергетических рынков на первый план выходят проблемы эффективного функционирования корпоративной системы оценки и управления финансовыми рисками в компаниях углеводородного сырья. Финансовые потери энергетических компаний оказывают существенное влияние на показатели деловой активности и состояние мировой экономики. Среди основных проблем, с которыми сталкиваются крупнейшие энергетические компании, можно выделить с одной стороны высокую волатильность цен на энергоресурсы, а с другой – необходимость поддержания достаточного уровня инвестиционной активности.

Это приводит к необходимости разработки новых подходов к анализу, оценке и выбору инструментов управления рисками, основанных на

современных финансовых технологиях. Вышеуказанное подтверждает актуальность темы исследования.

Цель работы – исследование теоретических и методических направлений оценки финансовых рисков предприятий трубопроводного транспорта с учетом особенностей их деятельности.

Объектом исследования являются финансовые риски деятельности предприятий.

Предметом исследования является оценка финансовых рисков деятельности предприятий трубопроводного транспорта.

У теоретической части работы рассмотрены научные подходы к определению сущности понятия «риск». Охарактеризованы причины возникновения финансовых рисков предприятия. Рассмотрены методические подходы к оценке финансовых рисков как основы управления финансовыми рисками.

В расчетно-аналитической части работы проанализировано финансово-экономическое состояние компании и проведена оценка финансовых рисков Национальной акционерной компании «Нефтегаз Украины», наиболее существенно влияющих на деятельность предприятия.

Практическая ценность магистерской работы заключается в возможности использования направлений минимизации влияния финансовых рисков на деятельность Национальной акционерной компании «Нефтегаз Украины» посредством методических подходов в системе обеспечения стабильной деятельности предприятия.

Информационной базой для написания данной работы являются монографии, учебники, учебные пособия и научные статьи по оценке финансовых рисков, финансовая отчетность Национальной акционерной компании «Нефтегаз Украины».

ANNOTATION

Tetiana Serha. Ssessment of financial risks of pipeline transport companies (on the example of the National Joint Stock Company «Naftogaz of Ukraine»). Manuscript. Master's thesis for the second (master's) level of higher education in specialty «072 Finance, Banking and Insurance in the educational-professional program «Finance, Banking and Insurance», National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2021.

The work contains 132 pages, 20 tables, 15 figures, a list of references from 79 sources and 6 appendices.

Keywords: financial risk, enterprise, methodical approaches, estimation, efficiency, pipeline transport.

The oil and gas industry of Ukraine is one of the generators of budget revenues, the leader of the Ukrainian national economic complex and the centre of investment of Ukrainian and foreign investors. In the case of complex conditions of world energy markets, the problems of effective functioning of the corporate system of assessment and management of financial risks in hydrocarbon companies come to the fore. Financial losses of energy companies significantly affect business performance and the state of the world economy. Among the main problems faced by the largest energy companies are, on the one hand, high volatility in energy prices, and on the other – the need to maintain a sufficient level of investment activity.

This necessitates the development of new approaches to the analysis, evaluation and selection of risk management tools based on modern financial technologies. The above confirms the relevance of the research topic.

The purpose of the work is to study the theoretical and methodological areas of assessing the financial risks of pipeline transport companies, taking into account the peculiarities of their activities.

The object of work is the financial risks of enterprises.

The subject of the study is the assessment of the financial risks of pipeline transport companies.

The theoretical part of the work considers scientific approaches to defining the essence of the concept of «risk». The causes of the financial risks of the enterprise are described. Methodical approaches to financial risk assessment as a basis for financial risk management are considered.

In the calculation and analytical part of the work, the financial and economic condition of the company is analyzed and the assessment of financial risks of NJSC «Naftogaz of Ukraine», which most significantly affects the activities of the enterprise.

The practical value of the master's thesis lies in the possibility of using areas to minimize the impact of financial risks on the activities of NJSC «Naftogaz of Ukraine» with the help of methodological approaches in the system of stable operation of the enterprise.

The information base for writing this work is monographs, textbooks, manuals and scientific articles on financial risk assessment, financial statements of NJSC «Naftogaz of Ukraine».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Сутність фінансових ризиків підприємства: поняття, властивості, складові та роль в діяльності підприємства	7
1.2. Класифікація фінансових ризиків підприємства	15
1.3. Прояви фінансових ризиків діяльності підприємства трубопровідного транспорту.....	33
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ.....	41
2.1. Інтегрована корпоративна система управління ризиками підприємств трубопровідного транспорту у контексті міжнародних стандартів ризик-менеджменту.....	41
2.2. Методичні підходи до оцінювання фінансових ризиків підприємства.....	50
2.3. Зміст та завдання оцінювання фінансових ризиків у системі управління фінансовими ризиками підприємства	58
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКЦІОНЕРНОЇ КОМПАНІЇ «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ».....	70
3.1. Характеристика виробничо-господарської діяльності НАК «Нафтогаз України».....	70

				МР 201МЕФ 20386			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Серга Т.М.</i>			<i>Оцінювання фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту (на прикладі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»)</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Крекотень І.М.</i>					3	132
					<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Н. Контр.</i>	<i>Кривенко О.А.</i>						
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>						

3.2. Аналіз фінансово-економічного стану НАК «Нафтогаз України».....	75
3.3. Оцінювання фінансових ризиків НАК «Нафтогаз України».....	87
Висновки до розділу 3.....	92
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКЦІОНЕРНОЇ КОМПАНІЇ «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ».....	94
4.1. Моделі мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність НАК «Нафтогаз України».....	94
4.2. Оцінка кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України».....	103
4.3. Напрями вдосконалення діяльності НАК «Нафтогаз України» у системі забезпечення стабільної діяльності підприємства.....	110
Висновки до розділу 4.....	118
ВИСНОВКИ.....	120
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	126
ДОДАТКИ.....	132

				МР 201МЕФ 20386			
	П. І. Б.	Підпис	Дата	Оцінювання фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту (на прикладі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»)	Літ.	Арк.	Акрушів
Розроб.	Серга Т.М.					4	132
Перевір.	Крекотень І.М.				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
Н. Контр.	Кривенко О.А.						
Затверд.	Птаценко Л.О.						

ВСТУП

Нафтогазова галузь України виступає одним із генераторів бюджетних доходів, лідером українського народно-господарського комплексу та центром інвестицій українських та зарубіжних інвесторів. У разі складної кон'юнктури світових енергетичних ринків на перший план виходять проблеми ефективного функціонування корпоративної системи оцінювання та управління фінансовими ризиками у компаніях вуглеводневої сировини. Фінансові втрати енергетичних компаній істотно впливають на показники ділової активності та стан світової економіки. Серед основних проблем, з якими стикаються найбільші енергетичні компанії, можна виділити, з одного боку, високу волатильність цін на енергоресурси, а з іншого – необхідність підтримки достатнього рівня інвестиційної активності.

Це зумовлює необхідність концептуального переосмислення ролі та місця фінансового ризик-менеджменту у загальній системі корпоративного управління енергетичними компаніями, а також розробки нових підходів до аналізу, оцінки та вибору інструментів управління ризиками, заснованих на сучасних фінансових технологіях.

Мета магістерської роботи полягає у розробці теоретичних, методичних напрямів оцінювання фінансових ризиків підприємств трубопровідного транспорту з урахуванням особливостей їхньої діяльності.

Завдання магістерської роботи:

- розглянуто та досліджено теоретичні основи визначення фінансових ризиків підприємства;
- досліджено методичні підходи оцінювання фінансових ризиків підприємства;
- проаналізовано фінансово-економічний стан Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»;
- оцінено фінансові ризики за допомогою сучасних моделей;
- запропоновано методи мінімізації впливу фінансових ризиків на

прикладі конкретних видів ризику;

– розроблено напрями вдосконалення діяльності щодо мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність компанії.

Об'єктом дослідження є фінансові ризики діяльності підприємств.

Предметом дослідження є оцінювання фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту.

Для вирішення поставлених завдань у магістерській роботі були застосовані наступні методи: структурно-хронологічний (аналіз балансу та фінансової звітності підприємства), методи експертних оцінок, методи економіко-математичного моделювання (оцінка кредитоспроможності підприємства).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в подальшій розробці теоретичних і методичних засад оцінювання фінансовими ризиками діяльності підприємства, що характеризують особистий внесок автора.

Практична значущість магістерської роботи полягає у можливості використання напрямів мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» за допомогою методичних підходів у системі забезпечення стабільної діяльності підприємства.

Апробація роботи. За обраною темою було опубліковано 1 тези доповідей за результатами конференцій:

1) Степова О.В., Задорожна С.О., Серга Т.М., Степовий Д.Є. Потенційні небезпеки: фінансові та екологічні ризики при транспортуванні вуглеводневої сировини. Міжнародна науково-практична онлайн-конференція, присвячена Всесвітньому дню охорони навколишнього середовища. 7 червня 2021 р., м. Київ, КНУБА. С.94-97.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність фінансових ризиків підприємства: поняття, властивості, складові та роль в діяльності підприємства

Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу вивів світову економіку на межу постіндустріального суспільства, в таких умовах значно посилюється вплив невизначеності на фінансово-господарську діяльність підприємств. Динамічність зовнішнього та внутрішнього середовища змушує суб'єктів господарювання ретельніше підходити до управління ризиками, підвищувати оперативність прийняття рішень та шукати нові підходи до своєчасного виявлення впливу ризиків на основні показники діяльності підприємств. Особливо гостро проблема ефективного управління ризиками стоїть перед Україною, коли геополітичні та фінансові ризики на пряму загрожують суверенітету країни.

Досліджуючи сутність фінансового ризику, необхідно визнати, що саме поняття ризику є таким, що охоплює практично всі області життєдіяльності суспільства, а не лише економіку, його дослідження можна знайти в літературі, психології, техніці, юриспруденції, медицині та філософії.

Умови господарської діяльності підприємства тісно поєднуються з багатьма ризиками, які мають високий ступінь впливу на результат господарської діяльності підприємства. Проблеми ризику фінансової безпеки присутні прямо чи опосередковано на всіх рівнях економіки (глобальний, регіональний, рівень підприємства), регіональному та операційному. Підприємство є одним із найбільш надійних інститутів суспільства та основою стабільності його економічної системи. Тому питання оцінки фінансового ризику у забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства в процесі його розвитку та запобігання можливого зниженню ринкової вартості набуває

першочергового значення.

Фінансовий ризик піддається невизначеності зовнішнього середовища через безліч змінних, які не завжди передбачувані (фактори виробництва, пропозиції товарів, коштів, можливості різних варіантів капіталу, для інвестиційних фондів, обмежена інформація тощо) [1, с. 431].

Весь зовнішній ризик становить не більше чверті ризику всього фінансового проекту. Решта 75% – це внутрішні ризики між проектною командою та підприємством (компанією, фірмою). Внутрішніми причинами підприємницького ризику є недосконала структура підприємства (компанії, недосконалість управління бізнесом, відсутність мотивації співробітників до сумлінної роботи, вандалізм, вандалізм, крадіжки та інші [2, с. 14].

Як соціально-економічна категорія ризик є нероздільними елементами виробничих відносин і складова частина господарських механізмів. У загальному випадку він інтерпретується як міра ймовірності поганої події або поєднання якоїсь такої події. Індикатором ризикової ситуації є відхилення від фактичного значення ключових показників від нормального, стійкого, помірного або альтернативного рівнів.

Ризик є складовою результату управлінської діяльності, оскільки невизначеність є неминучою умовою управління. Ризик є наслідком невизначеності. Виникнення невизначеності пов'язано головним чином з тим, що більшість процесів, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, спочатку є неоднозначними.

Поняття «ризик», на думку філософів, з'явилося в Європі пізно, наприкінці XV ст. Важливою частиною його програми є судноплавство та морська торгівля. Приблизно в цей час виникло інтуїтивне розрізнення небезпеки та ризику. Сучасний письменник трактує: «Є дві можливості. Або потенційні збитки сприймаються як наслідок рішення, тобто рішення є винним. Тоді ми говоримо про ризик, це про ризик рішення. Або вважається, що причина такої втрати зовнішня, напр. Розміщується в навколишньому світі. Тоді ми говоримо про небезпеку» [24, с. 9].

А. Маршалл та А. Пігу, вважали, що основним недоліком класичної теорії економічного ризику є її різко негативна направленість, вона не розглядала позитивні аспекти ризику, відхилення результату в більшу сторону від запланованого [5, с. 15]. Представники неокласичної школи, вперше, розділили ризик зміни ринкової кон'юнктури (trade risk), тобто ризик притаманний конкретному ринку, а саме: зміни цін на товари конкурентів, сировину, матеріали, мінливість смаків та уподобань споживачів, поява нових товарів субститутів тощо, та ризик пов'язаний із використанням позикового капіталу (personal risk), який залежить виключно від особистості та характеру людини, позичальника. Звичайно, такий підхід є обмеженим і це доводить один з послідовників Маршала, лауреат Нобелівської премії, Дж. Р. Хікс, який визначав ризик як невизначеність майбутніх відсоткових ставок [6, с. 25].

В неокласичній теорії ризику підприємець, приймаючи рішення в умовах невизначеності, враховує розмір очікуваного прибутку та величину його можливих коливань, тоді як класична теорія розглядає лише від'ємне значення результату, тобто збиток.

Фінансовий ризик – це система фінансових факторів, що взаємодіють із зовнішніми та внутрішніми умовами функціонування, що визначають реальні події фінансового сектору. На основі виділення ключових фінансових факторів, що впливають на реальні події фінансового сектору, та принципів системного підходу визначається зміст бухгалтерських концепцій та вимірювання ризиків. Фінансовий ризик може призвести до банкрутства з різних причин, пов'язаних зі зміною курсу валют, санкціями, форс-мажорів [16, с. 195].

У своєму визначенні ризик – це усвідомлений ризик непередбаченої втрати очікуваного прибутку, активів фонду внаслідок випадкових змін економічних умов, несприятливих обставин. Причини фінансового ризику різноманітні і можуть виникнути несподівано в процесі діяльності підприємства [4, с. 67]: нестабільність економіки країни, інфляція, підвищення витрат на підприємстві, неефективне управління фінансовою політикою підприємства, зниження цін на світовому ринку, конкурентна боротьба, економічна криза,

політичні фактори, державне регулювання банківської облікової ставки, коливання обмінних курсів валют.

Ризик – це складне і багатогранне явище, в якому можна знайти ознаки в різних сферах фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Вони виникають при здійсненні будь-якої діяльності і пов'язані з процесом виробництва, розробкою нових товарів, товарів, робочих місць, послуг при розробці та реалізації соціально-економічних проектів та інноваційно-інвестиційних. Ризик, як правило, можна визначити як ймовірність збитків, понесених, коли компанія робить внесок у виробництво товарів, послуг, нового обладнання та технологій, які можуть бути не в змозі знайти очікуваний ринковий попит, який не дасть очікуваних результатів.

Деякі тлумачення припускають, що під ризиком розуміють не лише ймовірність втрати частини своїх ресурсів, втрати доходу чи додаткових витрат, а й зворотний процес: можливість отримання значних вигод Від ведення бізнесу в умовах невизначеності. Тобто про ризик можна говорити лише за наявності розриву між запланованим і фактичним результатами.

У роботі розглядається фінансова діяльність підприємства в контексті оцінки ризиків для підвищення ефективної діяльності підприємства. Показниками якісної та ефективної оцінки фінансових ризиків є зменшення їх впливу на фінансово-економічну ситуацію та запобігання банкрутству, а отже, ліквідації підприємства.

Фінансовий ризик обумовлений структурою джерела. У даному випадку мова йде не про те, куди вкладені гроші, а про те, звідки вони взялися і які пропорції цих джерел [3, с. 311]. Фінансовий ризик є важливою частиною бізнес-ризиків в системі фінансово-економічної безпеки підприємства, аналізом, який необхідно проводити при прийнятті будь-якого фінансового рішення. Вони стосуються ймовірності втрати чи неотримання грошей.

Ризик виникає, коли результат рішення непередбачуваний. У фінансах результат рішення часто вимірюється вартістю, і в цьому сенсі ризик можна розглядати як ризик втрати або збільшення вартості в результаті .

У фінансовому секторі, який є предметом концепції ризику в цій книзі, ризик означає ідею, яка включає будь-яку подію або діяльність, яка може негативно вплинути на здатність організації досягати своїх цілей і реалізовувати їх заплановані стратегії. Хоча запропоноване тлумачення слова «ризик» охоплює багато його елементів, досі не існує єдиного визначення ризику, яке б задовольняло всіх зацікавлених сторін [24, с. 11]. Ризиком для фінансових менеджерів є ймовірність негативного результату. Різні інвестиційні проекти мають різний рівень ризику, що здається, що найприбутковіший варіант інвестування капіталу може бути настільки ж ризикованим, як кажуть «ігри того не варті».

Сьогодні в економічній літературі немає єдиного погляду на трактування поняття «фінансовий ризик підприємства».

Таблиця 1.1

Визначення поняття «фінансовий ризик підприємства»

Автори	Сутність поняття	Акцент
Г. Крамаренко, О. Чорна [1, с. 432]	Фінансові ризики – це небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів або недоотримання коштів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даній сфері діяльності	Ймовірність втрати ресурсів, недоотримання коштів, ймовірність отримання додаткового прибутку
В. Ковальов [3, с. 326]	Фінансовий ризик – ризик, пов'язаний з можливим браком коштів для виплати відсотків за довгостроковими позиками	Можливий брак коштів
І. Бланк [4, с. 622]	Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату	Вірогідність настання економічного збитку (фінансових втрат)
І. Бланк [5, с. 203]	Фінансовий ризик підприємства можна визначити як вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу	Вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків
І. Балабанов [6, с. 25], О. Стоянова [7, с. 442]	Фінансові ризики пов'язані з ймовірністю втрат фінансових ресурсів (тобто грошових коштів)	Ймовірність втрат фінансових ресурсів

*Складено автором [24, с. 12]

З таблиці 1.1 наведених вище визначення можливо визначити значні активи фінансового ризику, пов'язані з їх змістом. Фінансовий ризик

підприємства:

- виникає на всіх без винятку етапах виробничо-господарської діяльності підприємства;
- неминуче впливають на рух грошових коштів і змінюється структура фінансових активів підприємства;
- характеризується наявністю невизначеності;
- завжди пов'язані з можливістю вибору кількох варіантів, тобто концепція різноманітних варіантів;
- характеризується можливістю відхилення від мети, для якої зроблено обраний варіант;
- призводить до негативних фінансових наслідків, таких як втрата прибутку, частини або всього капіталу компанії.

Оскільки фінансовий ризик супроводжує фінансово-господарську діяльність поточного підприємства, доцільно розглянути основні характеристики та характеристики загального фінансового ризику (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні сутнісні характеристики фінансових ризиків підприємств

Характеристика	Сутність характеристики
1	2
Вірогідність реалізації	Ймовірність реалізації фінансового ризику проявляється в тому, що ризикова подія може відбутися, а може і не відбутися в процесі здійснення фінансової діяльності підприємства. Ступінь цієї ймовірності визначається дією факторів як об'єктивних, так і суб'єктивних
Вірогідність досягнення мети	Атрибутом фінансового ризику є наявність ймовірності відхилення від мети. Причому ідентифікація цієї ймовірності в умовах ризику суттєво відрізняється від умов невизначеності. Умови ризику розглядаються як сукупність майбутніх варіантів здійснення фінансової діяльності, у яких кількісно можна оцінити ймовірність досягнення цільового результату
Невизначеність наслідків (подій)	Дана характеристика визначається неможливістю детермінувати його фінансові результати у процесі прийняття фінансових рішень. Фінансовий ризик може супроводжуватися як суттєвими фінансовими втратами для підприємства, так і формуванням додаткових його доходів. Фінансовий ризик при не одному розвитку подій
Очікувана несприятливість наслідків	Рівень фінансового ризику оцінюється розмірами можливого економічного збитку, хоча наслідки прояву фінансового ризику можуть характеризуватися негативними й позитивними показниками результативності фінансової діяльності

Продовження табл. 1.2

1	2
Динамічність (змінність) рівня	Фінансовий ризик не є постійною величиною. Насамперед, цей показник істотно змінюється у часі, тобто залежить від тривалості здійснення фінансової операції. Тому фактор часу має самостійний вплив на рівень фінансового ризику (проявляючись через рівень ліквідності вкладених фінансових коштів, невизначеність руху ставки позичкового відсотка на фінансовому ринку і т.п.)
Альтернативність вибору	Фінансовий ризик передбачає необхідність вибору альтернативи дій фінансовим менеджером. При різних ситуаціях ризику або невизначеності завжди існує принаймні, дві альтернативи цього вибору — прийняти на себе фінансовий ризик або відмовитися від нього. Залежно від невизначеності і змісту умов ризику ці альтернативи характеризуються різним ступенем складності і методами вибору.
Цілеспрямованість	Фінансовий ризик завжди розглядається відношенням до конкретної мети: отримання певного рівня доходу в результаті фінансової діяльності. Можливість розбіжності отриманого фінансового результату з визначеним показником характеризує сутність фінансового ризику

*Складено автором [24, с. 14]

З таблиці 1.2 опис фінансового ризику показує, всі види фінансових ризиків взаємопов'язані, і зміна одного виду ризику може суттєво вплинути на фінансово-господарську діяльність підприємства та призвести до непередбачуваних наслідків. Також велика кількість ризиків може бути об'єднана в різні форми і мати значний вплив на управління підприємством. Такі рівні впливу можуть бути значними і призвести до небажаних наслідків, від зниження ефективності підприємства до банкрутства.

Крамаренко Г.О. [5, с.12] зазначає, що економічні рішення в умовах невизначеності відбуваються в аналітичних підходах до вибору варіантів або послідовностей дій. Залежно від ступеня визначеності результату або наслідків дій, з якими стикається фінансовий менеджер, теорія рішень розрізняє три види:

1) вибір рішення за умов визначеності, якщо для кожної дії відомо, що вона неминуче призводить до певного результату;

2) вибір рішення ризику, якщо кожна діяльність призводить до якомога більшої кількості окремих результатів і кожен результат може бути розрахований або оцінений експертом?

3) вибір рішення у разі невизначеності, коли одна чи інша дія чи кілька

видів діяльності призводять до окремих результатів, але їх можливості не повністю реалізовані або невиправдані.

Поряд з об'єктивними елементами, згаданими вище, існують суб'єктивні елементи, які відіграють таку ж важливу роль. Це пов'язано з реалізацією фінансового ризику через людський фактор.

Фінансовий ризик відіграє важливу роль у загальному портфелі ризиків підприємства. Вони становлять найбільшу частину загального економічного ризику підприємства і впливають на різні аспекти господарської діяльності підприємства. Зростання впливу фінансового ризику на результат фінансової діяльності компанії пов'язане зі стрімкими змінами внутрішньої економічної ситуації та фінансових ринків, розширенням сфери фінансових відносин, появою технологій та нових фінансових інструментів.

У фінансовому секторі, який є предметом концепції ризику, ризик означає ідею, яка включає будь-яку подію або діяльність, яка може серйозно вплинути на здатність організації досягати своїх цілей і реалізовувати заплановані стратегії. Хоча запропоноване тлумачення слова «ризик» охоплює багато його елементів, досі не існує єдиного визначення ризику, яке б задовольняло всіх зацікавлених сторін [24, с. 11]. Ризиком для фінансових менеджерів є ймовірність негативного результату. Різні інвестиційні проекти мають різний рівень ризику, що здається, що найприбутковіший варіант інвестування капіталу може бути настільки ж ризикованим, як кажуть «ігри того не варті». Основна мета інтегрованого ризик-менеджменту – знайти оптимальне співвідношення між ризиком і прибутковістю в масштабах організації.

Об'єктом аналізу та управління в рамках корпоративного ризик-менеджменту є ризик повного або комбінованого банкрутства організації, що може виникнути в результаті пред'явлення одного або кількох видів ризику. Кількісними показниками комбінованого ризику зазвичай є мінливість ринкової вартості організації, щоб оцінити, яка використовує стандартне відхилення рентабельності активів або стандартне відхилення рентабельності акцій, якщо вони торгуються на фондовому ринку [15, с. 17]. Саме ризик банкрутства та

його наслідки в кінцевому підсумку цікавить всіх: власників, менеджерів, клієнтів, кредиторів і державу – перед регулятором. Тому інвестори майже відразу сприймають підвищення ризику банкрутства як ознаку продажу належних їм акцій. Тому дуже важливим є управління ризиком банкрутства організації, підтримка його прийнятності для всіх зацікавлених сторін [41, с. 45].

Ризик – це економічна діяльність в умовах невизначеності, яка природно пов'язана з управлінням даним бізнесом з усіма його функціями: плануванням, управлінням, операціями, персоналом, економічним управлінням тощо. Кожна з цих функцій пов'язана з заходами ризику, які потребують створення гнучкою та економічно стійкої системи управління. Системи управління ризиками повинні бути невід'ємною частиною системи управління бізнес-організацією.

У процесі пошуку обґрунтованого вирішення практичних завдань фінансового менеджменту вибір конкретної системи класифікації ризиків має здійснюватися за конкретною системою, яка має відповідати типу моделі управління фінансами та має бути обрана аналітиком.

1.2. Класифікація фінансових ризиків підприємства

Фінансовий ризик підприємства може виникнути в результаті вибору керівником або фінансовим менеджером варіанту фінансових рішень, які спрямовані на досягнення конкретної кінцевої мети майбутньої фінансової діяльності з ймовірністю дефолту [17, с. 14].

Фінансовий ризик підприємства характеризується рядом особливостей, таких як:

- проявляється у сфері господарської діяльності підприємства, яка безпосередньо пов'язана з отриманням його доходів і визначається можливими економічними втратами в процесі фінансової діяльності;
- супроводжують практично всі види фінансових операцій і всі аспекти фінансової діяльності підприємства;

- конкретна дія особи, яка приймає рішення, щоб бути практичним виходом із ситуації ризику з точки зору варіантів;
- ввести необхідність вибору варіанта діяльності фінансового менеджера;
- ймовірність досягнення результатів;
- розглядається як можливість недосягнення цілей управлінського рішення через наявну невизначеність умов майбутньої фінансової діяльності;
- неможливість визначення фінансових результатів у процесі прийняття фінансових рішень;
- перебуває під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, присутніх у постійній динаміці;

Фінансовий ризик – це об'єктивне явище, яке характеризується темою оцінки рівня фінансового ризику, який здійснюють різні учасники фінансової діяльності з урахуванням таких факторів, як різний рівень повноти та достовірності інформації, кваліфікації фінансових менеджерів, їх професійного досвіду в управлінні ризиками.

Характеристики фінансового ризику підприємства відображаються в господарській діяльності підприємства, спрямованість якої пов'язана з отриманням доходу, і визначається можливими економічними втратами в процесі фінансової діяльності. Супроводжується фінансовими операціями практично всіх видів і в усіх галузях фінансової діяльності. Необхідність вибору варіанту діяльності фінансового менеджера, неможливість визначення фінансових результатів у процесі прийняття фінансових рішень особи, яка приймає фінансові рішення, що має на меті знайти практичний вихід із ризикової ситуації на В. наявні варіанти. На невизначеність умов майбутньої фінансової діяльності впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники, що знаходяться в постійному потенціалі та пов'язані з фінансовими потоками як всередині підприємства, так і за його межами.

З розвитком технологій, якими користується людина, збільшується кількість ризиків у сфері повсякденної діяльності. Тепер, коли говорять про ризик, маємо на увазі не тільки фінанси компанії чи підприємства. Тепер ризик

впливає на всі сфери діяльності та функціональні сфери бізнесу компанії навіть із найменшим ступенем невизначеності чи ймовірності збитків. Як наслідок, не існує розпливчастого підходу до вибору критеріїв класифікації, а скоріше класифікація на класи потенційних ризиків.

В умовах тісної взаємозалежності процесів, які забезпечують функціонування сучасної економіки, переходу до постіндустріального суспільства та загальної глобалізації економіки виокремлення фінансових ризиків в рамках економічних є досить умовним, як на рівні макроекономіки, так і на рівні кількісного вираження ризиків та їх наслідків. Класифікація таких подій як банкрутство внаслідок неефективної організації виробництва, втрат через несприятливу зміну цін на сировину тощо в значній мірі суб'єктивна. В залежності від мети аналізу різні економісти практикують поділ економічного ризику на фінансовий та комерційний (підприємницький), або ототожнюють ці поняття, при чому практично кожний економіст по-різному бачить їх наповнення.

Класифікація ризиків – це систематична класифікація ризиків на основі ряду ознак і критеріїв, що дозволяють поділити їх на категорії та підкатегорії. Слід зазначити, що загальноприйнятої класифікації ризиків не існує, проте в економічній та науковій літературі можна знайти понад 40 різних критеріїв ризику та понад 220 категорій ризику [15, с. 52]. Класифікація ризиків дає змогу поділити їх на окремі групи в однакові групи, що дозволяє використовувати специфічні методи аналізу, оцінки та управління ризиками.

Очевидно, що ефективність організації управління ризиком багато у чому визначається правильною класифікацією ризиків. Сьогодні, у вітчизняній економічній літературі можна знайти велику кількість різноманітних варіантів класифікації ризиків: І.О. Бланка [1, с. 22] В.В. Вітлинського [12, с.10], В.В. Ковалева [16], О.О. Лобанова [17], Я.І. Невмержицького [18, с.30] тощо.

Одне з перших питань щодо класифікації ризиків у бізнесі було піднято Дж. Кейнсом, який вважав ризик ставленням «позичальник-позичальник». Він вважає доцільним виділити три основні види ризику: підприємницький ризик,

кредитний ризик, фінансовий ризик [60, с. 54].

Ризик підприємця виникає від того, чи зможе він отримати довгострокові вигоди, які прогнозують. При цьому виді ризику підприємець використовує лише власні гроші.

Ризик кредиторів пов'язаний з підозрою в довірі, тобто загрозою навмисного банкрутства чи іншої спроби боржника уникнути зобов'язань, а також потенційним ризиком несподіваного банкрутства, оскільки очікування позичальника щодо доходу не справдилися. Цей вид ризику виникає при здійсненні кредитних операцій, які Дж. Кейнс має на увазі надати в позику.

Фінансовий ризик пов'язаний із зниженням курсу валюти.

У практиці управління фінансовими ризиками існує ряд базових класифікаційних ознак які однаково можна застосовувати практично для всіх бізнес-ризиків, такі ознаки допомагають краще ідентифікувати та структурувати ризики, а також уникати дублювання повноважень та відповідальності в процесі управління ними.

Класифікація фінансових ризиків узальнена й детально зведена й наведена в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Класифікація фінансових ризиків

Фінансові ризики підприємств			
Зовнішні фінансові ризики	Внутрішні фінансові ризики		
а) інфляційні	1. Інвестиційні	2. Операційні	3. Інші
б) дефляційні	а) портфельні	а) ліквідності	а) структурні
в) валютні	б) процентні	б) прибутковості	б) емісійні
г) депозитні	в) кредитні	в) фінансової стійкості	в) невикористаних можливостей
д) податкові	г) дивідендні	г) оборотності	

*Складено автором [3, с. 15-17]

Міжнародний стандарт ISO:31000 розглядає ризик як вплив невизначеності на цілі організації. Теоретично фінансовий ризик подається як своєрідна інверсія іншої важливої економічної категорії – прибутку. Документ COSO Treadway визначає ризик як ймовірність події, яка негативно вплине на

досягнення мети [52, с. 48-49]. При цьому можливість означає ймовірність події, яка позитивно вплине на досягнення організаційних цілей.

Таким чином, можна виділити дві основні характеристики будь-якого виду ризику: ймовірність настання події та збитки, пов'язані з настанням цієї події (або викликані цією подією). Збитки можуть бути виражені в показниках прибутку, втрати доходу, зниження або зниження капіталізації. Що стосується вуглеводневої діяльності, точніше згадувати не тільки фактичні втрати, а й фінансові втрати, які можна продемонструвати, особливо при скороченні інвестиційної діяльності, що призводить до втрати конкуренції.

Західні вчені, зазвичай, не акцентують свою увагу на деталізації класифікаційних ознак фінансових ризиків, вважаючи цей процес індивідуальним для кожного підприємства.

Загальноживаними є дві класифікації: на основі банківського стандарту Базель II та рекомендацій Товариства Актуаріїв майнового страхування (CAS) [19].

Наведені класифікаційні ознаки є типовими, і тому серед науковців немає принципових розбіжностей щодо їх формулювання. До того ж, групування ризиків за цими ознаками жодним чином не призведе до конфлікту інтересів всередині компанії чи неврахування (повне або часткове) якогось важливого ризику.

Одним з найбільш дискусійних питань класифікації є розподіл ризиків за видами, адже це принципове питання стратегічного управління ризиками, від вирішення якого залежить ефективність функціонування системи ризик-менеджменту на підприємстві. Серед вітчизняних економістів немає спільної точки зору на розподіл ризиків за їх видами, більш того, дуже важко виокремити основні напрями дослідження, адже практично у кожного науковця свій погляд на це питання. Спостерігається велика різноманітність як в авторських назвах, так і в економічному змісті, що вкладається в кожен конкретний вид ризику. Багато розходжень виникає щодо розподілу ризиків на групи та підгрупи, їх підлеглості та деталізації. Бачимо, що йде активний процес теоретичного

осмислення бізнес-ризиків, невід'ємною складовою частиною якого є намагання ряду дослідників створити єдину та всеохоплюючу класифікацію ризиків

Класифікація ризиків ґрунтується на джерелі їх виникнення, тобто на сфері діяльності компанії або функції, в якій відбувається ризикова подія. Ця класифікація дуже умовна, оскільки всі види ризиків впливають на фінансовий стан підприємства [18, с. 29].

Основна проблема класифікації ризиків полягає в пошуку єдиного системного підходу, який дозволив би організувати виявлені ризики таким чином, щоб класифікація стала доступною для практичного використання.

Багато розбіжностей виникає при визначенні місця фінансового ризику, в загальній структурі бізнес-ризиків, зокрема, через відсутність єдиної думки на економічну сутність фінансового ризику. Так, Л.І. Донець визначає його як ризик, що виникає при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що у фінансовому підприємстві в ролі товару виступають або валюта, або цінні папери, або кошти [20, с. 22]. Таке трактування має ряд суттєвих недоліків, по-перше, описаний Л.І. Донцем вид господарської діяльності коректніше називати фінансове посередництво, а по-друге, підприємства реального сектору економіки також можуть займатися зазначеною діяльністю, наприклад, при купівлі чи продажу валюти по зовнішньоекономічним контрактам.

Я.І. Невмержицький розглядає фінансовий ризик, через призму видів діяльності підприємств, характеризуючи його як складову ризику суб'єктів господарювання, що визначає ймовірність отримання негативних фінансових результатів (передусім, збитків) у результаті здійснення сукупності господарських операцій щодо покриття потреби підприємства у капіталі для фінансування операційної та інвестиційної діяльності [18, с. 31]. Основним недоліком такої трактовки, ми вважаємо, її занадто вузьке спрямування, адже обмеження кола фінансових ризиків лише ризиками структури капіталу, не враховує такі загальноприйняті фінансові ризики як валютні. Крім того, за

такого поділу виходить, що зміна фінансових витрат (які за такого поділу відносяться до операційної діяльності) не несе в собі фінансових ризиків.

О.В. Таран вважає, що фінансовий ризик – невід’ємна складова будь-якої фінансової діяльності, яка являє собою неминучі фінансові відносини, що мають різні напрями прояву через виникнення об’єктивно наявної недостатності, неточності або надмірності економічної інформації щодо здійснення певних подій або їхньої випадковості, та обчислюється на підставі оцінки ймовірності втрат у наслідок здійснення під час таких подій деякої господарської діяльності [21, с.5]. На нашу думку, таке визначення є надто поверхневим, адже і так очевидно, що будь-який ризик є невід’ємною складовою діяльності підприємства та нерозривно пов’язаний із притаманній їй невизначеності.

М.Г. Лапуста та Л.Г. Шаршукова розглядають фінансовий ризик як ймовірність виникнення непередбачуваних фінансових втрат (зниження очікуваного прибутку, доходу, втрата частини чи всього капіталу) в ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства [22,с. 25]. Загалом, можна погодитись з таким визначенням, однак, як вже згадували вище, підхід до визначення ризиків лише з точки зору витрат є обмеженим.

І.О. Бланк формулює фінансовий ризик як результат вибору власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при вірогідності настання економічного збитку (фінансових втрат) через невизначеність умов його реалізації [1, с.21-22]. На нашу думку, розглядати ризик як результат є некоректним по відношенню до планування ризиків.

Ю.М. Воробйов вважає фінансовий ризик – економічною категорією, що характеризує вірогідність настання певної фінансової події або явища, здатного привести до можливих втрат прибутку, доходу або первинного капіталу під дією сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників із-за невизначеності ситуації, недостатності початкових коштів [23, с. 32]. Важко погодитись з твердженням,

що наявність початкових фінансових інвестицій піддається впливу невизначеності.

З точки зору О.О. Терещенко фінансові ризики – ризики виникнення збитків у процесі розрахунків та фінансування, у тому числі: ризики невиконання контрагентом страхувальника своїх фінансових зобов'язань; недотримання контрагентом строків установлення та налагодження машин, устаткування, ризики втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві; ризики структури капіталу, ризики виникнення безнадійної дебіторської заборгованості [24, с. 40]. Дане визначення більш стосується фінансових ризиків у страхуванні, де домінують ризики лізингових операцій та виробничих простоїв.

Що стосується зарубіжного досвіду, то роботи західних економістів, зазвичай, носять прикладний характер і не містять академічних дефініцій, тим не менш, можна виділити ряд характерних напрямів. Зокрема, Р.Брейлі та С.Майєрс розглядають фінансовий ризик виключно у площині структури капіталу підприємства та відзначають, що зростання фінансового левериджу підприємства, з одного боку збільшує ризик акціонера, а з іншого веде до зростання рентабельності активів [25, с.428]. Схожої точки зору притримуються Ю.Брігхем та М. Ерхардт, що розглядають фінансовий ризик як складову загального корпоративного ризику, що виникає в процесі використання боргового фінансування [26, с.1033]. Як ми вже зазначали вище, такі трактування фінансового ризику є занадто вузькими, однак, не можна не погодитись з трактуванням позитивного аспекту ризику.

Усю сукупність ризиків, пов'язаних з діяльністю трубопровідної компанії, можна розділити на дві великі категорії: фінансовий і нефінансовий ризик. Фінансові ризики зазвичай включають ринковий ризик, кредитний ризик і ризик ліквідності. У свою чергу, ринковий ризик підрозділяється на валютні цінності та процентні ставки. Нефінансові ризики включають ризики законів і правил, репутаційних, технологічних та екологічних ризиків, а також ризики промислової безпеки.

Такі види ризиків, як стратегія, у тому числі зміни макроекономічної ситуації, а також бізнес-ризик (ризик неправильного вибору операційної моделі компанії) є «лініями кордону».

Класифікація фінансового ризику залежить від його виду та джерела.

Систематичний (ринковий ризик) – визначає ймовірність фінансових втрат, пов'язаних з негативними змінами на різних типах фінансових ринків. Цей вид ризику характерний для всіх учасників фінансової діяльності.

Несистемний (специфічний) ризик – визначає ймовірність фінансових втрат, пов'язаних з неефективною діяльністю підприємства.

Причиною виникнення такого ризику може бути неякісне фінансове управління [58, с. 19], неефективна структура активів і капіталу, надмірна прихильність до ризикованих фінансових операцій з високими процентними ставками, оцінки ділових партнерів та інші фактори, негативні наслідки, яким можна значною мірою запобігти за допомогою управління фінансовими ризиками.

Одним з найбільш дискусійних питань класифікації є розподіл ризиків за видами, адже це принципове питання стратегічного управління ризиками, від вирішення якого залежить ефективність функціонування системи ризик-менеджменту на підприємстві. Серед вітчизняних економістів немає спільної точки зору на розподіл ризиків за їх видами, більш того, дуже важко виокремити основні напрями дослідження, адже практично у кожного науковця свій погляд на це питання. Спостерігається велика різноманітність як в авторських назвах, так і в економічному змісті, що вкладається в кожен конкретний вид ризику. Багато розходжень виникає щодо розподілу ризиків на групи та підгрупи, їх підлеглості та деталізації. Видно, що йде активний процес теоретичного осмислення бізнес-ризиків, невід'ємною складовою частиною якого є намагання ряду дослідників створити єдину та всеохоплюючу класифікацію ризиків.

Види фінансових ризиків – класифікаційні характеристики, які є основними параметрами відмінностей фінансових ризиків у процесі управління ними. У рамках системних та несистемних ризиків виділено основні види

фінансового ризику підприємства. Слід зазначити, що поява нових фінансових технологій, використання нових фінансових інструментів та інші інноваційні фактори створять нові види фінансових ризиків.

Нині основними видами фінансового ризику підприємства є наступні [45, с. 18-23].

1. Ризик зниження фінансової стабільності (або ризик дисбалансу фінансового розвитку). Цей ризик створюється недосконалістю структури капіталу (надлишком позикових коштів), що створює дисбаланс між позитивними та негативними грошовими потоками підприємства за обсягом. Цей вид ризику відіграє провідну роль у складі фінансового ризику щодо рівня ризику (створення загрози банкрутства підприємства).

2. Ризик банкрутства підприємства. Цей ризик створюється зниженням рівня ліквідності оборотних активів, що створює дисбаланс між позитивними та негативними грошовими потоками підприємства в часі. З огляду на фінансові наслідки, цей вид ризику також є одним із найнебезпечніших.

3. Інвестиційний ризик. Він характеризує можливість фінансових втрат у процесі інвестиційної діяльності підприємства. За цим видом діяльності види інвестиційного ризику поділяють на: ризик фактичного інвестування та ризик фінансового інвестування. Кожен вид фінансового ризику, який розглядається у зв'язку з виконанням інвестиційної діяльності, називається «комплексним ризиком», який підрозділяється на підкатегорії. Наприклад, фактичний інвестиційний ризик може включати ризик несвоєчасного завершення проектно-технічних робіт, своєчасного завершення будівельно-монтажних робіт, несвоєчасного фінансування інвестиційних проектів, втрати інвестиційної привабливості проекту через можливі скорочення. Оскільки підвиди інвестиційного ризику пов'язані з можливою втратою капіталу підприємства, вони також входять до найбільш небезпечних груп фінансового ризику.

4. Інфляційний ризик. В умовах інфляційної економіки він виступає як самостійна категорія фінансового ризику. Цей вид ризику характеризується

можливістю знецінення справжньої вартості капіталу (у вигляді фінансових активів підприємства), а також очікуваного доходу від фінансових операцій в умовах інфляції. Оскільки цей вид ризику в сучасних умовах є постійним і супроводжує практично всі фінансові операції підприємства, тому в управлінні фінансами йому приділяється регулярна увага.

5. Відсотковий ризик. Він полягає в непередбачених змінах процентних ставок на фінансових ринках (як депозитів, так і позик). Причиною такого виду фінансового ризику (без урахування раніше розглянутої інфляційної складової) є зміна кон'юнктури фінансового ринку під впливом державних регулювань, збільшення або зменшення пропозиції вільних грошових ресурсів та факторів. Негативні фінансові наслідки цього виду ризику відображаються у випуску підприємства (на момент випуску акцій та облігацій) у його дивідендній політиці, короткострокових фінансових вкладеннях та інших фінансових операціях. Управління процентними витратами є одним із найважливіших завдань корпоративного казначейства та фінансових послуг. Суть управління процентними витратами полягає у виборі оптимального співвідношення боргу з плаваючою та фіксованою процентними ставками. Вирішення цієї проблеми залежить від ринкової ситуації та створених ним очікувань (прогнозів) фінансового менеджера щодо майбутнього руху процентних ставок.

Ризик відсоткової ставки відображає потенціал фундаментальних макроекономічних факторів, таких як безробіття, інфляційні очікування. Важливим елементом процентного ризику є зміна форми кривої прибутковості. Крива прибутковості – графічно відображає залежність своєчасної процентної ставки від строку погашення боргового інструмента. Відбувається паралельна зміна кривої прибутковості, зміна рівня «кривої» кривої прибутковості або «тимчасового спреду», тобто різниця між короткостроковими та довгостроковими процентними ставками та зміною напрямку кривої.

6. Валютний ризик. Цей вид ризику присутній у підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (імпорт сировини та експорт готової продукції). Це відображається у відсутності прогнозованого доходу в

результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій. Таке зниження курсу обмежує збитки підприємства при експорті готової продукції. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є основною (функціональною) валютою для компанії. У разі плаваючих валютних курсів валютний ризик виникає через ринкові сили і виражається у збільшенні волатильності національної валюти. Крім внутрішніх економічних факторів, на обмінні курси впливає зовнішня економічна ситуація і навіть внутрішня ситуація інших країн (це країни – торгові партнери або країни з подібними економічними показниками та рівнями розвитку). Зовнішня нестабільність передається через співвідношення між валютними курсами. Коли фінансова влада фіксує валютний курс, валютний ризик реалізується внаслідок зміни монетарної сили валютного паритету або зміни режиму обмінного курсу (зміна з плаваючого на фіксований або навпаки).

Майже всі без винятку великі нафтогазові компанії здійснюють експортні операції та розвивають галузі в багатьох країнах світу. Незалежні нафтопереробники, які не входять до складу об'єднаних нафтових компаній, вертикально імпортують сировину нафту, необхідну для використання інструментів управління валютним ризиком.

У практиці управління фінансовими ризиками зазвичай виділяють два види валютного ризику: балансовий та операційний [31, с. 16; 43, с. 38]. Балансовий ризик виникає в результаті обліку зобов'язань, номінованих у різних валютах, за статтею балансу і представлений у невизначеності, пов'язаної з переоцінкою статті балансу. Негативна оцінка знижує фінансові результати діяльності підприємства. Якщо активи в іноземній валюті перевищують зобов'язання, понесені в тій же валюті, підприємство має «довгу» позицію. З іншого боку, якщо зобов'язання, номіновані в іноземній валюті, перевищують активи в тій самій валюті, компанія перебуває в «короткій» позиції, тобто балансовому ризику. Операційний ризик або ризик, пов'язаний з грошовими потоками в іноземних валютах, пов'язаний з невизначеністю обмінного курсу

певної валютної операції і може серйозно вплинути на загальну грошову позицію підприємства.

7. Ціновий ризик. Група ризику загальної вартості виграє над іншими видами ризику. Можна відзначити більш широке тлумачення цінового ризику в порівнянні з їх традиційним трактуванням, яке прийнято у фінансовому секторі. Крім реального ризику коливання цін на видобуті ресурси та валютного ризику, тобто традиційний ринковий ризик включає також ризики, пов'язані зі зміною тарифів, податків на фрахт, а також додаткові юридичні ризики.

8. Операційний ризик. Слід зазначити комплексний характер операційного ризику у видобувному секторі. З одного боку, операційний ризик у порівнянні з фінансовими ринками пов'язаний з операційними збоями (незалежно від функції), з іншого боку, операційний ризик найтіснішим чином пов'язаний з технологічними та екологічними ризиками, на які слід звертати увагу при розгляді окремо.

9. Депозитний ризик. Цей ризик відображає можливість повернення вкладу (невплата депозитного сертифіката). Це дуже рідко і пов'язано з неточними оцінками та поганим вибором комерційних банків для здійснення депозитних операцій підприємств. Проте випадки депозитного ризику трапляються і в нашій країні, а також у країнах з розвиненою ринковою економікою.

10. Кредитний ризик. Виникає у фінансовій діяльності підприємства при наданні покупцям товарного (бізнесового) чи споживчого кредиту. Формою його подання є ризик несплати або несвоєчасної оплати готової продукції, виданої підприємством в кредит, а також перевищення кошторису стягнення боргу.

Ризик, що міститься в операційній моделі ринку нафти, є різновидом кредитного ризику – контрагентним ризиком. З цим ризиком стикаються всі учасники ринку в процесі виконання договірних зобов'язань щодо постачання фінансових активів та їх оплати [12, с. 19]. Невиконання контрагентом своїх зобов'язань за договором призводить до його невиконання та фінансових

збитків іншим учасникам. Це не означає, що учасники необхідні для дефолту, тому цей ризик відрізняється від традиційного кредитного ризику.

Важливість ризику партнера на ринку майнінгу значною мірою пояснюється угодою, пов'язаною з розрахунками за деривативами. Це особливо актуально на позабіржовому ринку.

11. Податковий ризик. Цей вид фінансового ризику має ряд ознак: можливість введення нових видів податків і зборів для окремих аспектів господарської діяльності, можливість підвищення поточного рівня податків і зборів; зміна окремих умов сплати податку; ймовірність скасування поточних податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства. Непередбачуваність для підприємства (як демонструє сучасна внутрішня фіскальна політика) значною мірою впливає на результат його фінансової діяльності.

12. Структурні ризики. Цей вид ризику створюється неефективним фінансуванням поточних витрат підприємства, що призводить до високої частки постійних витрат у їх сумі. Високий коефіцієнт операційної потужності при негативних змінах кон'юнктури товарного ринку та зменшення загального позитивного грошового потоку від операційної діяльності створює високі темпи зменшення грошового потоку за цією діяльністю.

13. Криміногенний ризик. У разі фінансової складової діяльності підприємства це проявляється у формі оголошення його контрагентом банкрутом, підробка документів, що гарантують шахрайство з фінансовими та іншими активами сторонніми особами, розкрадання частини майна їхніми працівниками та ін. Значні фінансові втрати, які в цьому сенсі відбуваються підприємством поетапно, обумовлюють поділ злочинного ризику як самостійний вид фінансового ризику.

14. Інші види ризиків. Інші групи фінансових ризиків є дуже великими, але ймовірність виникнення або рівень фінансових збитків не є значущим для підприємства, як обговорювалося вище. Сюди входять ризики стихійного лиха та інші подібні «великі» ризики, які можуть призвести не тільки до очікуваної

втрати доходу, але й до частини активів компанії (основні засоби, інвентар), ризик несвоєчасних платежів. І касові операції (пов'язані з поганим вибором). комерційних банківських послуг), емісійні ризики тощо.

Класифікація об'єктів характеризується наступним угрупованням фінансових ризиків [20, с. 49-55].

1. Ризики окремих фінансових операцій. Він визначає весь тип фінансового ризику, що міститься в конкретній фінансовій операції (наприклад, ризик, пов'язаний з покупкою певної акції).

2. Ризики різних видів фінансових компонентів діяльності (наприклад, інвестиційний ризик або кредитна діяльність підприємства).

3. Ризик фінансової складової підприємства в цілому. Складність різних видів ризиків, що містяться у фінансових компонентах підприємства, визначається специфікою організаційної форми та правил його діяльності, структурою капіталу, складом активів, співвідношенням постійних і змінних витрат, а також більше..

За комплексом дослідницьких засобів.

1. Особистий фінансовий ризик. Він характеризує сукупні ризики, що містяться в окремому фінансовому інструменті.

2. Ризик фінансового портфеля. Він характеризує загальні ризики, що містяться в наборі однофункціональних фінансових інструментів, інтегрованих у портфель (наприклад, корпоративний кредитний портфель, інвестиційний портфель тощо).

За складністю дослідження.

1. Простий фінансовий ризик. Він характеризує види фінансових ризиків, які підрозділяються на кілька підвидів. Прикладом простого фінансового ризику є інфляційний ризик.

2. Комплексні фінансові ризики. Він характеризує види фінансових ризиків, які мають набір підкатегорій, що розглядаються. Прикладом комплексного фінансового ризику є інвестиційний ризик (наприклад, ризик інвестиційного проекту).

За даними джерел, виділяють такі групи фінансових ризиків:

1. Позасистемний або ринковий ризик (всі умови визначають цей ризик незалежно від підприємства). Цей вид ризику впливає на всіх учасників фінансової складової діяльності та всіх видів фінансових операцій. Воно виникає при зміні певних етапів економічного циклу, зміні кон'юнктури фінансового ринку та в деяких інших подібних випадках, на які підприємство в процесі своєї діяльності не може вплинути. До цієї групи ризику можна віднести інфляційний ризик, ризик зміни процентної ставки, валютний ризик, податковий ризик та частковий інвестиційний ризик (зі зміною макроекономічних умов інвестування).

2. Внутрішні ризики, несистематичні чи специфічні (всі терміни визначають цей фінансовий ризик, оскільки він залежить від діяльності конкретного підприємства). Це може бути пов'язано з некваліфікованим фінансовим менеджментом, неефективною структурою активів і капіталу, надмірною прихильністю до високоприбуткових фінансових операцій, ризикованими (агресивними), непередбачуваними діловими партнерами та факторами. Також іншим негативним наслідком можна значною мірою запобігти завдяки ефективному фінансовому управлінню ризиками.

Класифікація фінансового ризику на систематичний і несистематичний є важливою відправною точкою теорії управління ризиками.

За фінансовими результатами всі ризики поділяються на такі групи.

1. Ризики, які включають лише економічні втрати. При цьому типі ризику фінансові наслідки можуть бути лише негативними.

2. Ризики, що спричиняють втрату прибутку. Він характеризує ситуацію, коли підприємство через цілі та предмет не може здійснити заплановані фінансові операції (наприклад, при зниженні кредиту підприємство не може отримати необхідний кредит і залучити фінансовий важіль).

3. Ризики, що включають економічні збитки та додаткові доходи. У літературі цей вид фінансового ризику часто називають «очікуваним фінансовим ризиком», оскільки він пов'язаний з виконанням очікуваних

(агресивних) фінансових операцій. Однак термін (у зв'язку з цим) не виглядає точним, оскільки цей тип ризику присутній не лише в очікуваних фінансових операціях (наприклад, ризик реального інвестиційного проекту).

За характером часової експозиції розрізняють дві групи фінансових ризиків.

1. Фіксований фінансовий ризик. Він впливає на всю тривалість фінансової операції і стосується діяльності фіксованих факторів. Прикладами фінансових ризиків є ризик процентної ставки, валютний ризик тощо.

2. Тимчасовий фінансовий ризик. Він визначає ризики, які є постійними і виникають лише на певних етапах фінансової операції. Прикладом такого виду фінансового ризику є ризик банкрутства ефективно функціонуючого підприємства.

За рівнем фінансових збитків ризики поділяються на такі групи.

1. Допустимі фінансові ризики. Він визначає ризик фінансових збитків, який не перевищує розрахунковий прибуток від фінансової операції.

2. Значні фінансові ризики. Він визначає ризик фінансових збитків, який не перевищує розрахункової суми загального доходу від фінансових операцій.

3. Фінансовий ризик катастрофи. Він характеризує ризик фінансових втрат, який визначається частковою або повною втратою акцій (цей вид ризику може супроводжуватися втратою позикового капіталу).

По можливості фінансові ризики поділяють на дві групи.

1. Прогнозований фінансовий ризик. Він характеризує види ризиків, пов'язаних із розвитком економічного циклу, зміною стадій фінансових ринків, очікуваним розвитком конкуренції тощо. Прогноз фінансового ризику пов'язаний із прогнозом зі 100% результатами без урахування аналізованих явищ із виду ризику. Прикладами прогнозованих фінансових ризиків є інфляційний ризик, ризик процентної ставки та деякі інші (короткострокові) ризики.

2. Непередбачені фінансові ризики. Він характеризує види фінансових ризиків, які є абсолютно непередбачуваними. Прикладами таких ризиків є ризик вимушених аварій, податкові ризики та деякі інші.

Відповідно до цієї класифікації фінансові ризики також поділяються на керовані та некеровані на підприємстві.

За можливістю страхування фінансових ризиків поділяють на дві групи.

1. Страхований фінансовий ризик. До них належать ризики, які можна передати зовнішнім страхуванням відповідній страховій компанії (відповідно до назви фінансового ризику, який вони беруть на страхування).

2. Нестрахований фінансовий ризик. До них належать категорії, які не пропонують страхові продукти, які є актуальними на страховому ринку.

Ризикова складова цих двох груп є дуже мобільною і пов'язана не лише з можливістю їх прогнозування, а й з ефективністю окремих видів страхових операцій у певних економічних умовах у формі нормативно-правових актів.

За рівнем ймовірності досягнення фінансового ризику поділяють на такі групи.

1. З низьким рівнем вірогідності досягнення (коефіцієнт варіації ризику не перевищує 10%).

2. З середнім рівнем вірогідності досягнення (коефіцієнт варіації ризику знаходиться в межах 10-25%).

3. З високим ступенем вірогідності досягнення (коефіцієнт варіації ризику більше 25%).

Таким чином, через економічну нестабільність країни, ранні етапи життєвого циклу багатьох підприємств, що сформувалися в останнє десятиліття, та внаслідок переважної ментальності їх керівників та фінансових менеджерів, можна виправдати, що фінансові ризики їх суть різноманітність і високий рівень продуктивності.

Опираючись на сутність поняття ризику, його класифікатор та фактори, що впливають на визначений ризик, фінансовий менеджер може повністю ідентифікувати ситуацію, що в тій чи іншій сфері пов'язана із ризиком. Проте,

в сучасних умовах економічної нестабільності в країні, зважаючи на переважно ранню стадію життєвого циклу більшості вітчизняних підприємств, експансію зарубіжних товаровиробників та перехід на нові стандарти фінансового менеджменту, ризики, що приймають на себе вітчизняні підприємства вирізняються різноманітністю та динамічністю. Тому для того, щоб ефективно та прибутково працювати, збільшуючи вартість підприємства, необхідно швидко, безпомилково та надійно ідентифікувати, планувати, координувати та контролювати фінансові ризики, а для цього підприємству необхідно розробити певну систему.

1.3. Прояви фінансових ризиків діяльності підприємств трубопровідного транспорту

Враховуючи зарубіжний досвід систем оцінки та управління ризиками, можна виділити давні біржові організації США, університети, банки, брокери, страхові компанії тощо, які спеціалізуються на освіті, навчанні та продажах. Захищає від інструментів «ризиків», наприклад, Федеральна резервна система (FRS), Федеральна корпорація зі страхування вкладів (FDIC), Управління комісії з цінних паперів і бірж (ООС), Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) [29, с. 63].

Основними блоками злиття є основні наслідки представлення фінансових ризиків у діяльності підприємства:

- недостатня увага до питання фінансового ризику з боку самоврядної організації;
- відсутність чіткої системи навчання з управління ризиками;
- значення психічного та соціального забезпечення у впровадженні систем ризик-менеджменту;
- відсутність структури державної політики у сфері оцінки та управління фінансовими ризиками;
- низький рівень комплексного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері управління ризиками;

– недостатні стимули для впровадження систем ризик-менеджменту на підприємстві.

Одним із найбільш ефективних способів інтеграції управління ризиками в роботу підприємства є аналіз цієї діяльності як бізнес-процесу [22, с. 39]. Технологія управління ризиками ґрунтується на її розгляді як цілі організаційного управління та передбачає структурування процесу управління ризиками. Процеси системи управління включають бізнес-процеси, які спрямовані на досягнення запланованих результатів діяльності, що представляють як фінансові, так і інші показники.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури [36, с. 48-49] У сфері оцінки та управління ризиками дозволяє створити ключові питання та очікування для розвитку ризик-менеджменту як соціально-економічної категорії та управління сучасним бізнесом. До них належать:

1) у вітчизняній економіці переважає неточна якісна оцінка ризиків організації, мінімальне використання кількісних методів оцінки ризиків, що може бути викликано рядом внутрішніх причин, серед яких:

– відсутність технології інформаційного ліцензування, що дозволяє проводити кількісний аналіз контенту в системах управління ризиками;

– відсутність професійної спроможності ризик-менеджерів, мінімальне розуміння методів обліку ризиків та розрахунку чутливості до ризику при реалізації проектної діяльності;

– відсутність бази даних кращих практик щодо процедур управління ризиками та створення систем ризик-менеджменту для врахування природи національного ринку та потреби у вдосконаленні виробництва;

– значні рівні поточних матеріальних витрат, пов'язані з виробничими витратами, і пов'язані з ними кількісні оцінки ризику;

2) найважливішою системною проблемою є відсутність національних стандартів управління ризиками. Наявність такої системи може полегшити сприйняття ризиків та систему їх оцінки, а отже, може вирішити проблему складного сприйняття ризику. Крім того, уніфікований підхід до стандартів

управління ризиками всередині організації дозволяє розробити єдиний словниковий запас у бізнес-спільноті, практичне застосування методів управління ризиками, запровадження глобальної організаційної структури тощо;

3) культуру ризик-менеджменту можна описати як внутрішню систему цінностей, прийнятих у компанії, та етичної основи для прийняття рішень з управління ризиками;

4) на підприємстві роль ризик-менеджера часто виконують співробітники, які також проводять внутрішні аудити, що значно знижує ефективність процесу управління ризиками в організації, як через перетин інтересів, так і через складність організаційної структури;

5) більшість комерційних підприємств, навіть за наявності спеціалізованих служб управління ризиками, які можуть дати можливість більшості великих підприємств, демонструють свою неспроможність і готовність вирішувати системні проблеми управління ризиками на підприємстві. Функція управління ризиками, як правило, є формальною і не дозволяє оптимізувати інтеграцію бізнес-процесів.

Результати аналізу показують представлення фінансових ризиків, які виникають у разі невиконання наступних функцій:

1) своєчасне виявлення та оцінка ризиків із застосуванням методу внутрішньої документації, що визначає загальні принципи та методи управління ризиками, а також необхідну ідентифікацію та обмеження;

2) забезпечення точності системи внутрішнього контролю відповідно до існуючих вимог та нормативних актів;

3) забезпечення достовірності, своєчасності та адаптації інформації для прийняття рішень та оцінки поточної діяльності;

4) постійний моніторинг поточної діяльності, що забезпечує постійний моніторинг найважливіших ризиків.

Щоб система управління ризиками була ефективною, її необхідно систематично перевіряти з використанням підходу внутрішнього аудиту.

Менеджери повинні усунути недоліки, виявлені компетентними експертами під час аудиту, оскільки дуже важливо розробити повну систему управління ризиками, яка обмежить здатність організації вижити на ринку з високою конкуренцією. Тому, розбудовуючи компетентні інституційні структури та внутрішні процедури, засновані на знаннях експертів, конкурентні позиції організації будуть зміцнені завдяки управлінню ризиками всіх видів.

Елементом ефективної культури ризик-менеджменту є усвідомлення всіма співробітниками того, що систематичне управління ризиками є невід'ємною частиною їхньої повсякденної роботи, яка необхідна для досягнення бізнес-цілей [27, С. 30]. Однак, як показує місцева практика, не всі співробітники компанії можуть чітко сформулювати основні концептуальні положення організації в контексті управління та пом'якшення бізнес-ризиків.

Налагодження фінансової інформаційної системи з використанням методів та інструментів фінансового сектору та інформації дозволяє оперативно діяти як на фінансовий стан організації, так і на ризики підприємства.

На підставі фінансово-економічної інформації орган управління організації має можливість виявити невідповідності значень практичних показників, що вказують на фактичне фінансове становище підприємства, за критеріями, що визначають бажаний результат його діяльності.

Важливою частиною діяльності з управління ризиками є розробка відповідних інформаційних систем для управління ризиками, що відтворюють ієрархічні структури.

Прояви фінансового ризику можна визначити за позитивними та негативними результатами фінансової діяльності. У теорії та практиці господарської діяльності рівень фінансового ризику вимірюється насамперед величиною потенційних економічних збитків (наприклад, величиною втраченого доходу, прибутку, питомої суми капіталу тощо). У фінансовій практиці такі економічні втрати часто вимірюють у грошовому виразі. При цьому під впливом часу змінюється рівень фінансового ризику, що виникає при здійсненні фінансових операцій або окремих видів фінансової діяльності

підприємства. Прикладами є наявність альтернативних форм вкладення капіталу, можливість зростання інфляції, невизначеність процентних ставок на фінансових ринках тощо. Крім того, рівень фінансового ризику змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Найвищим проявом бізнесу є підприємницький ризик [42, с. 56]. Це часто називають ризиком банкрутства. Його суть полягає у неможливості для суб'єктів ризику продовжити свою діяльність як за економічними, так і за неекономічними показниками, такими як природно-технічні умови. Оскільки бізнес-ризик є комбінованим поняттям, його специфічне вираження або обумовлено представленням промислових, комерційних та фінансових ризиків, або їх комбінацією, оскільки ці ризики взаємопов'язані.

Виробничий ризик виражається у вигляді невиконання виробничих планів, товарів, пов'язаних з комерційними зобов'язаннями (контрактами) суб'єкта, ризику може загрозувати.

Комерційний ризик виражається у вигляді недержання доходу в необхідному розмірі, що призводить до зниження доходу суб'єкта ризику. При цьому фінансове зобов'язання щодо ризику, понесеного на постачання сировини та матеріалів, виплату заробітної плати та дивідендів, може не виконуватися.

Фінансовий ризик виражається у вигляді невиконання підприємством своїх фінансових зобов'язань і планів залучення фінансових джерел. Це може бути причиною невиконання поточної виробничої програми та стратегічного плану розвитку бізнесу.

Найвищим проявом будь-якої форми фінансового ризику є ризик банкрутства. Тобто визнання суб'єктів ризику банкрутами за рішенням компетентного органу, наприклад арбітражного суду, з подальшою ліквідацією. Таке рішення може бути прийнято у разі, якщо боржник не відповідає за своїми зобов'язаннями перед кредитором. Щоб уникнути проблем і успішно керувати ризиками, необхідно розуміти типи та форми ризиків, на які компанія бореться. Зокрема, важливо знати, які групи ризику щодо їхнього виробничо-

торговельного циклу представляють себе як чистий ризик і які оцінки та ризики. Тому у виробничій діяльності визначаються лише чисті ризики. У торгівлі – чистий і спекулятивний. У фінансовій діяльності є цілком очікуваний ризик.

Розкриття фінансового ризику зазвичай виникає внаслідок факторів та рішень щодо управління грошовими потоками. Найважливішою обставиною, яку необхідно враховувати підприємцям, є представлення елементів підприємницького ризику в житті людей, пов'язаних із суб'єктом ризику.

Прояви можуть бути наступними:

- при виробничому ризику – втрата працездатності;
- при торгового ризику (товарного) – безробіття;
- при фінансового ризику – несвоєчасна та неповна виплата заробітної плати персоналу, дивідендів та відсотків акціонерам та облігаціям.

Важливою частиною діяльності з управління ризиками є розробка відповідних інформаційних систем для управління ризиками, що відтворюють ієрархічні структури управління ризиками [17, с. 25]. Являє собою окремий вид професійної діяльності, що включає страхові установи, фінансові установи, системи підготовки кадрів та державні органи, які керують діяльністю, пов'язаною з виникненням ризиків в організації.

Стратегічне планування, прогнозування зовнішньоекономічної ситуації, прогнозування поведінки потенціалу та конкурентів, зміни секторів і ринків, прогнозування регіонів і країн, зниження ризику розвитку підприємства.

Висновки до розділу 1

У першому розділі аналізуються теоретичні основи визначення фінансового ризику підприємства. Фінансова діяльність підприємства в усіх її формах пов'язана з різноманітними ризиками, рівень впливу на результат діяльності в сучасних умовах ведення бізнесу значно зростає. Фінансовий ризик є однією з найскладніших категорій, пов'язаних з господарською діяльністю. Ризик відіграє важливу роль у безпеці фінансово-економічної системи

підприємства. Зростання впливу фінансового ризику на результат фінансово-господарської діяльності підприємства пов'язане зі швидкими змінами внутрішньої економічної ситуації, кон'юнктури фінансового ринку, розширенням фінансових відносин, появою технологій та обладнання.

Ризик є невід'ємною складовою господарської діяльності, однак, на відміну від фінансових посередників, підприємства реального сектору економіки України приділяють їх управлінню занадто мало уваги. Фінансові ризики, взагалі, сприймаються або надто вузько, або досить абстрактно, більшість фахівців не розглядають позитивне відхилення результату як потенційний ризик.

Розглядаючи ризик підприємства як можливість або загрозу відхилення від результату діяльності або конкретного рішення від очікуваного, ми можемо визначити ключові фактори, які вказують на невизначеність у реалізації ділових ініціатив на ринку. До них можна віднести нестабільність суспільно-політичних відносин, недостатню увагу та низьку оцінку перспектив впровадження інноваційних технологій та продуктів, низький рівень відтворення виробництва та продовження основних фондів галузями, невизначеність ринкової кон'юнктури, пов'язані із затримками економічного зростання та посилення санкційної політики щодо представників місцевого бізнесу, диверсифіковані інвестиції, низька економіко-правова обізнаність суб'єктів господарювання, недотримання державних стандартів та нормативних актів.

Основними факторами фінансового ризику підприємства реального сектору економіки є: волатильність, ринкова вартість, стабільність національної валюти, інфляція, доступ до фінансування, коливання процентних ставок, ефективність активів, рівень узгодженості грошових потоків, структура пасивів підприємства. Процес створення фінансового ризику багатогранний і багатозадачний, включаючи аналіз ризиків, їх характеристики, класифікацію тощо.

Існує ряд різноманітних класифікацій ризиків, в т.ч. і фінансових, що зумовлено специфічністю проявів ризиків в різних галузях економіки, але

більшість з них є непридатними для практичного використання. Нами запропонована класифікація ризиків підприємств, що базується на поділі ризиків за проєкціями збалансованої системи показників, яка дозволяє не лише розділити ризики на види, але й встановити відповідальність за них на відповідні підрозділи підприємства.

Проаналізувавши класифікацію фінансових ризиків, встановлено, що для підприємств трубопровідного транспорту характерними ризиками є валютний та кредитний. Валютний ризик присутній у підприємств, які здійснюють імпорт сировини та експорт готової продукції. Це відображається у відсутності прогнозованого доходу в результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій. Таке зниження курсу обмежує збитки підприємства при експорті готової продукції. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є основною (функціональною) валютою для компанії.

Встановлено, що кредитний ризик міститься в операційній моделі ринку нафти. З цим ризиком стикаються всі учасники ринку в процесі виконання договірних зобов'язань щодо постачання фінансових активів та їх оплати. Невиконання контрагентом своїх зобов'язань за договором призводить до його невиконання та фінансових збитків іншим учасникам. Важливість ризику на ринку значною мірою пояснюється угодою, пов'язаною з розрахунками за деривативами. Це особливо актуально на позабіржовому ринку.

Визначено особливості щодо проявів фінансових ризиків діяльності трубопровідних підприємств, які визначають специфічні фінансові та нефінансові ризики, а також управління ризиками, у тому числі: висока схильність до геополітичних ризиків, вимоги до відповідності міжнародним стандартам і стандартам управління ризиками, міжнародні характеристики економічного виробництва, фінансової діяльності на національних ринках і регіонах нафти, газу та інших енергоресурсів, великі масштаби комерційних та фінансових операцій, переважно через кордони в різних валютах.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

2.1. Інтегрована корпоративна система управління ризиками підприємств трубопровідного транспорту у контексті міжнародних стандартів ризик-менеджменту

У світі, де відносини стають складнішими, управління ризиками визначається не просто як успіх, а як виживання. Особливе значення сьогодні мають глобальні ризики, тобто ті ризики, якими не можуть управляти окремі компанії [33, с. 12]. Професор Університету Ставангера в Норвегії Райдар Братволд заявив про останні глобальні економічні та політичні події – падіння цін на нафту, перерозподіл торгових потоків, зміщення балансу сил на світових ринках, санкції, нестабільність на китайському фондовому ринку тощо – особливо важливі ретельні управлінські рішення та оцінка ризиків. На його думку, перше, що компаніям при видобутку вуглеводнів необхідно враховувати при прийнятті та оцінці економічних рішень, – це фактор невизначеності, і це слід робити послідовно та систематично [60, с. 16].

Основним завданням управління фінансовими ризиками є забезпечення потреб підприємства у коштах, необхідних для здійснення інвестицій, що збільшують його вартість [13, с. 45]. Згідно з дослідженням «Віртуальна реальність казначейства» (The Virtual Reality of Treasury, Global Treasury Benchmark Survey, 2017), проведеного Pricewaterhouse Coopers серед керівників казначейства та фінансових відділів великих компаній із глобальною присутністю. Управління фінансовими ризиками є третім за поширеністю ризик, з яким стикаються підприємства під час своєї фінансової діяльності (рис. 2.1) [16, с. 15].

Рис. 2.1. Показники процесу фінансової діяльності підприємства

*Складено автором [16, с. 15]

Здається, ефективна система управління фінансовими ризиками компанії не може бути піддана сумніву. Однак, принаймні серед економістів фінансового ринку, немає консенсусу щодо того, якою мірою управління ризиками впливає на результати діяльності компанії. Всесвітньо відомі американські економісти, Нобелівські лауреати Франко Модільяні та Мертон Міллер розробили тезу під назвою «відсутність впливу хеджування на вартість компанії» [32, с. 8].

Відповідно до тези, фінансовий захист не має істотного позитивного впливу на вартість компанії. Це пояснюється тим, що інвестори завжди шукають можливості хеджувати ризики, пов'язані з утриманням акцій певної компанії, за допомогою маркетингових інструментів. Крім того, інвестори часто можуть бути зацікавлені в «покупці» конкретного ризику. Наприклад, інвестор, виходячи з концепції співвідношення ризику і прибутку свого портфеля, набуває акції нафтогазових компаній в очікуванні майбутнього зростання цін на нафту. На додаток до фактичних ринкових факторів, які впливають на рішення про купівлю активів, інвестори вважають, що вибрані компанії мають певні технологічні переваги перед конкурентами. З іншого боку, очікувана прибутковість інвесторів залежить від зростання нафтового ринку та очікувань конкретної компанії. У разі несприятливого сценарію на нафтовому ринку

інвестор розгляне способи запобігання падіння цін на нафту (він нарешті готовий піти на цей ризик).

Однак подальші дослідження принаймні спростовують частину тези. Важливим аргументом є те, що Модільяні та Міллер обмежуються розглядом лише ринкових ризиків з точки зору зовнішніх інвесторів, зацікавлених у збільшенні своїх особистих доходів. У зв'язку з тим, що основним об'єктом дослідження в їхній роботі є взаємозв'язок між корпоративною стратегією та фондовим ринком, їх теорію не зовсім доцільно узагальнювати на численні ризики, з якими стикається корпоративний сектор.

Узагальнюючи сучасний погляд на те, як «внутрішнє» управління ризиками компанії (на відміну від зовнішнього захисту з боку інвесторів) покращує результати своєї діяльності, основні аргументи такі. Система управління ризиками дозволяє:

- зменшити витрати, пов'язані зі створенням фінансових проблем (криза);
- знизити ризик значних недиверсифікованих акціонерів;
- підвищити рівень довіри до компанії та зменшити витрати на перевірку;
- забезпечити стійкі зовнішні та внутрішні джерела фінансування, тобто зменшити капітальні витрати.

У процесі дослідження корпоративних систем управління ризиками виникає питання, чи слід розглядати управління фінансовими ризиками як самостійну діяльність, чи процес як частину корпоративного фінансового менеджменту та стратегії.

Найбільш близькою до цілей і завдань управління фінансовими ризиками є інтегрована система управління ризиками. У роботі порівнюються ключові підходи до побудови інтегрованої системи управління ризиками, що забезпечує міжнародні стандарти та найкращі корпоративні практики. На відміну від ризиків та Базельських стандартів управління капіталом, корпоративний сектор не має єдиного набору документів, які визначають принципи побудови системи ризик-менеджменту в компанії. Це пов'язано зі значними відмінностями ризиків корпоративного сектору економіки в процесі його діяльності.

До найбільш системних проектів можна віднести сімейство міжнародних Стандартів ISO:31000, «Стандарти управління ризиками», розроблені Інститутом ризик-менеджменту, а також Інтегровану модель управління ризиками організації COSO. Цей список може бути доповнений іншими документами, такими як Стандарти екологічного менеджменту, безпека персоналу та безпека інформації.

Стандарт ISO:31000 визначає інфраструктуру та процеси управління ризиками в організації, незалежно від розміру її діяльності чи сектора. На думку розробників стандарту, його використання покликане допомогти організаціям «підвищити ймовірність досягнення цілей, покращити ідентифікацію можливостей і загроз, а також розподіл і ефективне використання ресурсів для управління ризиками» [4, с. 3]. Управління ризиками не є самостійною діяльністю, окремою від основної діяльності та процесів організації, а невід'ємною частиною обов'язків керівництва та невід'ємною частиною всіх організаційних процесів, включаючи стратегічне планування [4, с. 6]. У стандарті представлені різні моделі описів ризиків, зокрема, регулюють використання таких інструментів, як карти ризиків.

Стандарт ISO:31000 охоплює додаткові експлуатаційні та технологічні ризики. Фінансові ризики та фінансові наслідки інших видів ризиків не відображені в цьому стандарті належним чином. Такий висновок можна зробити, виходячи з специфічних характеристик ISO, основною метою якого є уніфікація і стандартизація технічних процесів і процесів управління виробництвом. Більшість трубопровідних компаній постійно сертифікуються на відповідність вимогам стандартів ISO:9001/ISO:14000/OHSAS:18001. Усвідомлюючи важливість інформаційного ризику, нафтові компанії все частіше впроваджують стандарти інформаційної безпеки, зокрема ISO/IEC 23000.

Інститут управління ризиками – це неприбуткова організація, яка аналізує та узагальнює найкращі методи управління ризиками та розробляє відповідні стандарти. Історично «стандарти управління ризиками» передували стандартам

ISO, тому багато в чому ці документи перетинаються. Розробники стандарту виходять з того, що «управління ризиками є невід'ємною частиною стратегічного менеджменту організації» і забезпечують постійний еволюційний процес, який супроводжує розвиток організації в русі» [63, с. 21].

Відповідно до стандарту, коло завдань, що стоять перед системою управління ризиками, включає ідентифікацію ризиків, їх оцінку та аналіз, а також розробку заходів щодо пом'якшення. На відміну від ISO:31000, «Стандарти управління ризиками» сильно корелюють з фінансовим середовищем і містять усі необхідні компоненти для їх впровадження в корпоративну практику. Однак, як і ISO:31000, вони все ще є теоретичним описом систем управління ризиками і не мають широкого поширення в корпоративному світі.

Концепція інтегрованої системи управління ризиками або управління ризиками підприємства (ERM) бере свій початок із середини 1980-х років. Інтегрована система управління ризиками ХХ століття (ICYP) – це організаційна структура та підхід, що поєднує в собі набір принципів, підходів, механізмів та взаємопов'язаних інструментів управління ризиками. Ініційований правлінням, керівництвом і персоналом, він є невід'ємною частиною загальної стратегії компанії. ISUR, навпаки, має на меті виявлення подій, які можуть мати негативний вплив, з іншого боку, управління ризиками з урахуванням рівня толерантності до них акціонерами та економічної життєздатності [49, с. 54].

За останні тридцять років ISUR у корпоративному секторі розвивався у трьох основних напрямках. По-перше, з ініціативи регуляторів та громадських організацій, спрямованих на підвищення рівня корпоративного та внутрішнього управління. Ці ініціативи спрямовані на відновлення довіри фінансових ринків до корпоративного сектору після серії сумнозвісних скандалів за участю найбільших нафтопроводних компаній. По-друге, реакція компанії на появу нових міжнародних стандартів, що регулюють безпеку виробництва та екологічний менеджмент [3, с. 42]. По-третє, через збільшення коливань цін на

енергоносії, що безпосередньо негативно впливає на результативність та інвестиційну діяльність трубопровідних компаній на всіх рівнях ланцюга створення вартості. Це вимагає вдосконалення підходів до управління фінансовими ризиками та пошуку нових інструментів для зменшення ризику.

Модель COSO заснована на суміжних компонентах процесу управління ризиками, показаних на рис. 2.2 куб COSO [45, с. 15].

Рис. 2.2. Основні компоненти управління ризиками

*Складено автором [45, с. 15]

Куб – це простий спосіб уявити графік систем управління ризиками на всіх рівнях компанії та зв’язати стратегічні цілі компанії з її організаційною структурою та управлінням.

Відповідно до концепції моделі COSO, інтегрована діяльність з управління ризиками необхідна для вирішення наступних завдань [48, с. 2]:

- удосконалення процесів прийняття рішень у відповідь на ризики, що виникають;
- визначити рівень бажання ризикувати відповідно до стратегії розвитку;
- зменшення кількості непередбачених подій і втрат у господарській діяльності. Управління загальним ризиком у господарській діяльності;
- використання сприятливих можливостей;
- розумне використання капіталу.

Таблиця 2.1 описує ключові компоненти процесу управління ризиками, які складають цю концепцію.

Таблиця 2.1

Основні компоненти ризик-менеджменту Інтегрованої моделі COSO

Компоненти	Зміст компоненту
Внутрішнє середовище	Визначає, яким чином ризик сприймається співробітниками організації, включає філософію управління ризиками, ризик-апетит та етичні цінності
Постановка цілей	Процес управління ризиками надає «розумну» гарантію того, що керівництво компанії має правильно організований процес вибору та формування цілей, і ці цілі відповідають місії організації та рівню її ризик-апетиту.
Визначення подій	Внутрішні та зовнішні події, які впливають досягнення цілей організації, повинні визначатися з урахуванням їхнього поділу на ризики чи можливості. Можливості повинні враховуватися керівництвом у процесі формування стратегії та постановки цілей
Оцінка ризиків	Ризики аналізуються з урахуванням ймовірності їх виникнення та впливу з метою визначення того, які дії щодо них необхідно вжити
Реагування на ризик	Керівництво обирає метод реагування на ризик – ухилення від ризику, прийняття, скорочення або перерозподіл ризику, – розробляючи ряд заходів, які дозволяють привести виявлений ризик у відповідність до допустимого рівня ризику та ризик-апетитом організації
Засоби контролю	Політики та процедури розроблені та встановлені таким чином, щоб забезпечувати «розумну» гарантію того, що реагування на ризик, що виникає, відбувається ефективно і своєчасно
Інформація й комунікація	Необхідна інформація визначається, фіксується та передається у такій формі та у такі терміни, які дозволяють співробітникам виконувати їх функціональні обов'язки
Моніторинг	Весь процес управління ризиками організації відстежується та за потребою коригується

*Складено автором [47, с. 26]

ISUR має деякі обмеження. Зокрема, ризик пов'язаний із майбутнім, яке за замовчуванням є невизначеним, і навіть ефективно управління ризиками не гарантує досягнення стратегічних цілей компанії [29, с. 23].

Система пронизує всі рівні підприємства, і в кожній сфері діяльності існує окремий комітет, у функції якого входить побудова процесів управління ризиками. Питання управління фінансовими ризиками централізовано покладено на Комітет з фінансових ризиків. Комітет очолює головний фінансовий директор і складається з команди вищого керівництва, включаючи керівника казначейства, корпоративних фінансів, бухгалтерського обліку, оподаткування та постачання та інтегрованих бізнес-послуг. Основною функцією комітету є керівництво управлінням фінансовими ризиками для

керівництва компанії. Комітет є гарантом того, що діяльність компанії з управління ризиками здійснюється відповідно до затвердженої політики, процедур та «схильності до ризику», тобто фінансові ризики належним чином ідентифікуються, вимірюються та керуються.

Комітет з ризиків і політики затверджує та контролює ліміти фінансових операцій, готує огляди інцидентів та перевіряє, наскільки впроваджуються політики, методи та процедури, пов'язані з управлінням ризиками. У компанії також є спеціальний комітет, який встановлює ліміти ризику на основі ризику та схвалює використання нових торгових інструментів і стратегій.

Основна мета системи ризик-менеджменту – уникнути нещасних випадків і підвищити ефективність бізнесу. Компанія поділяє систему управління ризиками на три рівні: повсякденне управління, управління стратегічними та бізнес-ризиками, нагляд і загальне управління. Відправною точкою процесу є щорічна стратегічна сесія, під час якої обговорюються суттєві ризики залежно від поточної ринкової ситуації, макроекономічного контексту та внутрішньої ситуації. Протягом року аналізується вплив раніше виявлених ризиків і, за потреби, додаються нові ризики та загрози. Основним завданням цих заходів є встановлення пріоритетів спрямування фінансових і виробничих ресурсів на ті частини підприємства, які потребують пріоритетних коригуючих дій.

Повсякденний процес управління ризиками спрямований на виявлення ризиків і безпечне виконання всіх операцій з урахуванням вимог внутрішніх законів і стандартів. Управління операційною системою (OMS) включає вимоги до здоров'я та безпеки працівників, екологічної безпеки, соціальної відповідальності та технологічної надійності виробничого обладнання.

Управління стратегічним і бізнес-ризиком охоплює ключові функції управління – стратегічне планування, вимірювання реалізації, розподіл ресурсів і капіталу, оцінку інвестиційних проєктів. Ці завдання здійснюються через стандартні процедури збору та узагальнення даних про ризикові події, оцінку ефективності заходів, спрямованих на пом'якшення впливу ризиків, підвищення якості систем управління ризиками, розробку нових планів дій у регіоні.

Нагляд і загальне управління є вищим рівнем системи управління ризиками, що включає діяльність правління, виконавчого органу, комітету та внутрішнього контролю. Наглядові органи забезпечують реалізацію політики управління ризиками та загальний нагляд за виконанням екологічних вимог, нормативних актів та рекомендацій незалежного аудиту.

Компанії визначають профілі ризиків виходячи з характеру їх діяльності, тобто більшість ризиків за своєю природою є довгостроковими і мають тривалий вплив на результати діяльності. У кожному операційному циклі компанія дивиться на поточний стан значних ризиків залежно від зміни клімату та внутрішніх факторів. Серед ключових ризиків підприємство виділяє стратегічні та комерційні ризики, ризики промислової безпеки та експлуатаційні ризики, порушення нормативних вимог та ризики, пов'язані з господарською діяльністю.

Стратегічні та комерційні групи ризиків включають ризики фінансової стабільності, геополітичні ризики, інформаційні загрози, відсутність доступу до запасів вуглеводнів, неможливість ефективно управляти ланцюгами поставок, ризики великих інвестиційних проектів. Важливо відзначити, що ВР насправді сприймає стратегічний і фінансовий ризик як різновид ризику.

Ризик втрати фінансової стійкості [38, с. 42] Виникає через різкі коливання попиту та пропозиції на товарному ринку (нафта і газ). Це призводить до різких коливань цін, які впливають на результати діяльності. Серед основних причин нестабільності нафтового ринку підприємства виділяють політичні чинники, розвиток нових технологій виробництва та роботу нафтоторгівельної групи ОПЕК.

Управління ризиком фінансової нестабільності здійснюється за допомогою диверсифікації портфелів проектів, стрес-тестування фінансових результатів і грошових потоків, регулярного моніторингу ринкової кон'юнктури. Важливим елементом управління фінансовими ризиками є використання похідних інструментів. З цієї причини сфери управління фінансовими ризиками включають торгову діяльність компанії на ринках нафти

та природного газу.

На рівнях фінансового директора та казначейства оцінюються фінансові ризики та вживаються конкретні заходи для пом'якшення їх впливу. Особливо на цьому рівні приймаються рішення щодо видів фінансових ризиків, які слід хеджувати. Крім того, фінансовий директор відповідає за торговий ризик кредиторської заборгованості та торгівлі на біржах. При цьому Комітет з управління ризиками враховує інформацію про всі ризики для компанії та оцінює ефективність заходів щодо зменшення ризиків.

Таким чином, виходячи з результатів узагальнення реалізації побудови інтегрованої системи управління ризиками, можна інтерпретувати поняття управління фінансовими ризиками. Управління фінансовими ризиками в трубопровідних компаніях можна визначити як частину інтегрованої системи управління ризиками, яка спрямована на підтримку стабільної діяльності корпорації за допомогою заходів щодо пом'якшення негативного впливу валютної інфляції, податків та регуляторних ризиків. Це визначення підкреслює, що тлумачення управління фінансовими ризиками в корпоративному секторі, зокрема, відрізняється від традиційних методів, наприклад для фінансового та банківського секторів. Основна відмінність полягає в тому, що корпорації наголошують на негативній стороні ризику, а фінансові установи розглядають позитивну сторону ризику, розглядаючи ризик як можливість отримання доходу.

2.2. Методичні підходи до оцінювання фінансових ризиків підприємства

Підприємці працюють у різних масштабах, типах та умовах, тому існує багато можливих причин ризикових ситуацій та потенційних подій, які викликають як позитивні, так і негативні наслідки. Ризики на підприємстві постійно пов'язані з веденням бізнесу в умовах стабільних ринкових відносин, впливають на розмір і нестабільність фінансових результатів організації, що визначає співвідношення особистих активів і позикових коштів [27, с. 26].

Характерною ознакою функціонування підприємницької структури є невизначеність, яка існує в економічній системі будь-якого виду і може створювати різноманітні ризики. Ризики є причиною багатьох загроз, які свідчать про погіршення фінансового стану організації та викликають нестабільність у їх розвитку. Відсутність або непрацездатність системи оцінки ризиків часто призводить до втрати суб'єкта господарювання або заважає йому досягти бажаних фінансових результатів. Ця проблема посилюється швидким процесом глобалізації, що вимагає підвищення рівня конкуренції та залучення інвестицій підприємств.

Розбіжності в трактуванні поняття «ризик» зумовили деякі особливості методів дослідження ризиків, які виникають під час управління фінансовою діяльністю підприємства.

Управління ризиками базується на результатах оцінки ризиків, технологічного та економічного аналізу потенціалу та середовища підприємства, а також прогнозів, нормативно-правової бази, економіко-математичних методів, ринків та інших досліджень. Крім того, ризик-менеджмент включає розробку стратегій і тактик. Основні принципи, засновані на розробці та реалізації стратегій управління ризиками підприємства, включають: системи, безперервність, баланс відповідальності та ініціатив, інтеграцію аналізу ризиків та аналізу різноманітності.

Оцінка ризику полягає в тому, щоб передбачити настання несприятливих умов і вжити заходів для запобігання негативним наслідкам після них. Збитки і збитки можуть виникати в різних формах і масштабах у різний час, за різних обставин, майже скрізь при незнанні чи незнанні можливості наслідків підприємницької діяльності. Розуміння цього факту допомагає в аналізі ризиків і систематично розробляє необхідні методи оцінки ризиків для розробки методів управління ними для підвищення ефективності та прибутковості господарської діяльності підприємства в цілому [21, с. 31].

Дослідження показують, що підприємства в процесі своєї діяльності стикаються не з одним ризиком, а з різними ризиковими ситуаціями, що

свідчить про необхідність єдиної системи ефективних заходів для боротьби з негативними наслідками кожного ризику. Тому управління портфелем ризиків вимагає комплексного двостороннього підходу:

1) перший рівень передбачає окремий аналіз кожного ризику, що дозволяє зрозуміти природу конкретної ризикової ситуації та вибрати відповідні інструменти для конкретного ризик-менеджменту;

2) другий рівень відноситься до загального аналізу портфеля ризиків, який дає змогу визначити вплив ризику на конкретну структуру перед допуском.

Для оцінки ризиків в організації використовуються різні підходи, які можна розділити на дві групи [14, с. 22].

1. Якісні методи оцінки ризиків в організації [15, с. 75]. За допомогою цих методів визначаються потенційні ризики аналізованого проекту, визначаються джерела та фактори, що впливають на виникнення цього ризику, а також зони найбільшого ризику в проекті розвитку. Виявлення ризиків, що впливають на господарську діяльність, дозволяє керівникам чітко оцінити рівень ризику за величиною ризику і на ранніх етапах аналізу відкинути ті чи інші рішення. У якісному аналізі ризиків методи можна розділити на чотири групи (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Методи якісного аналізу ризиків діяльності підприємств

Методи якісного аналізу ризиків діяльності підприємств	
Методи, що базуються на аналізі наявної інформації	Моніторинг первинних документів обліку підприємства
	Аналіз даних фінансової й не фінансової звітності підприємства
Методи збору нової інформації	Методика анкетування й випадкового опитування
	Планові й позапланові перевірки підрозділів і виробництв підприємства
	Експертний метод
	Метод «Делфі»
Методи моделювання діяльності підприємства	Формування і аналіз організаційної структури
	Аналіз технологічних карт виробничих процесів
Евристичні методи	

*Складено автором [15, с. 75-76]

Найкращими методами оцінки якісного ризику є:

- 1) методи експертної оцінки;
- 2) аналіз ефективності витрат;
- 3) методи порівняння.

Метод експертної оцінки полягає в опитуванні кваліфікованих спеціалістів різних сфер діяльності з конкретного питання з подальшою обробкою результатів із застосуванням статистичних методик. Використовується у разі недостатності або відсутності необхідного обсягу інформації від керівника підприємства для розрахунку чи порівняння. На основі досвіду та знань експерти визначають ймовірність конкретної втрати, за їх оцінками є середні значення, що дозволяє встановити криву розподілу ймовірностей [34, с. 12].

Метод експертної оцінки має ряд переваг: дозволяє за короткий проміжок часу та мінімальні трудові та фінансові витрати отримати необхідну інформацію до прийняття управлінських рішень. Проте недоліками такого підходу є складність залучення незалежних експертів та суб'єкта оцінки.

Експертну оцінку рівня ризику можна розглядати як консультаційну допомогу при обґрунтуванні управлінських рішень. Експертний підхід до оцінки ризику має включати рішення, засновані на евристичних, тобто використання набору логічних методів і рекомендацій для встановлення фактів. Серед найпоширеніших методів отримання експертної оцінки [22, с. 71-79] можна виділити метод «Делфі» (через опитування, інтерв'ю, натхнення досягти максимальної одностайності експертів у визначенні управлінських рішень), метод «Снігова куля» (розгляд варіантів ймовірності і ймовірності, що призводять до снігопаду – наприклад, збільшений інформаційний потік), метод «дерева цілей» (структура цілі до рівня планованої роботи та управління) метод евристичного прогнозування (на основі евристичних прийомів і логічного аналізу побудови прогнозних моделей і подальшого обрізання дерева пошуку експертної оцінки).

У процесі управління ризиками активно використовуються евристичні

методи дослідження, які можна проектувати виходячи з рівня підприємницьких здібностей щодо власного капіталу, а також залежно від умов та напряму інвестування. Правила прийняття рішень узагальнено та показано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Евристичні правила прийняття ризикового рішення

Ознаки групування		
Можливості підприємця (величина капіталу)	Ситуація прийняття рішень	Умови вкладення капіталу
1. Не можна ризикувати більше, ніж дозволяє власний капітал. 2. Завжди слід думати про наслідки ризиків. 3. Немає необхідності ризикувати великим заради малого.	1. Позитивне рішення приймається лише при відсутності сумнівів. 2. При наявності сумнівів приймається негативне рішення. 3. Багатоваріантність управлінських рішень.	1. Інвестування має сенс, якщо чистий прибуток перевищує відсоток від зберігання грошей у банку. 2. Вкласти засоби має сенс, якщо рентабельність перевищує темпи інфляції. 3. Фактор часу прискорює ризикованість вкладу капіталу.
Постійний системний аналіз ринку		

*Складено автором [16, с. 15-17]

Аналіз економічної ефективності дозволяє визначити точку перелому, тобто обсяг виробництва, при якому виручка покриває лише витрати, а організація отримує нульовий прибуток. Мінімально можливий обсяг виробництва повинен визначатися шляхом зменшення обсягу випуску продукції, пов'язаного зі зниженням попиту на вироблену продукцію, скороченням пропозиції, появою конкурентів, що пропонують нову або подібну продукцію, та з інших причин.

Метод порівняння має місце в тих випадках, коли використання інших методів є неефективним і зазвичай використовується для аналізу ризиків дублювання проектів. Метод подібності заснований на використанні інформації про ризики подібних проектів, коли відомі конкретні тенденції і можна уникнути потенційних ризиків під час реалізації нових проектів. Використовуючи цей підхід, слід бути обережним, оскільки дуже важко правильно оцінити та вибрати сценарій розробки нового успішного проекту, щоб уникнути повторної невдачі.

Методи аналізу якості ризику підприємства [23, с. 80-81] включає чотири основні етапи оцінки:

1) етап 1 – визначення сфер потенційного ризику, що міститься у складанні переліку операцій з виконання, які не гарантують позитивного результату;

2) етап 2 – виявлення та подальша характеристика факторів, що впливають на зміну виду конкретного ризику при здійсненні тих чи інших фінансових операцій;

3) етап 3 – створення гнучкої системи індикаторів ризику, які можуть бути покращені та доповнені. Система має бути комплексною, динамічною та об'єктивною;

4) етап 4 – розрахунок потенційних ризиків під час виконання конкретної або неактивної діяльності.

Результати якісної оцінки ризику використовуються для виконання кількісного аналізу, який визначає числове значення ймовірності настання ризикової події [33, с. 17].

2. Кількісні методи оцінки ризиків підприємства. Ці методи використовуються на основі результатів, отриманих під час оцінки якості, тобто аналізуються ризики, які виникають на певних етапах алгоритму прийняття рішень (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Методи кількісного аналізу ризиків підприємства

Методи кількісного аналізу ризиків	
Аналітичні методи	Аналіз чутливості
	Аналіз сценаріїв
Ймовірнісно-теоретичні методи	Статистичні методи
	Імітаційне моделювання
	Побудова дерева подій, дерева рішень тощо
	Логіко-ймовірнісні методи
Інноваційні методи	Використання цифрових технологій
	Робота штучного інтелекту

*Складено автором [15, с. 80]

Серед найпопулярніших методів кількісної оцінки ризиків підприємств

слід відзначити [25, с. 18-20]:

- статистичні методи;
- аналітичні методи;
- аналіз фінансової стійкості підприємства та оцінка його платоспроможності.

Статистичний метод полягає у визначенні ймовірності наявних на підприємстві збитків і прибутків шляхом оцінки на основі статистичних даних попереднього періоду. Рівень ризику оцінюється за середнім очікуваним значенням і мінливістю можливих результатів.

Методи кількісного аналізу ризиків використовуються, коли визначена необхідна інформація. Цей підхід полягає в побудові кривої ймовірності збитків і подальшій оцінці на її основі показників ризику в організації. Він заснований на елементах теорії ігор. Однак повністю покладатися на математичні розрахунки недостатньо, оскільки його точність значною мірою залежить від вихідної інформації.

Методи оцінки ліквідності та фінансової стійкості підприємства [24, с. 85] полягає в аналізі річної фінансової звітності. Він дає змогу спрогнозувати потенційне банкрутство організації та оцінити можливість її банкрутства. Основними показниками рішення є коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт особистих коштів та коефіцієнт підвищення платоспроможності.

Аналіз чутливості. Внесенням індивідуальних змін до техніко-економічних параметрів «проекту» визначаються ризики, що впливають на більшість проектів.

Аналіз сценарію. За допомогою одночасних змін ряду техніко-економічних параметрів були розроблені альтернативні сценарії розвитку «проектів». Використання цього підходу, на відміну від аналізу чутливості, усуває обмеження на ряд факторів.

Імітована модель. Воно передбачає побудову фінансових моделей і розрахунок кількох «проектних» сценаріїв з урахуванням зв'язків між його параметрами. Складний у використанні підхід вимагає подальших досліджень.

Кожен підхід має переваги та недоліки (табл. 2.5), які необхідно враховувати при аналізі впливу різних видів ризиків на результати діяльності бізнес-структури для формування більш надійних висновків і, як наслідок, покращення управління.

Таблиця 2.5

Переваги і недоліки основних методів оцінки ризиків

Основні підходи	Недоліки	Переваги
Аналіз статистичних даних	Проблеми формування статистичних даних, не вся інформація піддається статистичній обробці	Ймовірність виникнення втрат достовірно вимірюється
Обробка думок експертів	Висока суб'єктивність	Аналізуються дані, й ті, що не піддаються обробці статистичним інструментарієм
Математичне моделювання	Складність первинного застосування методу	Ранжування припущень та констант, низькі затрати часу

*Складено автором [25, с. 34]

Таким чином, існує набір методів визначення ймовірності збитку, що дозволяє зробити приблизну оцінку загального ризику для підприємства. Під час здійснення своєї діяльності підприємство може відмовитися від виконання рішень, пов'язаних з ризиком, і ці підходи можуть застосовуватися до значних ризиків як на початковому етапі прийняття рішення, так і в процесі коригувальних дій.

Методичні заходи щодо реалізації цих підходів використовуються для запобігання та нейтралізації різних видів ризиків залежно від галузевого сегмента суб'єкта господарювання, виду діяльності, його завдань чи цілей, що є основою конкретних досліджень [42, с. 18].

Розглядаючи представлений метод і наведений вище аналіз аналізу ризиків, можна зробити висновок, що на вибір конкретного методу впливає багато факторів:

- кожен вид ризику передбачає використання власних аналітичних методів та особливості їх реалізації;
- попередні дані відіграють важливу роль в аналізі ризиків, їх якість та обсяг дуже важливі;

- під час аналізу необхідно враховувати зовнішні фактори, наприклад, стадію розвитку ринку, оскільки динаміка показників впливає на рівень ризику;
- важливу роль відіграє надання аналітика інструментів і кількості часу, витраченого на аналіз;
- необхідно враховувати вимоги державного контролюючого органу щодо встановленої звітності та використаної методики.

Виходячи з наведеної інформації, можна зробити висновок, що лише реалізація комплексного підходу з використанням різних підходів дозволяє повноцінно оцінити ризики фінансової діяльності підприємства. Таким чином, ефективний аналіз ризиків підприємства може бути досягнутий за допомогою різноманітних підходів.

2.3. Зміст та завдання оцінювання фінансових ризиків у системі управління фінансовими ризиками підприємства

Різнманіття форм прояву ризику, частота й вагомість наслідків його прояву, неможливість абсолютного його усунення викликають необхідність дослідження причиннонаслідкових зв'язків і шляхів зниження наслідків при настанні ризикових подій. Головною метою управління ризиками на підприємстві може бути отримання прибутку при оптимальному співвідношенні витрат та ступеня ризику, а у довгостроковій перспективі – стійке та ефективне функціонування підприємства та забезпечення високого потенціалу розвитку та зростання в майбутньому. Управління фінансовими ризиками підприємства займає важливе місце в системі фінансового менеджменту та в системі управління підприємством. Ефективне управління фінансовими ризиками дозволяє забезпечити досягнення цілей фінансової діяльності підприємства. Система управління фінансовими ризиками підприємства зорієнтована на забезпечення всебічного оцінювання всіх видів фінансових ризиків і нейтралізацію їх можливих негативних наслідків у процесі розроблення і реалізації ризикових фінансових рішень.

Завданнями системи управління фінансовими ризиками є [12, с. 13]:

- виявлення і оцінювання можливих ризиків у процесі здійснення фінансової діяльності;
- об'єктивне оцінювання імовірності настання ризикових випадків у процесі реалізації фінансових рішень і прогнозування рівня можливих фінансових втрат;
- забезпечення мінімізації рівня ризику стосовно запланованого рівня доходності фінансових операцій;
- розроблення найбільш прийнятних шляхів нейтралізації фінансових ризиків;
- забезпечення мінімізації можливих фінансових втрат підприємства при настанні ризикової події.

Фінансові методи як один із елементів механізму управління фінансовими ризиками включають такі способи і прийоми, за допомогою яких обґрунтовуються й контролюються конкретні управлінські рішення у різних сферах фінансової діяльності підприємства.

Ключові підходи до управління фінансовими ризиками включають диверсифікацію та запобігання [10, с. 19]. Диверсифікація, ефективний метод управління портфелями, дозволяє знизити загальний ризик шляхом включення до тих портфелів активів, де рентабельність прибутку мінімальна. Офіційно диверсифікація описується за допомогою математичної моделі Марковиця. Диверсифікація зменшує несистемні ризики із залишковими системними ризиками, але в середньому за межами портфеля. Однак у контексті нефінансової діяльності диверсифікацію важко здійснити, оскільки, на відміну від інвесторів на фінансових ринках, компанії не мають можливості вибирати активи, які знижують загальний ризик портфеля, але змушені працювати з ресурсами, які організовують свою виробничу програму.

Що стосується діяльності трубопровідних перевізників, то диверсифікація може бути досягнута через вплив горизонтальної інтеграції. Наприклад, компанії, які видобувають певний вид ресурсів, починають розробляти нові види корисних копалин. В останні роки через прискорення

розвитку відновлюваної енергетики ряд виробників почали активно інвестувати в обладнання, яке працює на альтернативному паливі. Горизонтальна інтеграція також поширена в гірничодобувній та металургійній промисловості.

Іншою формою диверсифікації є географічна диверсифікація. Багато сучасних нафтогазових холдингів стали керуючими компаніями, які експлуатують виробничі потужності по всьому світу. Мінімальну роль у розвитку такої бізнес-моделі відіграють режими угод про розподіл продукції (УРП), які впроваджуються багатьма країнами, що розвиваються. УРП зазвичай укладається між іноземною гірничодобувною компанією (підрядником) та державним підприємством, яке уповноважує підрядника досліджувати та досліджувати конкретну галузь (контрактну територію) відповідно до умов угоди [25, с. 26].

Питання, пов'язані з розширенням потужностей та розвитком нових ринків (нішових ринків), виходять за рамки фінансового менеджменту та входять до сфери загального стратегічного розвитку компанії. Така стратегічна диверсифікація часто супроводжується злиттям і поглинанням. Таким чином, основною стратегією управління фінансовими ризиками в енергетичному секторі є хеджування [20, с. 75–76].

У широкому тлумаченні термін хеджування характеризує процес використання будь-яких механізмів зменшення ризику можливих фінансових втрат – як внутрішніх (здійснюваних самим підприємством), так і зовнішніх (передачу ризиків іншим суб'єктам господарювання–страховикам). У вузькому прикладному значенні термін хеджування характеризує внутрішній механізм нейтралізації фінансових ризиків, що базується на використанні відповідних видів фінансових інструментів (як правило, похідних цінних паперів – деривативів). Хеджування фінансових ризиків шляхом здійснення відповідних операцій із похідними цінними паперами є високоефективним механізмом зменшення можливих фінансових втрат при настанні ризикового випадку. Проте воно вимагає певних витрат на виплату комісійної винагороди брокерам, премій за опціонами тощо. Але рівень цих витрат значно нижчий, ніж рівень

витрат на зовнішнє страхуванням фінансових ризиків.

Існує два види захисту: фінансовий і природний.

Природний захист (або вертикальна інтеграція) широко поширений. Прикладом природного захисту є створення вертикально інтегрованої нафтової компанії. У цьому випадку весь ланцюжок створення вартості зосереджений в одній професії, починаючи з видобутку ресурсів і закінчуючи їх продажем.

Обговорення варіантів роботи моделей в енергетиці, і особливо в нафтогазовому секторі, ведеться вже давно. Hydrocarbon постійно шукає бізнес-моделі, які створюватимуть прийнятний дохід акціонерів навіть в умовах високих коливань цін на нафту, або іншими словами, забезпечать стійке зростання операційної діяльності. Одним із варіантів вертикальної інтеграції є модель спеціалізації на верхній межі ланцюга створення вартості [31, с. 3].

З точки зору побудови системи ризик-менеджменту, природний захист лежить на низці бар'єрів. По-перше, вертикальна (або горизонтальна) інтеграція вимагає значних капітальних витрат. По-друге, це не повністю гарантує негативну ситуацію на енергетичному ринку. По-третє, у деяких галузях вона може зіткнутися з юридичними обмеженнями, які включають обмеження щодо інтеграції різних видів діяльності в єдине володіння (мережа та установа в одній ціннісній зоні) [29, с. 18].

Для фінансових та операційних цілей компанії звертаються до методів фінансового захисту, які можна розділити на дві групи. Перша група методів називається захистом торгівлі. Друга група методів передбачає використання похідних.

Суть методу хеджування бізнесу полягає в управлінні договірними відносинами з партнером для зміни умов ціноутворення угоди. Під час підготовки договору компанія може використовувати такі варіанти зниження ризику: вибір валюти, контракт, збільшення фрази, розподіл ризику, мультивалютний коефіцієнт, швидкість оплати. Усі перераховані вище методи управління ризиками мають одну мету, тобто забезпечити уникнення постачальників продукції значних втрат через несприятливі ринкові події.

Перевага комерційного хеджування полягає в тому, що воно не вимагає використання будь-яких сучасних фінансових технологій.

Однак, незважаючи на всю доступність, захист торгівлі має деякі обмеження. По-перше, цей вид захисту стосується лише цінового, а в деяких випадках і валютного ризику. Це точно не підходить для ризику процентної ставки. По-друге, компанія повинна мати певну силу переговорів, щоб мати можливість включити вигідні цінові умови в контракт. На практиці це не завжди можливо, особливо на ринках, де є тенденція до стандартизації контрактів. По-третє, захист торгівлі захищає постачальників (експортерів) більше, ніж покупців (імпортерів).

Стратегії хеджування, реалізовані за допомогою похідних інструментів, характеризуються високим ступенем гнучкості. Цей вид захисту є одним із найпопулярніших, оскільки фактично відокремлює виробничу чи комерційну діяльність компанії від фінансів.

При аналізі варто зазначити, що валютний та процентний ризики захищені відповідно 80% і 60% розглянутих компаній (рис. 2.3). У той же час варто зазначити, що лише 30% опитаних компаній хеджували, пов'язане з коливаннями цін.

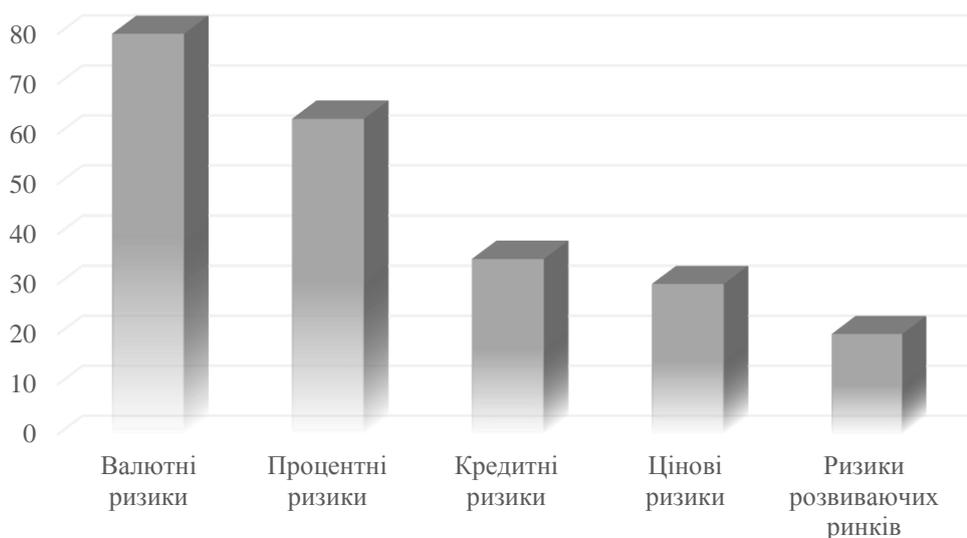

Рис. 2.3. Частка компаній, що хеджують визначені фінансові ризики

*Складено автором [20, с. 76]

Похідні інструменти – особливий вид фінансової угоди, результат (вартість прибутку) від операцій залежить від ціни іншого активу. Економічний зміст похідних фінансових інструментів полягає в передачі ризиків, пов'язаних з володінням будь-яким активом від одного учасника ринку до іншого. Зацікавлені учасники ринку в передачі (або продаж) ризику, його зазвичай називають хеджуванням. Основне завдання хеджера – підтримувати вартість активу та/або портфелю активу. Тих, хто має інші причини, ніж прибуток, зазвичай називають оцінювачами [15, с. 3].

З точки зору управління валютним ризиком та процентними ставками, похідні інструменти, які використовуються трубопровідними компаніями, нічим не відрізняються від традиційних інструментів, які торгуються на фінансових ринках. Ці типи деривативів включають форвардні, опціональні та біржові. У той же час інструменти, які використовуються для хеджування цінних ризиків, є специфічними для енергетичного сектору. Ці особливості повністю пов'язані зі специфічними характеристиками енергетичного продукту, який виступає в якості базового активу. Слід зазначити, що вищезгадане хеджування торгового ризику є не що інше, як включення деривативів до умов контракту. З цієї причини різні версії Міжнародних стандартів фінансової звітності вимагають від компаній безпосередньо відокремлювати похідні інструменти, закладені в «основі» контракту.

Похідні фінансові інструменти відкривають для учасників енергетичного ринку дійсно необмежені можливості. Однак слід зазначити, що похідні інструменти несуть серйозні ризики, і якщо компанії все-таки вирішать їх використовувати, фінансовий менеджмент повинен враховувати потенційні наслідки їх використання. Методами зниження ризику деривативів є такі види діяльності підприємства: По-перше, компанія повинна мати відповідну внутрішню інфраструктуру, включаючи підрозділ, який керує позицією, і підрозділ з технологічними можливостями банківських платежів. По-друге, компанія повинна мати досвід у сфері обліку деривативів, як на національному, так і на міжнародному рівні, а також вміти здійснювати юридичний моніторинг

контрактів. Таким чином, ініціюючи роботу з деривативами, підприємство фактично підвищує рівень свого операційного ризику, тобто один вид ринкового ризику трансформується в інший – операційний. Тому, по-третє, підприємство повинно вміти оцінювати ризик кредитного ризику партнерів. Однак це питання в більшості випадків є неясним, оскільки партнерами на ринку деривативів зазвичай є великі комерційні та інвестиційні банки.

На початковому етапі проводиться аналіз факторів ризику та виявлення, які можуть вплинути на діяльність компанії. Потім переходять до аналізу грошового потоку та позиції балансу в іноземній валюті. Залежно від значення показника ризику, розрахованого в абсолютному вираженні або у відсотках від загальної позиції, приймається рішення про те, яка частина позиції хеджується. Відповідно, виходячи з обсягу захищеної позиції, розрізняють повний захист від ризику, частковий захист і повністю відкриту позицію. Залежно від рівня концентрації, грошового потоку та статей балансу можна виділити мікрозахист, тобто захист окремих проектів, контрактів, угод, операцій тощо. І макрозахист, або повний захист потоків, або захист бюджету, де хеджування – це загальний портфель контрактних проектів тощо.

Для валютного ризику об'єктом захисту може бути середній бюджетний курс, розрахований на основі прогнозів грошових потоків в іноземній валюті, або фіксований в контракті курс. Основними критеріями вибору валютних курсів та інструментів хеджування має бути прибутковість бізнесу або окремих операцій. Стратегії управління валютними ризиками повинні базуватися на взаємному впливі різних позицій одна на одну.

Процес управління процентним ризиком починається з визначення активів та зобов'язань, які підлягають зміні процентних ставок [47, с. 25]. Наступним кроком є розрахунок ключових показників процентного ризику – терміну для кожної статті портфеля активів і пасивів. Далі розраховується загальний період портфеля, який визначає волатильність відсотка активів і зобов'язань і відсотка «розриву», що є показником невідповідності строків погашення або тривалості активів і зобов'язань. Такий аналіз можна провести з

поділом активів і пасивів на первинні класи за періодами, такими як короткострокові, середньострокові та довгострокові. Після цього в кожному класі проводили аналіз чутливості. На основі отриманих даних здійснюється практичний вибір стратегій управління ризиками, процентних ставок та конкретних інструментів.

На відміну від банків, компанії не мають великого портфеля процентних активів. Однак за оборотними (обіговими) капітал підприємства відіграє важливу роль в отриманні. Значну частину зобов'язань компанії становлять торговельна кредиторська заборгованість і заборгованість перед постачальниками обладнання та підрядниками. Вибираючи стратегію управління боргом, підприємства повинні розуміти типи ризиків, які захищаються, а саме, чи існує ризик підвищення процентних ставок чи «ризик упущення коштів». Хеджування процентних ставок застосовується як на мікрорівні, коли захищено одне зобов'язання, так і на макрорівні, коли захищено весь баланс або набір балансів.

Двома найскладнішими етапами реалізації стратегії хеджування є вибір конкретного фінансового інструменту та визначення правил його обліку. Найчастіше проблеми з обліком виникають і впливають на похідні інструменти, які компанії використовуватимуть для пом'якшення впливу ризику. Похідний облік є предметом найважливішої серії міжнародних стандартів, МСФЗ 9 (раніше МСБО 39). Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності оприлюднила четверту і останню версію нових стандартів бухгалтерського обліку для фінансових інструментів – МСФЗ 9. Новий стандарт містить рекомендації щодо класифікації та оцінки фінансових активів, у тому числі знецінення, а також додаткові вказівки щодо нових принципів обліку хеджування [58, с. 175].

МСФЗ 9 передбачає три основні категорії класифікації фінансових активів: оцінені за амортизацією, справедлива вартість через зміни в іншому сукупному доході та вартість власного капіталу через прибуток або збиток. Фінансові активи класифікуються для подальшої оцінки в категорії

інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю, якщо вони відповідають критеріям SPPI та утримуються за бізнес-моделью, яка передбачає придбання грошових потоків за контрактом та продаж фінансових активів. Усі інші фінансові активи класифікуються для оцінки в категорії інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

Застосування МСФЗ 9 до обліку захисту не є обов'язковим. Залежно від конкретних критеріїв або вимог, облік хеджування дозволить організації відображати свою діяльність з управління ризиками у фінансовій звітності за співвідношенням прибутку або збитку від інструментів хеджування (наприклад, похідних інструментів) до прибутку або збитку, збиток від хеджованого ризику (для наприклад, продажі в іноземній валюті). Відповідно до стандарту, суб'єкт господарювання може захистити деякі або всі грошові потоки фінансового активу через всі ризики, пов'язані зі статтями хеджування, або може вибрати хеджувати грошові потоки. Цей метод відомий як хеджування і допускається лише в тому випадку, якщо ризик фінансового інструменту можна ідентифікувати і немає загальних правил вибору деривативів залежно від доступності та ліквідності ринку. Важливим елементом розробки стратегії профілактики є врахування основних ризиків. Основою є різниця між цінністю місця та форвардною (майбутньою) котируванням. Якщо інструмент хеджування повністю відповідає характеристикам базового активу, а дата закінчення контракту відповідає даті операції з базовим активом (або принаймні близько до нього), ризик базового активу відсутній. Інакше така ситуація називається ідеальним захистом.

Як приклад реалізації стратегії хеджування розглянемо застосування деривативів British Petroleum [57, с. 55], які вже були наведені як приклад побудови комбінованої системи управління ризиками та американського енергетичного холдингу Pacific Gas & Electric.

Для зниження цінового ризику British Petroleum використовують опціони та ф'ючерсні біржі на нафту та природний газ. Ціни на електроенергію захищені за допомогою комбінації позабіржових та інших похідних контрактів,

включаючи опціони та ф'ючерси. Ці пристрої продаються як для віддалених позицій, так і для складних комбінованих позицій, які використовуються для захисту операційних результатів. Компанія бере активну участь у ф'ючерській торгівлі скрапленим природним газом з використанням позабіржових контрактів на поновлення, а також біржами позабіржових опціонів і фактичними контрактами на спотовому ринку.

Компанія активно використовує так звані циліндри для хеджування валютного ризику. Циліндр являє собою комбінацію проданого опціону пайки та купленого опціону колл. Блок циліндрів підтримується як об'єкт 12-місячного обертового бар'єрного захисту. Однак це не означає жодної спекулятивної орієнтації відкритих позицій. Загалом, це той самий захист, але компанія свідомо обирає подібний метод обліку інструментів, де результати операцій з деривативами безпосередньо впливають на прибутки та збитки компанії. Коли справа доходить до захисту справедливої вартості фінансових інструментів на балансі, а також хеджування грошових потоків, більшість компаній використовують експедицію, обмін та опціони для управління валютним і процентним ризиком. Також варто відзначити, що компанія не тільки використовує короткострокове обладнання, а й активно працює з довгостроковими деривативами [23, с. 85-87].

Інструменти управління ціновими ризиками включають «фізичні» та фінансові деривативи, такі як угоди купівлі електроенергії, експедитори, біржі та опціони, які торгуються як на фондовій біржі, так і на стенді. Угоди купівлі-продажу електроенергії, рефералів та обміну цін з використанням моделей дисконтованих грошових потоків. Цінні довгострокові угоди про закупівлю електроенергії з використанням моделей з багатьма параметрами, які не можна спостерігати, класифікуються як рівень 3. Ці контракти є особливо цінними з використанням оцінок, заснованих на коригуваннях ліквідних (комерційних) контрактів. Коли термін дії договору перевищує період, за який є ринкові дані, Компанія використовує спостережувану додаткову вартість.

Для хеджування фінансового ризику, пов'язаного з комісіями, які

стягують оператори каліфорнійської системи на ф'ючерсному ринку, компанія придбала те, що називається правом компенсації за надмірну вагу [58, с. 40-42]. Компенсаційні права торгуються на аукціоні і дозволяють гарантувати ризик підвищення податку в умовах збільшення попиту на електроенергію. Виробник розірвав договір з постачальником електроенергії, незалежно від податкових змін мережевої компанії. При цьому при досягненні максимального навантаження мережева компанія підвищує податки, що може призвести до фінансових втрат створеної компанії. Для цілей переоцінки CRR класифікуються як інструменти рівня 3 (переоцінка є основою моделі).

Висновки до розділу 2

У другому розділі проаналізовано оцінювання фінансових ризиків підприємства як основа управління фінансовими ризиками. На основі аналізу важливості управління фінансовими ризиками на перевізниках вуглеводнів як складової інтегрованої системи управління ризиками, спрямованої на підтримання стабільної діяльності корпорації за допомогою заходів щодо зменшення негативного впливу податкової вартості, ризику регулювання та ліквідності. Це визначення підкреслює, що трактування управління фінансовими ризиками в корпоративному секторі підприємства відрізняється від традиційного підходу. Проаналізовано комплексну природу фінансових ризиків щодо їх місця у вуглеводневих інтегрованих системах управління ризиками.

Методичні заходи щодо реалізації підходу до оцінки фінансового ризику підприємства використовуються для запобігання та нейтралізації різних видів ризиків залежно від галузевого сегмента суб'єкта, виду діяльності, його цілей чи завдань, що є основою для розрахунків. конкретні дослідження. Кожен вид ризику передбачає використання окремих аналітичних методів та особливості їх реалізації. В аналізі ризиків важливу роль відіграють первинні дані, дуже важливі їх якість та обсяг, важливу роль відіграють аналітичний інструментарій

та період витрат при аналізі. Таким чином, лише реалізація комплексного підходу з використанням різних підходів дозволяє в повній мірі оцінити ризики фінансової діяльності підприємства.

Найбільш вагомими методами у рамках якісної оцінки ризиків є метод експертних оцінок, аналіз доцільності витрат та метод аналогій. При кількісній оцінці ризиків підприємства затребуваними є статистичний, аналітичний методи та аналіз фінансової стійкості підприємства й оцінка його платоспроможності.

Підходи до управління ризиками, запроваджені для зниження ймовірності ризикової події, є внутрішніми для організації з метою зменшення частоти її виникнення і включають такі заходи, як природне хеджування, що використовується для управління стратегічним і ринковим ризиком, оптимізація бізнес-процесів, пов'язаних з технологічними ризиками, підтримувати контакти із зовнішніми контрагентами, включаючи розірвання довгострокових контрактів із користувачами ресурсів, активну співпрацю з органами влади для захисту економічних інтересів та підтримання відносин з комерційними банками.

Аналіз підходу до управління фінансовими ризиками іноземних підприємств, що ключовим є хеджування. Фінансове хеджування на основі використання похідних інструментів дозволяє ефективно керувати ринковим ризиком, цінами, хеджуванням, валютними та процентними ставками. Похідні інструменти пропонують великі можливості для учасників енергетичного ринку, але створюють додаткові ризики, які компанії повинні враховувати при розробці стратегій хеджування. Особливу увагу слід приділити питанням обліку деривативів відповідно до вимог міжнародних стандартів. Водночас слід зазначити, що цей вид управління фінансовими ризиками є новим і потребує подальшого розвитку. Для уникнення ліквідації підприємствам необхідно дотримуватися рекомендацій щодо підвищення ефективності управління фінансовими ризиками та розробити чіткі стратегії управління фінансовими ресурсами.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКЦІОНЕРНОЇ КОМПАНІЇ «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ»

3.1. Характеристика виробничо-господарської діяльності НАК «Нафтогаз України»

Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» є національною нафтогазовою компанією України [53, с. 31]. Компанія здійснює соціальні функції постачальників природного газу для потреб місцевих споживачів, релігійних організацій та комунальних підприємств за визначеними державною цінами в рамках цілей державної політики.

НАК «Нафтогаз України» відіграє важливу роль у нафтогазовому спектрі [54, с. 47] своїм внеском у визначення мети – досягнення енергетичної незалежності та забезпечення внутрішнього постачання природного газу та міжнародного транспортування газу. Останні реформи в компанії зміцнили команду та зміцнили основний бізнес компанії. Проте багато питань залишаються невирішеними через втручання держави у справи компаній та труднощі з продажем більшої кількості продукції на ринку через політичні інтереси. Крім того, ситуація ускладнюється відсутністю контролю компанії над своїми активами, оскільки невизначеність стану активів (часток) сприяє формуванню власного капіталу компанії. Ще одним фактором, який підриває корпоративне управління, є схвалення державних комерційних угод.

НАК «Нафтогаз України» є правонаступником Державного комітету України з нафти і газу, створеного у 1993 році як юридична особа зі статусом центрального органу виконавчої влади Кабінету Міністрів України [48, с. 24]. Державний комітет України з нафти і газу регулює всі державні нафтогазові компанії, які існували на той час: «Укргазпром» (видобуток і транспортування газу), «Укргаз» (розподіл газу), «Укрнафта» (нафта), «Чорноморнафтогаз»

(активи в Криму), а також компанії з переробки та транспортування нафти. Проте виникла криза поставок імпортного газу через неспроможність ключових ринків після приватизації активів деяких державних комітетів у середині 1990-х років.

У 1998 році відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 р. № 747 НАК «Нафтогаз України» було створено як холдингову компанію-власник активів, які досі перебувають під контролем Державного комітету України з нафти і газу. Створення НАК «Нафтогаз України» було обґрунтоване доцільністю наступного [56, с. 23]:

- безпечне постачання газу як для українських споживачів, так і гарантія доставки російського газу до Європи;
- забезпечити управління приватизацією та використанням комбінації активів;
- знизити трансакційні витрати між підприємствами та покращити отримання розрахунків за споживання газу;
- забезпечити постачання населення України субсидованою енергією як частину «радянської» спадщини.

Група працює відповідно до своїх функцій, таких як видобуток природного газу, освоєння нових районів газопостачання, розвідка, транспортування та зберігання нафти і газу, продаж скрапленого природного газу та природного газу споживачам.

Важливим чинником визначення характеристик НАК «Нафтогаз України» є зовнішньоекономічна діяльність [57, с. 92-93]. Він представлений великими варіаціями спільних проектів з компаніями з різних країн. Постійний пошук нових партнерів, особливо у вигляді країн, що швидко розвиваються, дозволяє ширше співпрацювати в нових проектах, перевершуючи конкурентів і завойовуючи значну частку ринку.

Компанія зацікавлена в різних підприємствах, що формують національну систему виробництва, переробки, постачання, розподілу, оптової та роздрібною торгівлі, транспортування та зберігання природного газу, конденсату та

нафтопродуктів. Підприємство є самозайнятим і має виробничі запаси, переважно в Україні (рис. 3.1, рис. 3.2).

Рис. 3.1. Структура видобутку газу в Україні 2018-2020 рр., млрд куб. м

*Складено автором на основі даних НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 рр.

Падіння видобутку природного газу пояснюється несприятливими умовами на ринку, насамперед падінням цін на природний газ протягом 2019 р. та 2020 р., що знижує обсяги фінансування для видобутку газу.

Рис. 3.2. Структура видобутку нафти в Україні 2018-2020 рр., млрд куб. м

* Складено на основі даних НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 рр.

Характеристика НАК «Нафтогаз України» наведено в таблиці А.1 Додатку А.

Діяльність та послуги компанії [57, с. 46]:

- видобуток сирої нафти;
- видобуток природного газу;
- надання додаткових послуг у сфері видобутку нафти та газу;
- оптова торгівля твердим паливом, рідинами, газами та супутніми товарами;
- трубопровідний транспорт;
- наукова діяльність;
- внутрішній трубопровідний розподіл палива.

Для ефективного управління Групою запроваджено матрична структура управління. Роботу скеровують бізнес-дивізіони: «Розвідка та видобування», «Нафта», «Зберігання природного газу», «Трейдинг», «Роздрібний бізнес», «Нова енергія», «Теплоенергетика». Також окремо створено дивізіон «Технічне забезпечення», який централізовано відповідає за капітальні проекти, науково-дослідницьку діяльність та управління ланцюгами постачання.

НАК «Нафтогаз України» має три дочірні підприємства, п'ять дочірніх підприємств, два спільні державні підприємства та два спільні відкриті підприємства. Компанія має чотири підрозділи: видобуток, переробка, транспортування та маркетинг [54, с. 40].

Сьогодні корпоративна стратегія НАК «Нафтогаз України» спрямована на уніфікацію «двигуна модернізації та професіоналізму в енергетичному секторі України з європейським ринком, забезпечуючи безпеку постачання електроенергії за конкурентоспроможними цінами, максимізуючи цінність національного ресурсу».

Ця стратегія окреслює п'ять ключових цілей НАК «Нафтогаз України»:

- гарантувати конкурентоспроможні ціни на природний газ для України;
- забезпечити безпеку електропостачання;
- збільшення запасів і видобутку вуглеводнів;

- підвищення рівня енергоефективності, розвиток ланцюгів електропостачання на місцях;

- підвищити вартість активів НАК «Нафтогаз України» та покращити стандарти охорони праці та довкілля.

Слід зазначити, що керуюча НАК «Нафтогаз України» має свої підрозділи керуючих компаній, які працюють у сферах, крім вуглеводнів, сільського господарства, харчової промисловості, охорони здоров'я, нерухомості [36, с. 15]. Основною діяльністю Нафтогазу та значною частиною його доходів є всі операції, пов'язані з газовою промисловістю. Газову промисловість слід розглядати як ключ до аналізу підприємства. Газова галузь на підприємстві представлена такими ключовими видами діяльності, як розвідка та експлуатація родовищ корисних копалин, видобуток газу, імпорт, експорт та транзит газу. Всі ці види діяльності тісно пов'язані і взаємозалежні. Галузь слід розглядати як єдину систему. Зміни в одному типі газової промисловості призведуть до змін в іншому. Як наслідок, проблемні аспекти в одній формі створюють проблеми в інших аспектах газової промисловості.

На цей час при однаковому рівні видобутку природного газу Україні вистачить на понад 60 років [57, с. 32]. За цим показником, наприклад, серед європейських країн ми поступаємось лише Норвегії та Нідерландам.

Важливим фактором, що характеризує Нафтогаз, є зовнішньоекономічна діяльність. Він представлений великими варіаціями спільних проектів з компаніями з різних країн.

Міжнародне співробітництво є головною рушійною силою прогресу в діяльності Нафтогазу, і Близький Схід не є винятком. Постійний пошук нових партнерів, особливо у вигляді країн, що швидко розвиваються, дозволяє ширше співпрацювати в нових проектах, перевершуючи конкурентів і завойовуючи значну частку ринку.

Понад 70 відсотків споживання газу забезпечується власним видобутком, лєвова частка якого належить дочірньому підприємству НАК «Нафтогаз України» – АТ «Укргазвидобування» (УГВ).

Таким чином, збільшення потенціалу видобутку газу для покриття дефіциту внутрішніх поставок є важливим задекларованим пріоритетом для політиків. Як буде розглянуто в наступних розділах, цей пріоритет інколи суперечить практичній реалізації управління державним підприємством, яке на сьогодні є найбільшим бізнесом у галузі. Запровадження конкуренції з приватним сектором на цьому ринку, а також створення умов для збільшення інвестицій у технології розвідки та видобутку та виробничі потужності могли б зіграти роль у збільшенні частки природного газу, що видобувається приватними компаніями.

Розгалужена газотранспортна інфраструктура країни підтримує довготривалий статус України як транзитної країни, полегшуючи транспортування природного газу з Росії на інші ринки. Завдяки різноманітності та доступності газова інфраструктура країни забезпечує транспортування газу українського виробництва споживачам на внутрішньому ринку, а також безперервне постачання газу для європейських споживачів.

3.2. Аналіз фінансово-економічного стану НАК «Нафтогаз України»

Вивчення проблем фінансово-економічного стану діяльності підприємницьких структур, пізнання їх особливостей зумовлює з'ясувати характерні риси функціонування підприємницької структури в системі ринкових відносин, дає відповіді на питання побудови загальних принципів виробничо-господарської діяльності, орієнтації в ринковому середовищі, знаходження способів найефективнішого використання ресурсного потенціалу підприємства в цілому.

Будь-яка компанія продає плоди своєї діяльності в конкретному середовищі. Саме в середовищі, в якому підприємство забезпечує свою діяльність, визначається ефективне існування підприємства. Тому стратегія починається з ретельної оцінки та прогнозу розвитку середовища підприємства, а результати ляжуть в основу встановлення цілей, місій, цілей та стратегічного вибору [23, с. 15].

Фінансове забезпечення підприємства вимагає постійного управління з метою досягнення оптимального складу та структури його джерел. Обов'язковим етапом у цьому управлінні є визначення стану фінансового забезпечення, яке повинно проводитися в тісному взаємозв'язку з діагностикою господарських показників діяльності підприємства. Від ефективності цього процесу залежить багато в чому подальша виробничо-господарська діяльність підприємства, оскільки нестача фінансових ресурсів може практично повністю паралізувати всю діяльність суб'єкта господарювання [44, с. 141].

В сучасних умовах структура капіталу є тим фактором, який здійснює безпосередній вплив на фінансовий стан підприємства – його платоспроможність та ліквідність, розмір доходу, рентабельність діяльності. Капітал є основою діяльності кожного підприємства, тому своєчасний і повний аналіз його дозволяє отримати нові характеристики об'єкта і застосувати обґрунтоване управлінське рішення, що веде до досягнення мети діяльності підприємства.

Фінансово-економічна характеристика НАК «Нафтогаз України» проводилася за даними фінансової звітності 2018-2020 років. Баланс та звіт про фінансовий результат Компанії за відповідні роки наведено у додатку Б.1-Г.3.

Запорукою стабільного фінансового становища організації є наявність достатніх коштів для реструктуризації активів, щоб вони відповідали встановленим потребам і майбутньому бізнесу.

Фінансова стабільність є ознакою стабільної роботи організації, збалансованості фінансових потоків, вільного управління коштами та ефективного використання, що забезпечує ліквідність, рішення та успішний розвиток у майбутньому [22, с. 74].

Не слід недооцінювати роль фінансової стабільності підприємства в сучасній економіці. Тому що рівень фінансової стійкості організації важливий для економіки в цілому. Водночас погіршення фінансової ситуації та падіння

фінансової стійкості підприємства можуть спричинити збій функціонування всього механізму економіки.

Фінансову стійкість НАК «Нафтогаз України» визначають сукупність показників, що відображають наявність, розподіл і використання ресурсів, реальні фінансові можливості підприємства та їх потенціал. Вона безпосередньо впливає на ефективність підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

У таблиці 3.1 проведена діагностика фінансової стійкості НАК «Нафтогаз України» з використанням коефіцієнтного підходу за 2018-2020 роки.

Таблиця 3.1

Відносні показники оцінювання фінансової стійкості
НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 роки (станом на кінець року)

Показник	Норматив	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхил. 2019 р./ 2018 р.	Відхил. 2020 р./ 2019 р.
Коефіцієнт фінансової стійкості	> 0,7	0,83	0,84	0,9	0,01	0,06
Коефіцієнт автономії	> 0,5	0,81	0,75	0,77	-0,06	0,02
Коефіцієнт фінансової залежності	< 2	1,24	1,32	1,29	0,08	-0,03
Коефіцієнт фінансового ризику	< 0,5	0,24	0,33	0,29	0,09	-0,04
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0,1	0,17	0,39	0,32	0,22	-0,07
Коефіцієнт маневреності позикового капіталу	> 0,5	0,71	1,19	1,08	0,48	-0,11
Коефіцієнт маневреності оборотних активів	> 0,1	0,44	0,65	0,72	0,21	0,07
Коефіцієнт покриття запасів	> 1	1,07	1,86	1,17	0,79	-0,69
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	> 0,1	0,8	1,9	2,54	1,1	0,64

*Складено автором

Методика розрахунку показників фінансового стійкості підприємства наведена в таблиці Д.1 Додатку Д.

Як показують результати розрахунків у таблиці 3.1 прорахований коефіцієнт фінансової стійкості знаходиться в межах нормативу. Більш високе

значення не є типовим для активних компаній, адже короткострокові зобов'язання формуються постійно.

Коефіцієнт автономії за досліджуваний період перевищують нормативне значення, тобто підприємство майже повністю є автономним, незалежним від зовнішнього фінансування у цей період. Але за 2018-2020 рр. показник зменшився на 0,04 в цілому.

Коефіцієнт фінансової залежності – це показник фінансової стійкості, що свідчить про здатність підприємства здійснювати свою довгострокову заплановану діяльність. Значення цього показника свідчить про те, що частка коштів, залучених для фінансування підприємства, незначна. За 2018-2019 рр. показник збільшився на 0,08 рази, а 2019-2020 рр. – зменшився на 0,03 рази, що зумовлено залученням коштів для фінансування у 2020 році.

Значення коефіцієнту фінансового ризику в динаміці 2018-2029 рр. свідчить про незалежність підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, однак за 2019-2020 рр. показник зменшився на 0,04 рази, що пов'язано з можливим залученням кредиторів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу протягом 2018-2019 рр. зріс на 0,22 рази, тобто частина капіталу, вкладена в оборотні засоби, весь час зростає. Це свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних. Спостерігається несуттєве зменшення на 0,07 рази у 2020 р., тобто зменшення частини власного капіталу, яка використовувалась для фінансування поточної діяльності, але в межах нормативного значення.

Коефіцієнт маневреності позикового капіталу протягом 2018-2019 рр. збільшився на 0,48 рази, що демонструє фінансування активів за рахунок зобов'язань, у 2019-2020 рр. показник зменшився на 0,11, оскільки зобов'язань було залучено менше.

Результати виконаних розрахунків свідчать про достатній рівень фінансової стійкості підприємства за показниками структури джерел формування капіталу (рис. 3.3).

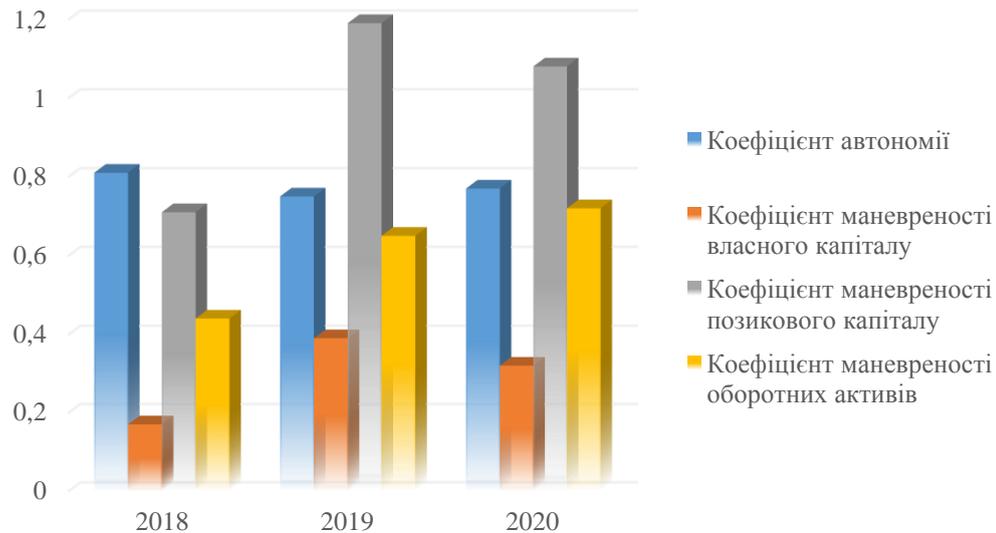

Рис. 3.3. Динаміка зміни показників коефіцієнта автономії та маневреності

*Складено автором

Про достатній рівень забезпеченості компанії власним оборотним капіталом свідчать значення коефіцієнтів забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами та забезпеченості запасів власними оборотними коштами (рис. 3.4).

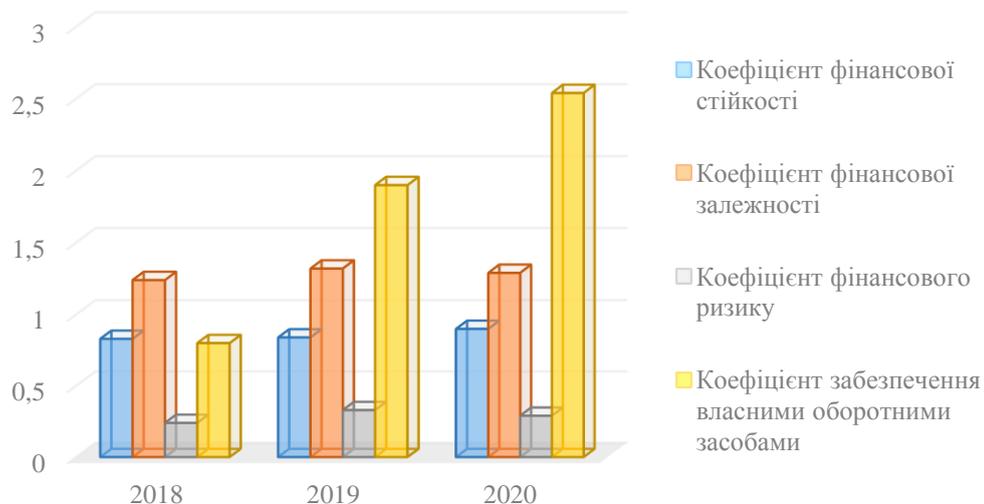

Рис. 3.4. Динаміки зміни показників фінансової стійкості підприємства

*Складено автором

Одним із показників, що характеризує фінансовий стан підприємства, є його платоспроможність, тобто можливість своєчасного погашення грошових зобов'язань [24, с. 45-47]. Таким чином, невід'ємна частина господарської діяльності спрямована на забезпечення систематичного надходження і витрачання фінансових ресурсів, дотримання платіжної дисципліни, досягнення розумного співвідношення власного та позикового капіталу та його найбільш ефективного використання.

Поняття «платоспроможність» є складним і багатограним, що визначається економічним середовищем, в якому працює підприємство, а також результатом його діяльності. Оцінка платоспроможності дозволяє визначити, наскільки ефективно реалізовано фінансове управління на підприємстві [27, с. 45].

Щоб вижити в ринковій економіці та запобігти банкрутству, потрібно знати, як розпоряджатися фінансами, якою має бути структура капіталу, за складом та джерелом освіти, яку частку мають складати особисті кошти, а що брати в борг.

Платоспроможність підприємства виступає як зовнішній прояв фінансової стійкості, що є суттю розподілу поточних активів з джерелом довгострокового формування. Поточна висока чи низька платоспроможність (або банкрутство) обумовлена більшим чи меншим ступенем захищеності (або збереження) оборотних активів довгостроковими джерелами.

Платоспроможність залежить від ліквідності балансу і може бути визначена коефіцієнтом ліквідності. До показників ліквідності та платоспроможності відносяться [57, с. 30]:

- коефіцієнт загальної ліквідності (покриття);
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності).

Методика розрахунку показників платоспроможності наведена в таблиці Д.2 Додатку Д.

Результати та підсумки розрахунків оцінки платоспроможності

знаходяться у таблиці 3.3..

Таблиця 3.3

Оцінка платоспроможності

Показник	Норматив	Роки			2019/2018	2020/2019
		2018	2019	2020	Δ	Δ
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,0$	1,796	2,898	3,545	1,102	0,647
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$>0,5$	0,836	1,844	2,054	1,008	0,21
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$>0,2$	0,244	0,892	0,723	0,648	-0,169

*Складено автором

Коефіцієнт загальної ліквідності оцінює достатність ресурсів оборотних активів для погашення короткострокових зобов'язань. Коефіцієнт збільшився у 1,9 разів. Збільшення показника свідчить про покращення платоспроможності та майнового стану підприємства, а на 1 грн короткострокових зобов'язань у 2020 році припадає 3,545 грн активів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами. Показник має тенденцію до росту. Норма коефіцієнту від 0,5. Дані значення вказують на те, що в компанії досить ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів може бути сплачена негайно. Як показують розрахунки коефіцієнт абсолютної ліквідності має неоднозначну динаміку. Показник у 2018-2019 рр. збільшився на 0,648, а потім у 2019-2020 рр. зменшився на 0,169. Останнє свідчить про можливість незначної довгострокової заборгованості.

Обчислені показники (рис. 3.5) відповідають нормативним значенням або є вищими за норму та мають тенденцію до зростання. Це свідчить про достатній рівень платоспроможності та стабільність підприємства.

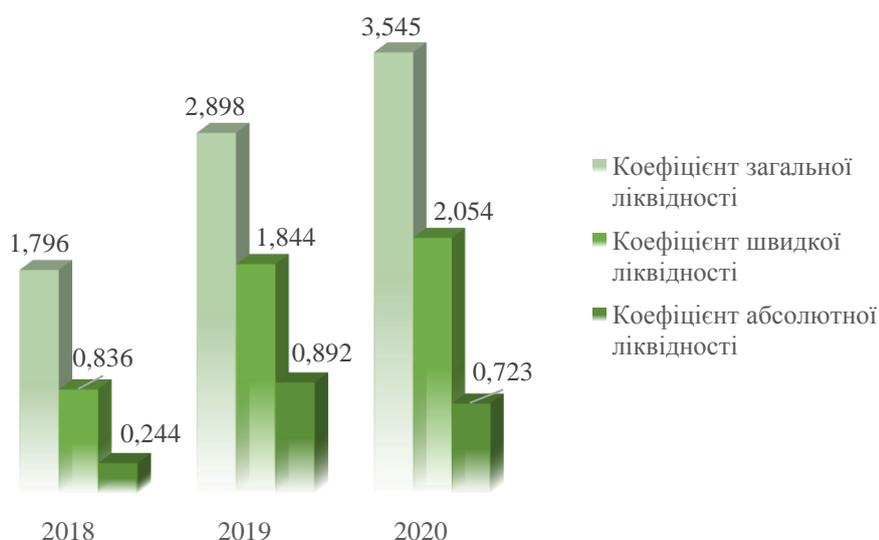

Рис. 3.5. Динаміка зміни показників платоспроможності підприємства

*Складено автором

Оцінювання ефективності господарської діяльності підприємства здійснюється через порівняння витрат і фінансових результатів. Для цього обчислюють відносні показники рентабельності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Показники рентабельності діяльності

НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 роки (станом на кінець року)

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2019/2018	Відхилення, 2020/2019
Коефіцієнт рентабельності активів, %	2,75	9,908	4,403	7,155	-5,505
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, %	3,414	13,152	5,723	9,738	-7,429
Коефіцієнт рентабельності діяльності, %	6,643	28,404	14,871	21,761	-13,533
Коефіцієнт рентабельності продукції, %	8,623	34,389	14,769	25,766	-19,62

*Складено автором

Коефіцієнт рентабельності активів характеризує ефективність використання активів підприємства. Прибуток отриманий на одиницю активів підприємства за 2018-2019 рр. збільшився на 7,155, а за 2019-2020 рр. – знизився на 5,505.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства. Прибуток, отриманий підприємством з кожної гривні власного капіталу, у 2018-2019 рр. збільшився, а у 2019-2020 рр. різко знизився на 7,429, що спричинено зниженням чистого прибутку й власного капіталу.

Коефіцієнт рентабельності діяльності характеризує ефективність господарської діяльності підприємства. Показник збільшився за 2018-20219 рр. на 21,761, але у 2019-2020 зменшився на 13,533, що свідчить про зниження ефективності використання господарської діяльності.

Коефіцієнт рентабельності продукції характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності. Показник у 2018-2019 рр. збільшився на 25,766, що вказує на контроль витрат на виробництво і реалізацію продукції, і отримує достатній чистий прибуток. Однак за 2019-2020 рр. коефіцієнт суттєво зменшився на 19,62.

Нормативного значення для коефіцієнтів рентабельності не існує, але є загальне правило: чим вище значення коефіцієнту, тим краще (рис. 3.6).

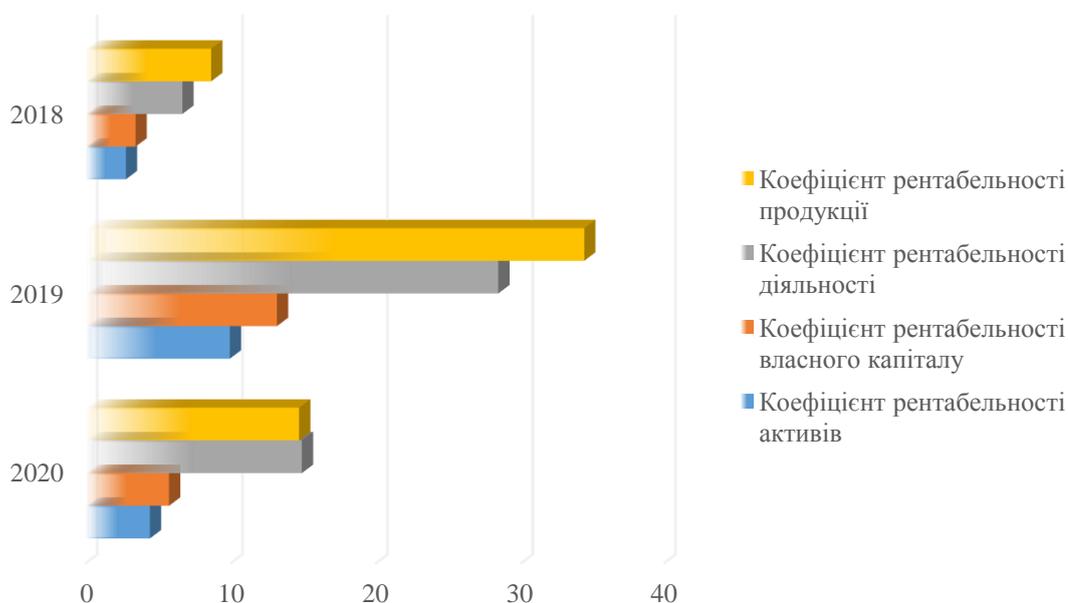

Рис. 3.6. Динаміка зміни показників платоспроможності

*Складено автором

Аналіз рентабельності показав, що підприємство є рентабельним за всіма статтями балансу у 2018-2019 рр.. Але 2020 р. має зниження порівняно з 2019 р., що спричинено зменшенням чистого прибутку у зв'язку з низькими цінами на газ та економічною ситуацією в країні.

Узагальнюючим фінансовим показником діяльності підприємства є його прибуток, який формується як фінансовий результат за всіма видами його діяльності: операційній, інвестиційній, фінансовій. Операції формування та розподілу прибутку підприємства відображаються у звіті про фінансові результати підприємства (форма №2).

Фінансові результати діяльності підприємства характеризуються приростом суми власного капіталу (чистих активів), основним джерелом якого є прибуток від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності. Прибуток – це частина чистого доходу, який безпосередньо одержують підприємства після реалізації продукції як винагороду за вкладений капітал і ризик підприємницької діяльності. Обсяг прибутку, рівень рентабельності залежать від виробничої, постачальницької, маркетингової, збутової, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства.

Основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності є: вивчення можливостей одержання прибутку відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства і кон'юнктури ринку, систематичний контроль за процесом формування прибутку і зміною його динаміки, визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на фінансові результати й оцінювання якості прибутку, виявлення резервів збільшення суми прибутку і підвищення рівня прибутковості бізнесу, оцінювання роботи підприємства з використання можливостей збільшення прибутку і рентабельності.

Проаналізуємо динаміку фінансових результатів підприємства за допомогою аналітичної таблиці 3.5 за інформацією форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (додаток Б.2, В.2, Г.2).

Таблиця 3.5

Аналіз фінансового результату підприємства НАК «Нафтогаз України»,

тис. грн

№ з/п	Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абс. відх. (4-3)	Абс. відх. (5-4)
1	2	3	4	5	6	7
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	204938122	178349399	121058717	-26588723	-57290682
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	(157860171)	(147308054)	(121885731)	(-10552117)	(-25422323)
3	Валовий прибуток	47007951	31041345	(827014)	-15966606	-30214331
4	Інші операційні доходи	1294079	68414416	39242377	67120337	-29172039
5	Сумарні операційні доходи	206232201	246763815	160301094	40531614	-86462721
6	Адміністративні витрати	(3666042)	(3514572)	(3180396)	-151470	-334176
7	Витрати на збут	(1040398)	(1532123)	(3153279)	(491725)	(1621156)
8	Інші операційні витрати	(21933631)	(20716536)	(26032188)	(-1217095)	5315652
9	Сумарні операційні витрати	(184500242)	(173071285)	(154251594)	(-11428957)	(-18819691)
10	Прибуток від операційної діяльності	21731959	73692530	6049500	51960571	-67643030
11	Дохід від інвестиційної та фінансової діяльності	1719538	3828336	3363477	2108798	-464859
12	Витрати від інвестиційної і фінансової діяльності	(5240477)	(12984773)	(22032297)	(7744296)	(9047524)
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	18211020	64536093	(12619320)	46325073	-5191673
14	Витрати з податку на прибуток	(4597762)	(13877882)	(5382381)	9280120	-8495501
15	Чистий фінансовий результат: прибуток	13613258	50658211	(18001701)	49294953	-32656510
16	Інший сукупний дохід після оподаткування	(39399017)	(40803459)	(19717780)	(1404442)	(-21085679)
17	Сукупний дохід	(25785759)	9854752	(37719481)	-15931007	27864729

*Складено автором

За даними таблиці 3.5 у 2020 р. порівняно з 2018 р. чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зменшився на 83879405 тис. грн.

Зменшення відбулося за рахунок зменшення реалізації прибутку.

Зменшення чистого доходу та собівартості реалізованої продукції зумовило зменшення валового прибутку на 46180937 тис. грн (рис. 3.7).

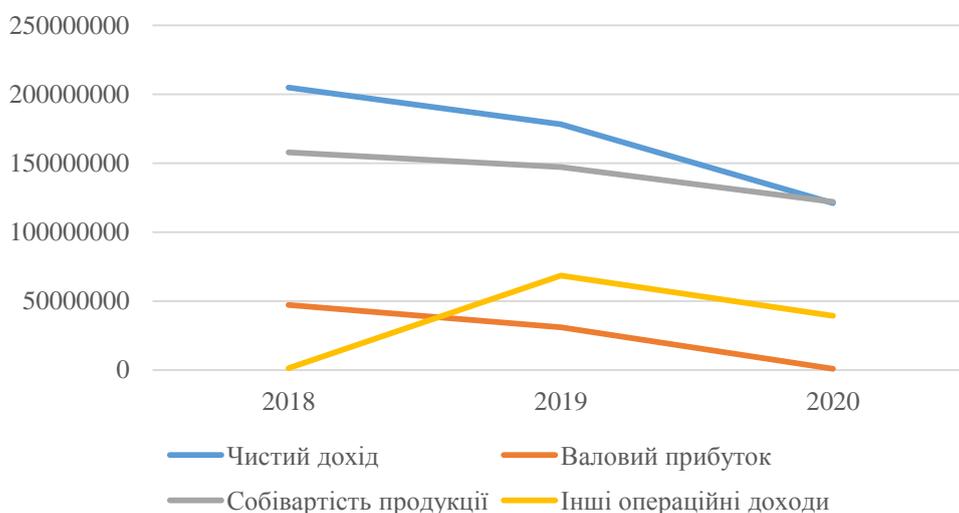

Рис. 3.7. Динаміка зміни чистого доходу, собівартості продукції та валового прибутку підприємства

*Складено автором

За період 2018-2020 рр., зважаючи на те, що витрати зменшилися, доходи теж зменшилися, тому й чистий прибуток аналізованих років зменшився.

Протягом 2018-2020 рр. чистий дохід підприємства знижується, а прибуток показує нестабільну динаміку, то збільшується, то різко зменшується. Чистий дохід від реалізації продукції, валовий прибуток та собівартість реалізованих послуг мають тенденцію до зменшення, що пов'язано з попитом на продукцію.

У структурі операційних витрат витрати на збут у 2020 р. порівняно з 2018 р. збільшився на 2112881 тис. грн. За іншими їх видами спостерігається зниження суми (рис. 3.8): за адміністративними витратами з 3666042 тис. грн до 3180396 тис. грн, за операційними витратами відстежується нестабільна динаміка, оскільки з 2018 по 2019 рр. значення знизилися на 1217095 тис. грн, а з 2019 р. по 2020 р., навпаки, зросли з 20716536 тис. грн до 26032188 тис. грн.

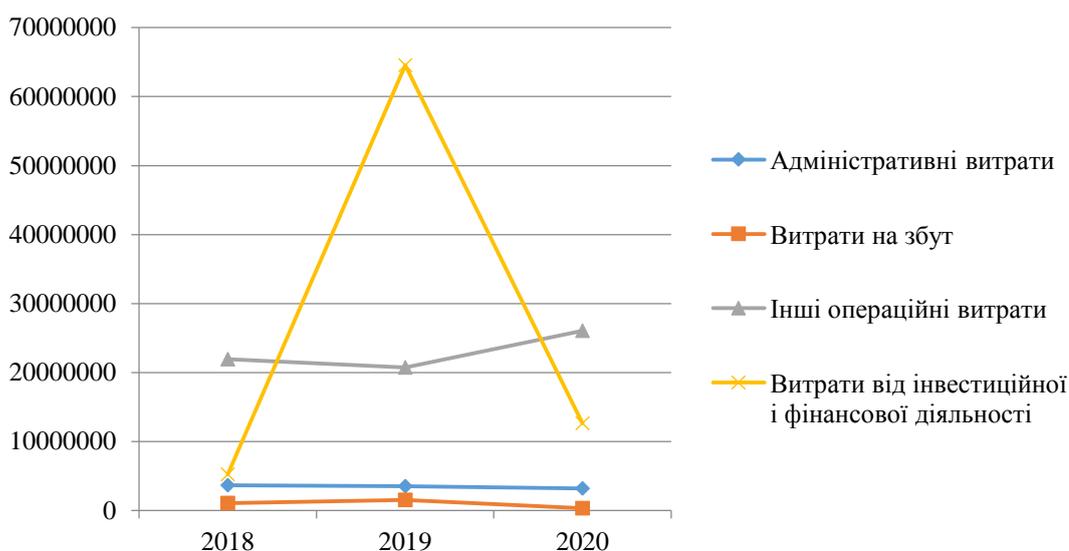

Рис. 3.8. Динаміка зміни витрат підприємства

*Складено автором

З проведеного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства видно, що відбулось зростання величини отриманого чистого прибутку протягом 2018-2019 рр. на 49294953 тис. грн.. Спостерігається скорочення його обсягів в 2020 році на 32656510 тис. грн., що спричинено зниженням споживання реалізованої продукції й відповідно – зменшення доходу.

3.3. Оцінювання фінансових ризиків НАК «Нафтогаз України»

Підвищення ефективності організації бізнесу неможливе без використання сучасних, якісних і кількісних методів дослідження ринку або їх комбінації, що дозволяє приймати найбільш адекватні рішення для досягнення цілей. Методика оцінки рівня фінансового ризику [26, с. 32-35] є важливим елементом процесу прийняття фінансових рішень сучасної економіки. Ризики можна оцінити для організації в цілому, її підрозділів, окремих проектів, заходів або окремих небезпечних подій. Тому в різних ситуаціях можна використовувати різні методи оцінки ризику.

Оцінку ризику можна виконувати з різними рівнями глибини та деталізації, використовуючи один або кілька методів різної складності. Мета оцінки ризику безпосередньо пов'язана з застосуванням методом. Рішення

щодо глибини оцінки ризику мають відображати початкове уявлення про наслідки. Це рішення, ймовірно, зміниться після завершення первинної оцінки ризику [26, с. 40].

Проаналізовані теоретичні дослідження фінансових ризиків, результати та показники діяльності НАК «Нафтогаз України» зумовили відокремлення основних ризиків, які впливають на стан Компанії в цілому: валютний та кредитний ризику.

Валютний ризик присутній у підприємств, які здійснюють імпорт сировини та експорт готової продукції. Це відображається у відсутності прогнозованого доходу в результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій [51, с. 23-24]. Таке зниження курсу обмежує збитки підприємства при експорті готової продукції. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є основною (функціональною) валютою для компанії.

Компанія «Нафтогаз» працює в Україні і її ризик валютного ризику обмежений необхідністю закупівлі природного газу в іноземних постачальників у доларах та євро.

Ризик розраховується лише для залишку валюти (табл. 3.6-3.8), яка є іноземною валютою, а не у функціональній валюті Компанії за 2018-2020 рр. відповідно. Оскільки найбільш суттєвий вплив на діяльність компанії має курс США та Євро щодо української гривні.

Таблиця 3.6

Зміна курсів обміну долара США та Євро станом на 31 грудня 2018 року

Показник (тис. грн)	Вплив на фінансовий результат	Вплив на власний капітал
Зміцнення долару США на 20%	92 356	92 356
Послаблення долару США на 10%	(46 178)	(46 178)
Зміцнення Євро на 20%	(1 861 186)	(1 861 186)
Послаблення Євро на 10%	930 593	930 593

*Складено автором

Таблиця 3.7

Зміна курсів обміну долара США та Євро станом на 31 грудня 2019 року

Показник (тис. грн)	Вплив на фінансовий результат	Вплив на власний капітал
Зміцнення долару США на 20%	6 687 122	6 687 122
Послаблення долару США на 10%	(3 343 561)	(3 343 561)
Зміцнення Євро на 20%	(2 108 174)	(2 108 174)
Послаблення Євро на 10%	1 054 087	1 054 087

*Складено автором

Таблиця 3.8

Зміна курсів обміну долара США та Євро станом на 31 грудня 2020 року

Показник (тис. грн)	Вплив на фінансовий результат	Вплив на власний капітал
Зміцнення долару США на 20%	(60 061)	(60 061)
Послаблення долару США на 10%	30 030	30 030
Зміцнення Євро на 20%	(2 351 452)	(2 351 452)
Послаблення Євро на 10%	1 175 726	1 175 726

*Складено автором

У таблицях 3.6-3.8 розкривається інформація про чутливість фінансового результату та власного капіталу до оподаткування до достатньо можливих змін у курсах обміну валют, які застосовувалися на звітну дату (2018-2020 рр.), за умови, що всі інші змінні величини залишались незмінними. Доволі суттєва зміна курсів обміну долару та євро спостерігається у 2020 році. Це спричинено з тим, що у цьому році НАК «Нафтогаз України» більше продавав валюти, ніж купував. Оскільки в 2020 році газ був закачаний заздалегідь.

Що стосується кредитного ризику, то Компанія припускає, що кредитний ризик – це ризик того, що одна сторона фінансового інструменту зазнає фінансових збитків для іншої сторони через невиконання зобов'язань. Кредитний ризик виникає внаслідок продажу продукції Компанії на кредитних умовах та інших операцій з контрагентами, що призводять до фінансових активів. Політика Компанії полягає в тому, що клієнти, які хочуть здійснювати

платежі на кредитних умовах, повинні пройти перевірку рішення. Значні залишки також перевіряються на постійній основі. При цьому підприємства повинні виконувати державні норми як надійний постачальник природного газу населенню та державним підприємствам, незалежно від того, виконують вони свої зобов'язання чи ні. Кредитний ризик є загрозою того, що сторона, яка взяла на себе фінансові зобов'язання перед банком або іншою кредитною установою, не зможе вчасно та в повному обсязі повернути дані кошти через погіршення власного фінансового стану чи за інших обставин.

У роботі кредитний ризик оцінено за допомогою методу експертних оцінок [12, с. 85], який є найбільш поширеним методом якісного підходу до оцінювання фінансових ризиків. Основа методу в наступному: експертам пропонується перелік факторів, що впливають на результат проекту, кожному фактору привласнюється власна вага, використовуючи бальну шкалу, експерти надають кожному фактору певний бал. Масштаб шкали прийняли: 1-12 балів (min-max). Після цього визначається величина кожного фактора за формулою:

$$\text{Величина фактора} = \sum(\text{бал} \cdot \text{вага}), \quad (3.1)$$

Далі в розрахунках можливі варіанти: або отримані величини факторів складаються і є надбавкою за ризик, або розраховується середньозважене всіх величин факторів і отримане значення порівнюється з базою для порівняння.

Методика проведення оцінки [12, с. 86]:

- відповідно до встановлених критеріїв оцінки складових кредитного ризику проставляються бали за кожною складовою;
- здійснюється оцінка виділених раніше рівнів кредитного ризику;
- проводиться розрахунок комплексної оцінки кредитного ризику відповідно до оцінок на відповідному рівні та його питомої ваги у структурі комплексної оцінки кредитного ризику.

Оцінка складових кредитного ризику проводиться за вихідними даними (табл. 3.9), відповідно яким характеризується ризик.

Таблиця 3.9

Вихідні положення оцінки кредитного ризику

№ з/п	Складові кредитного ризику	Характеристика складових кредитного ризику
1	Ризик країн	Ризик того, що дії владних структур, або економічні, політичні та соціальні зміни в країні можуть вплинути на здатність боржника виконати свої зобов'язання перед банком
2	Галузевий ризик	Ймовірність втрат внаслідок невиконання боржником своїх зобов'язань в результаті зміни економічного стану галузі
3	Ризик клієнта	Ймовірність втрат в результаті погіршення ділової репутації і негативних змін в організаційно-управлінській сфері
4	Виробничий ризик	Ймовірність втрат в результаті неблагополучних змін у виробничій сфері організації, включаючи збій виробничо-технологічного процесу
5	Ризик забезпечення	Ймовірність втрати чи пошкодження предмету застави, або неможливість його реалізації в відповідний термін за відповідною ціною, що покриває заборгованість за кредитом

*Складено автором [24, с. 65-66]

Оцінка складових кредитного ризику із зазначенням відповідних критеріїв наведено в додатку Е.1-Е.5.

Беручи до уваги оцінені в балах елементи кредитного ризику, комплексна оцінка НАК «Нафтогаз України» розраховується за формулою 3.1 і дорівнює:

$$R = (3/3) \cdot 0,04 + (1/10) \cdot 0,07 + (4/12) \cdot 0,13 + (2/9) \cdot 0,13 + (3/8) \cdot 0,15 = 0,175$$

(17,5%)

Відповідно до отриманого значення встановлюється оцінка рівня кредитного ризику (табл. 3.10) згідно діапазону, в який входить даний показник.

Таблиця 3.10

Оцінка рівня кредитного ризику

Діапазон	Оцінка кредитного ризику
>0,1	Мінімальний кредитний ризик
0,1-0,2	Низький кредитний ризик
0,2-0,3	Незначний
0,3-0,4	Допустимий кредитний ризик
0,4-0,5	Кредитний ризик вище допустимого рівня
0,5-0,6	Значний кредитний ризик
0,6-0,7	Загрозливий кредитний ризик
>0,7	Невиправданий кредитний ризик

*Складено автором [24, с. 67]

Згідно з таблицею 3.10 даний вид ризику можна охарактеризувати як низький кредитний ризик.

Аспектами, які знижують кредитний ризик НАК «Нафтогаз України», можна вважати високу частку ринку, якою володіє дана компанія, незначний ризик з боку конкурентів, оскільки Компанія характеризується монопольним становищем. Однак фактори для ризиків існують і їх не можливо не вбачати при оцінюванні, задля ефективної діяльності підприємства.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного аналізу фінансово-економічних показників діяльності Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» можна зробити наступні висновки: визначено, що група «Нафтогаз» – найбільша в Україні група компаній паливно-енергетичного комплексу, що стоїть на захисті енергонезалежності країни та слугує опорою для державного бюджету. Компанія здійснює соціальні функції постачальників природного газу для потреб місцевих споживачів, релігійних організацій та комунальних підприємств за визначеними державою цінами в рамках цілей державної політики. «Нафтогаз» характеризується монопольним становищем на ринку, що унеможлиблює конкуренцію щодо інших підприємств.

Аналіз діяльності Компанії показав, що вона діє прибутково у 2018-2019 рр., про що свідчать дані показників чистої виручки від реалізації продукції та чистого прибутку. Чистий прибуток підприємства є значним, і як позитивне слід відмітити його зростання в 2018-2019 роках. Однак 2020 рік характерний зменшенням показників фінансової діяльності, що спричинено низькими цінами на газ та борговою кризою із-за пандемії. Збитки зумовили рекордно низькі ціни на нафту та газ на світовому ринку, зокрема європейському. Крім того, криза вплинула на обсяги споживання та на здатність споживачів за них розраховуватися. Великий вплив на показники 2020 року мали борги газзбутових компаній, які після скасування ПСО (покладених спеціальних

обов'язків) заборгували «Нафтогазу» понад 20 млрд. гривень. Крім того, Компанії заборгували й теплові підприємства.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що НАК «Нафтогаз України» за 2018-2019 рр. здійснювало свою фінансово-господарську діяльність ефективно. Показники рентабельності основної діяльності, операційної, господарської діяльності мають позитивне значення, що свідчить про значну ефективність господарської діяльності Компанії. Але 2020 рік має низькі показники ефективності, оскільки рік вважається кризовим із-за зниження цін як на європейському, так і на українському ринках. Економічна криза вплинула на обсяг споживання природного газу й на здатність розраховуватися за дану продукцію. Однак Компанія залишилася стійкою за рахунок зменшення видатків.

Оскільки «Нафтогаз» здійснює імпорт сировини та експорт готової продукції, то характерним є валютний ризик. Він відображається у відсутності прогнозованого доходу в результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є функціональною валютою для компанії. Ризик валюти обмежений необхідністю закупівлі природного газу в іноземних постачальників у доларах та євро. У 2020 році спостерігається суттєва зміна курсів обміну долару та євро, що спричинено заздалегідь закупленим газом, тому Компанія більше продавала валюти, ніж купувала.

Кредитний ризик характерний для «Нафтогаз», оскільки виникає внаслідок продажу продукції Компанії на кредитних умовах та інших операцій з контрагентами, що призводять до фінансових активів. У роботі ризик оцінено за методом експертних оцінок і встановлено, що підприємство має низький кредитний ризик, який зумовлений високою часткою на ринку та незначною конкуренцією.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКЦІОНЕРНОЇ КОМПАНІЇ «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ»

4.1. Методи мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність НАК «Нафтогаз України»

Сьогодні хеджування використовується як засіб хеджування відповідних фінансових ризиків, оскільки є фінансовим інструментом періодичних операцій або відшкодування потенційних збитків компанії або страхування від втрати прибутку [8, с. 23]. Хеджування використовується в банках, на фондових біржах і в торговій практиці для ілюстрації різних методів валютного хеджування.

Хеджування – це система розірвання контрактів і майбутніх угод, яка враховує можливі майбутні зміни курсу валют і спрямована на уникнення негативних наслідків цих змін. Використання одного інструменту для зниження ризику негативного впливу ринкових факторів на вартість інструмента або створюваний ним грошовий потік називається хеджуванням.

Між страхуванням і захистом є суттєва різниця [11, с. 40]. У разі страхування ризик збитку знижується, але виключається можливість отримання прибутку. Страхові ризики включають зміни вартості активу, процентної ставки або обмінного курсу і можуть бути зменшені за допомогою похідних інструментів. Тому розробка програм хеджування та стратегії їх реалізації відіграють важливу роль у забезпеченні стабільної роботи організації.

Ефективно розроблене програмне забезпечення для хеджування дозволяє компаніям досягати наступних результатів:

- знизити кредитний та валютний ризики, пов'язані із закупівлею сировини та поставками готової продукції. В результаті зменшується волатильність прибутку і покращується управління виробництвом;
- знизити ризик і вартість розірвання договору, не змінюючи політичні

резерви або укладати довгострокові контракти на поновлення;

- для сприяння привабливості кредитних ресурсів: банк враховує застраховану валюту за найвищим курсом;

- захист, що використовується протягом тривалого часу, збільшує відпускну ціну і знижує закупівельну ціну сировини на 5-10%;

- хеджування збагачує ресурси компанії та допомагає менеджерам зосередитися на аспектах бізнесу, в яких компанія має конкурентні переваги.

Практика хеджування вимагає застосування систематичних і структурованих знань у сфері управління ризиками. Тому багато компаній звертаються до різних моделей захисту [18, с. 85-87].

Нафтогазові компанії можуть використовувати цей механізм для пом'якшення свого валютного та кредитного ризику. «Нафтогаз» – ризикована справа. Говорячи про характер ризиків у нафтогазових компаній, слід враховувати характер території та масштаби їх діяльності, обсяг інвестицій у виробничі фонди, доступ до фінансування, правові обмеження та інші причини.

Наприклад, американські нафтогазові компанії активно використовують інструменти для хеджування ризику зміни цін на сировину для стабілізації фінансових потоків та інвестиційних планів.

З іншого боку, китайські компанії обережно використовують засоби захисту [19, с. 17-20]. Це пов'язано з негативним досвідом минулого року та відсутністю підготовлених кадрів для таких робіт. Проте девальвація валютного курсу створює нову економічну реальність. Тому інтерес китайських компаній знову звернувся до найбільш поширених видів контрактів, які використовуються для захисту. Зокрема, це форвардні валюти та подвійні валютні біржі. Однак пристрої для хеджування в Китаї вважаються дорогим розвагою і в основному використовуються великими корпораціями з міжнародною присутністю.

В Україні найцікавішими питаннями є валютний та кредитний ризик [21, с. 40-41]. Вони характерні для компаній нафтогазової галузі через наступні обставини:

- 1) укладання великої кількості експортних контрактів в іноземній валюті;
- 2) залучення валютного фінансування для нових проектів та нарощування потенціалу, особливо шляхом випуску євро або отримання позик і кредитів.
- 3) вимоги грошового закону щодо розрахунків між резидентами гривні;
- 4) участь і наявність короткострокової та довгострокової заборгованості.

Добре продумані стратегії хеджування дають нафтогазовим компаніям низку переваг, головне – здатність ефективно керувати фінансовими потоками. Ця перевага досягається тим, що використання різних захисних пристроїв дозволяє:

- заздалегідь зафіксувати ціну продажу частини або всього товару;
- погодити обмінний курс, за яким компанія отримує прибуток;
- попередньо визначити фіксовану величину процентної ставки за позиченими коштами.

Захист зазвичай досягається самими компаніями відповідно до їх бізнес-стратегії [26, с. 40]. Однак у деяких випадках вони позбавлені цього права вибору, оскільки перебувають під тиском кредиторів та/або інвесторів, зацікавлених у стабільності надходження доходів фінансової компанії. Слід зазначити, що розробка ефективної оборонної стратегії справді є проблемою. Це вимагає як розуміння природи самого ризику, так і вибору компетентних інструментів і визначення терміну захисту. Таким чином, комплексне поєднання різних підходів може призвести до негативних наслідків для фінансових результатів компанії та до мільярдів доларів судових процесів для постачальників деривативів.

Залежно від місця проведення операції хеджування поділяють на біржове та позабіржові. Учасники ринку нафти і газу можуть укладати угоди будь-якого з цих видів залежно від ризику, потреб кредиторів та/або інвесторів, ліквідності та інших факторів.

Перевага позабіржового захисту полягає в тому, що сторони вільно встановлюють умови угоди. Однак інструменти форекс характеризуються високою ліквідністю, що забезпечує можливість додаткових продажів на

користь третіх осіб [28, с. 95-96].

Наступна класифікація – спосіб виконання хеджування. Розрізняють стаціонарні та нефіксовані пристрої. Перший передбачає фактичну пропозицію базових активів у якийсь момент у майбутньому за заздалегідь визначеною ціною. Таке обладнання зазвичай не використовується для хеджування нафтогазових компаній з наступних причин:

- продукція нафтогазових компаній зазвичай продається за індексом, а не за фіксованою ціною;
- більшість стартапів (наприклад, перевізники) зазвичай не беруть на себе цінового ризику, який супроводжує контракт з фіксованою ціною;
- більшість початкових покупців не мають достатніх фінансових ресурсів для виконання своїх платіжних зобов'язань за такими контрактами.

Постачання обладнання для хеджування пов'язане з необхідністю забезпечення достатньої кількості продукції для реального забезпечення. При розповсюдженні продукції покупцям також необхідні значні витрати на доставку. Хеджування не передбачає фактичного надання базових активів. Вони призводять до фінансового розрахунку між сторонами [30, с. 17-18]. Найпоширенішим обладнанням для хеджування, що використовується нафтогазовими компаніями, є змінні варіанти свопів та ф'ючерсів.

Хеджування свопів передбачає серію різноспрямованих грошових потоків, розрахунок яких базується на різних показниках. Тому при хеджуванні ризику зміни ціни на продукт одним із потоків зазвичай є ціна якогось товару за фіксованою ціною. А інший – ціна тієї ж кількості продукту, але за індексною ціною, наявною на ринку на дату обміну. Механізм хеджування процентних ставок схожий. Один потік визначається на основі фіксованої процентної ставки, а інший – на основі плаваючої ринкової ставки (наприклад, LIBOR). При хеджуванні валют грошові потоки номінуються в різних валютах.

Використання бартеру нафтогазовими компаніями відбувається з таких причин [35, с. 59]:

- 1) обмін зазвичай не вимагає передоплати премії;

2) захист із застосуванням свопів забезпечує фінансову стабільність компанії.

Опціон дає його власнику право, але не зобов'язання купити (опціон колл) або продати (опціон на розміщення) базовий актив певної кількості та якості в певному місці у визначений день за фіксованою ціною. Нафтогазові компанії можуть купити опціон, щоб хеджувати ризик падіння цін на сировину або зменшити валютний ризик. Проблема опціону зазвичай пов'язана з виплатою премії його емітенту. Як правило, опція не доставка. Тобто, у разі падіння індексної вартості активу нижче суми, зазначеної в опціоні, власник опціону на подорож має право отримати відмінний від емітента.

Існують такі способи використання даного інструменту залежно від зміни ринкових цін на базовий актив [37, с. 70]:

- застосування опції в будь-який день протягом терміну дії (варіант США) або лише в дату закінчення терміну дії (європейський варіант);
- реалізація або залік на вибір;
- можливість збереження опціону до закінчення терміну його дії у разі економічної неможливості викупу та/або неможливості його реалізації.

Таким чином, опціони захищають своїх власників від одностороннього руху цін і дозволяють їм отримувати дохід від протилежного руху котирувань. Тому власники хеджування захищені від низької вартості базового активу і отримують прибуток, що дорівнює ринковій вартості, що перевищує фіксовану вартість.

Питання, пов'язані з розширенням потужностей та розвитком нових ринків, виходять за рамки фінансового менеджменту та входять до сфери загального стратегічного розвитку компанії. Основною стратегією управління фінансовими ризиками в енергетичному секторі є хеджування [20, с. 75-76].

Суть методу хеджування нафтогазового бізнесу полягає в управлінні договірними відносинами з партнером для зміни умов ціноутворення угоди. Під час підготовки договору компанія може використовувати такі варіанти зниження ризику: вибір валюти, контракт, збільшення фрази, розподіл ризику,

мультивалютний коефіцієнт, швидкість оплати. Усі перераховані вище методи управління ризиками мають одну мету, тобто забезпечити уникнення постачальників продукції значних втрат через несприятливі ринкові події. Перевага комерційного хеджування полягає в тому, що воно не вимагає використання будь-яких сучасних фінансових технологій.

Однак, незважаючи на всю доступність, захист торгівлі має деякі обмеження. По-перше, цей вид захисту стосується лише кредитного, частково цінового, а в деяких випадках і валютного ризику. По-друге, компанія повинна мати певну силу переговорів, щоб мати можливість включити вигідні цінові умови в контракт. На практиці це не завжди можливо, особливо на ринках, де є тенденція до стандартизації контрактів. По-третє, захист торгівлі захищає постачальників (експортерів) більше, ніж покупців (імпортерів).

Стратегії хеджування, реалізовані за допомогою похідних інструментів, характеризуються високим ступенем гнучкості. Цей вид захисту є одним із найпопулярніших, оскільки фактично відокремлює виробничу чи комерційну діяльність компанії від фінансів.

Похідні інструменти – особливий вид фінансової угоди, результат (вартість прибутку) від операцій залежить від ціни іншого активу. Економічний зміст похідних фінансових інструментів полягає в передачі ризиків, пов'язаних з володінням будь-яким активом від одного учасника ринку до іншого. Зацікавлені учасники ринку в передачі (або продаж) ризику, його зазвичай називають хеджуванням. Основне завдання хеджера – підтримувати вартість активу та/або портфелю активу. Тих, хто має інші причини, ніж прибуток, зазвичай називають оцінювачами [15, с. 3].

З точки зору управління валютним ризиком та процентними ставками, похідні інструменти, які використовуються трубопровідними компаніями, нічим не відрізняються від традиційних інструментів, які торгуються на фінансових ринках. Ці типи деривативів включають форвардні, опціональні та біржові. У той же час інструменти, які використовуються для хеджування цінових ризиків, є специфічними для енергетичного сектору. Ці особливості

повністю пов'язані зі специфічними характеристиками енергетичного продукту, який виступає в якості базового активу. Слід зазначити, що вищезгадане хеджування торгового ризику є не що інше, як включення деривативів до умов контракту. З цієї причини різні версії Міжнародних стандартів фінансової звітності вимагають від компаній безпосередньо відокремлювати похідні інструменти, закладені в «основі» контракту.

Похідні фінансові інструменти відкривають для учасників енергетичного ринку дійсно необмежені можливості. Однак слід зазначити, що похідні інструменти несуть серйозні ризики, і якщо компанії все-таки вирішать їх використовувати, фінансовий менеджмент повинен враховувати потенційні наслідки їх використання. Методами зниження ризику деривативів є такі види діяльності підприємства: По-перше, компанія повинна мати відповідну внутрішню інфраструктуру, включаючи підрозділ, який керує позицією, і підрозділ з технологічними можливостями банківських платежів. По-друге, компанія повинна мати досвід у сфері обліку деривативів, як на національному, так і на міжнародному рівні, а також вміти здійснювати юридичний моніторинг контрактів. Таким чином, ініціюючи роботу з деривативами, підприємство фактично підвищує рівень свого операційного ризику, тобто один вид ринкового ризику трансформується в інший – операційний. Тому, по-третє, підприємство повинно вміти оцінювати ризик кредитного ризику партнерів. Однак це питання в більшості випадків є неясним, оскільки партнерами на ринку деривативів зазвичай є великі комерційні та інвестиційні банки.

На початковому етапі проводиться аналіз факторів ризику та виявлення, які можуть вплинути на діяльність компанії. Потім переходять до аналізу грошового потоку та позиції балансу в іноземній валюті. Залежно від значення показника ризику, розрахованого в абсолютному вираженні або у відсотках від загальної позиції, приймається рішення про те, яка частина позиції хеджується. Відповідно, виходячи з обсягу захищеної позиції, розрізняють повний захист від ризику, частковий захист і повністю відкриту позицію. Залежно від рівня концентрації, грошового потоку та статей балансу можна виділити мікрозахист,

тобто захист окремих проектів, контрактів, угод, операцій тощо. І макрозахист, або повний захист потоків, або захист бюджету, де хеджування – це загальний портфель контрактних проектів тощо.

Для валютного ризику об'єктом захисту може бути середній бюджетний курс, розрахований на основі прогнозів грошових потоків в іноземній валюті, або фіксований в контракті курс. Основними критеріями вибору валютних курсів та інструментів хеджування має бути прибутковість бізнесу або окремих операцій. Стратегії управління валютними ризиками повинні базуватися на взаємному впливі різних позицій одна на одну.

На відміну від банків, компанії не мають великого портфеля процентних активів. Однак за оборотними (обіговими) капітал підприємства відіграє важливу роль в отриманні. Значну частину зобов'язань компанії становлять торговельна кредиторська заборгованість і заборгованість перед постачальниками обладнання та підрядниками. Вибираючи стратегію управління боргом, підприємства повинні розуміти типи ризиків, які захищаються, а саме, чи існує ризик підвищення процентних ставок чи «ризик упущення коштів». Хеджування процентних ставок застосовується як на мікрорівні, коли захищено одне зобов'язання, так і на макрорівні, коли захищено весь баланс або набір балансів.

Двома найскладнішими етапами реалізації стратегії хеджування є вибір конкретного фінансового інструменту та визначення правил його обліку. Найчастіше проблеми з обліком виникають і впливають на похідні інструменти, які компанії використовуватимуть для пом'якшення впливу ризику. Похідний облік є предметом найважливішої серії міжнародних стандартів, МСФЗ 9 (раніше МСБО 39). Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності оприлюднила четверту і останню версію нових стандартів бухгалтерського обліку для фінансових інструментів – МСФЗ 9. Новий стандарт містить рекомендації щодо класифікації та оцінки фінансових активів, у тому числі знецінення, а також додаткові вказівки щодо нових принципів обліку хеджування [58, с. 175].

МСФЗ 9 передбачає три основні категорії класифікації фінансових активів: оцінені за амортизацією, справедлива вартість через зміни в іншому сукупному доході та вартість власного капіталу через прибуток або збиток. Фінансові активи класифікуються для подальшої оцінки в категорії інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю, якщо вони відповідають критеріям SPPI та утримуються за бізнес-моделью, яка передбачає придбання грошових потоків за контрактом та продаж фінансових активів. Усі інші фінансові активи класифікуються для оцінки в категорії інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

Застосування МСФЗ 9 до обліку захисту не є обов'язковим. Залежно від конкретних критеріїв або вимог, облік хеджування дозволить організації відображати свою діяльність з управління ризиками у фінансовій звітності за співвідношенням прибутку або збитку від інструментів хеджування (наприклад, похідних інструментів) до прибутку або збитку, збиток від хеджованого ризику (для наприклад, продажі в іноземній валюті). Відповідно до стандарту, суб'єкт господарювання може захистити деякі або всі грошові потоки фінансового активу через всі ризики, пов'язані зі статтями хеджування, або може вибрати хеджувати грошові потоки. Цей метод відомий як хеджування і допускається лише в тому випадку, якщо ризик фінансового інструменту можна ідентифікувати і немає загальних правил вибору деривативів залежно від доступності та ліквідності ринку. Важливим елементом розробки стратегії профілактики є врахування основних ризиків. Основою є різниця між цінністю місця та форвардною (майбутньою) котируванням. Якщо інструмент хеджування повністю відповідає характеристикам базового активу, а дата закінчення контракту відповідає даті операції з базовим активом (або принаймні близько до нього), ризик базового активу відсутній. Інакше така ситуація називається ідеальним захистом.

Ф'ючерси – це стандартний інструмент обміну [50, с. 68-69]. Вони гарантують отримання або доставку товару певної якості та кількості у визначеному місці у встановлену дату за заздалегідь визначеною ціною.

Ф'ючерси використовують видобувні та переробні підприємства для встановлення цін на газ та нафтопродукти. Це забезпечує стабільний потік доходів, а також мінімізує валютний ризик.

За аналогією з ф'ючерсними опціонами на купівлю-продаж базових активів. Сторони перспективи продажу везуть товар за заздалегідь визначеною ціною до визначеного місця. Однак нафтогазові компанії зазвичай не здійснюють ф'ючерси на поставку, в більшості випадків вони припиняються або продаються третій стороні до зазначеної дати виконання.

Передача також є угодою, за якою одна сторона несе відповідальність за передачу товарів, валюти чи інших основних активів, а інша сторона отримує та оплачує це майно. На відміну від ф'ючерсних контрактів, контракти на поновлення припиняються на окремому ринку. Крім того, більшість договорів субпідряду передбачають фактичну поставку товарів або інших базових активів (контракти на поставку). Форвардний контракт, який не передбачає постачання товару, є платіжним. Розірвання ф'ючерсних контрактів дозволяє фіксувати ціни на газ і нафтопродукти і зменшує ризик залежності ціни від ринкових коливань, як вгору, так і вниз. Однак, захищаючи від низьких цін, учасники втрачають можливість отримувати дохід від потенційних котирування.

Форвардні та ф'ючерсні контракти [39, с. 80] дають змогу зафіксувати валютний курс на момент їх укладення та зменшують ризик збитків від коливань курсу. Щоб пом'якшити ризик процентної ставки, форвардні або ф'ючерсні контракти можуть бути припинені, якщо базовим активом буде процентна ставка. У цьому випадку доходом буде різниця між майбутньою процентною ставкою, зазначеною в договорі, і фактичною ставкою на дату розрахунку за договором.

4.2. Оцінювання кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України»

У сучасному розумінні кредит [70, с. 12] – це складне економічне явище, яке має значний вплив на розвиток і відтворення економіки. Це потребує [68, с. 43]

глибокого дослідження та уточнення теоретичних і практичних аспектів кредитних правовідносин. Криза в економіці негативно вплинула на ліквідацію бізнесу, що є основною причиною безнадійної заборгованості. Саме це зумовлює необхідність розвитку та вдосконалення як теорії-методики, так і практичних аспектів оцінки кредитоспроможності позичальника. Цей процес дуже важливий, оскільки від його ефективності залежить ефективність кредитної діяльності банку. З точки зору встановлення та розвитку ринкових відносин, кредитори повинні мати чітке уявлення про кредитоспроможність позичальника, оскільки оцінка її умов є запорукою успішної діяльності не тільки фінансової установи, але й компанії [40, с. 46].

З точки зору встановлення та розвитку ринкових відносин, кредитори повинні мати чітке уявлення про кредитоспроможність позичальника, оскільки оцінка її умов є запорукою успішної діяльності не тільки фінансової установи – але й компанії. Основна мета кредитного аналізу банком – уникнути ризику неповернення коштів і, як наслідок, збиткової діяльності. Між тим, для компаній позитивна репутація серед кредиторів є запорукою позикового капіталу. Тому розробка ефективної методики оцінки кредитоспроможності підприємства є одним із провідних завдань кредитної організації [46, с. 10].

На сьогодні не існує єдиного алгоритму визначення кредитоспроможності позичальника. Кожна банківська установа використовує свій підхід, який на її думку є найбільш ефективним і враховує найширший спектр фінансових показників.

Поняття кредитоспроможності позичальника за характером, складністю та гнучкістю класифікуються за відповідними параметрами. Слід зазначити, що такі місцеві вчені, як А.М. Мороз, Л.В. Кузнецова, С.К. Реверчук [2, с. 12] Важлива роль відводиться дослідженню виду кредитоспроможності позичальника – юридичної особи залежно від форми одночасної власності Дзюблюк О.В. [7, с. 75] Зосередьтеся на класифікаційних характеристиках, таких як сфера діяльності позичальника. Щодо перспектив зарубіжних

досліджень у творчості Я.Ф. Сінкі [14, с. 21] Визначте вид кредитоспроможності залежно від розміру діяльності суб'єкта господарювання та житла.

Розрахуємо кредитоспроможність позичальника за методикою АТ «ОТП Банк» [55, с. 71], який сьогодні є одним із найбільших місцевих банків і займає лідируючі позиції у фінансовому секторі України. Банк працює в Україні з 1998 року і зарекомендував себе як надійна та стабільна структура соціальної відповідальності, яка надає своїм клієнтам якісні європейські послуги. Важливою складовою високої ефективності банку є, безумовно, якісна кредитна політика, яка передбачає співпрацю з компаніями, де ймовірність дефолту мінімальна.

Відповідно до чинного законодавства кожна банківська установа з метою оцінки якості фінансового стану позичальника повинна мати внутрішній нормативний документ, який визначатиме спосіб такої оцінки. Методика визначення кредитоспроможності АТ «ОТП» за результатами аналізу кількісних та якісних показників щодо кількісних показників, то встановлений законом метод – це комбінована оцінка кредитоспроможності позичальника та визначення належності до певного класу [59, с. 87]. Перелік показників якості та їх частка визначається кожним банком і є невід'ємною частиною процесу аналізу кредитоспроможності позичальника. Визначення фінансового стану позичальника є окремим етапом у процесі оцінки кредитоспроможності банку та передбачає фінансово-економічний аналіз господарської діяльності на підставі офіційної фінансової звітності та інших документів, що застосовується відповідно до чинного законодавства.

Цей процес передбачає фінансово-економічний характер позичальника відповідно до спеціальної оцінки, яку проводить НБУ щодо оцінки юридичної особи [71, с. 22]. Методика розрахунку показників кредитного ризику передбачає розрахунок інтегральних показників, визначення фінансового класу позичальника за кількісними та якісними показниками відповідно до їх переліку та критеріїв та розрахунок відповідного значення ймовірності дефолту (PD). далі – нормативно-правові акти НБУ) [49].

Першим кроком при розрахунку комбінованого показника кредитоспроможності позичальника є визначення виду економічної діяльності. Відповідно до внутрішньої методики визначення інтегрального показника кредитоспроможності позичальника, дискримінантна модель матиме наступний вигляд:

$$Z = 1,884 + 0,240 \cdot X_{11} + 0,288 \cdot X_4 + 0,557 \cdot X_{15} + 0,335 \cdot X_2 + 0,678 \cdot X_{13} + 0,457 \cdot X_7 + 0,342 \cdot X_1 + 0,203 \cdot X_3, \quad (4.1)$$

де X_1 – показник капіталу;

X_2 – показник загальної ліквідності;

X_3 – показник покриття боргу;

X_4 – показник операційної рентабельності активів;

X_7 – показник покриття чистих фінансових витрат операційним прибутком;

X_{11} – показник здатності обслуговування боргу;

X_{13} – показник частки неопераційних елементів балансу;

X_{15} – показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації [12].

Для кожного показника Положення Національного банку України [65, с. 5] передбачає наявність внутрішньої шкали i , в залежності від того, до якого діапазону входить отримане значення, здійснюється його коригування [13, с. 16]. Для цього, заповнивши таблицю 4.1, результати необхідно привести до відсоткового значення, та в залежності від того, в які межі входить кожний показник, отримати значення коефіцієнтів.

Наступним кроком розрахуємо вищезазначені показники в динаміці за 2018-2020 рр., результати обчислень наведемо у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Розрахунок показників інтегральної моделі визначення кредитоспроможності
НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 рр.

№ з/п	Показник	Роки		
		2018	2019	2020
1	Показник капіталу (X_1)	0,805	0,753	0,769
2	Показник загальної ліквідності (X_2)	1,796	2,897	3,544
3	Показник покриття боргу (X_3)	0,189	0,212	0,134
4	Показник операційної рентабельності активів (X_4)	0,447	0,582	0,415
5	Показник покриття чистих фінансових витрат операційним прибутком (X_7)	6,605	14,105	12,367
6	Показник покриття боргу чистим доходом (X_{11})	0,184	0,243	0,221
7	Показник частки неопераційних елементів балансу (X_{13})	0,694	0,553	0,674
8	Показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації (X_{15})	1,629	1,721	1,482

*Складено автором

Наступним кроком отримані показники підставимо в модель та отримаємо показник, за яким, власне, і визначимо, до якого класу кредитоспроможності позичальника можемо віднести досліджуване підприємство. З метою отримання більш достовірних результатів, проаналізуємо даний показник в динаміці за 3 роки. У таблиці 4.2 наведемо скориговані значення показників, які, власне, і підставимо в інтегральну модель.

Таблиця 4.2

Зкориговані значення показників інтегральної моделі визначення
кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України» за 2018-2020 рр.

№ з/п	Показник	Роки		
		2018	2019	2020
1	Показник капіталу (X_1)	1,169	1,169	1,169
2	Показник загальної ліквідності (X_2)	0,548	0,548	0,548
3	Показник покриття боргу (X_3)	1,356	1,356	1,356
4	Показник операційної рентабельності активів (X_4)	1,426	1,426	1,426
5	Показник покриття чистих фінансових витрат операційним прибутком (X_7)	0,953	0,953	0,953
6	Показник покриття боргу чистим доходом (X_{11})	0,543	0,543	0,543
7	Показник частки неопераційних елементів балансу (X_{13})	1,124	1,124	1,124
8	Показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації (X_{15})	0,785	0,785	0,785
9	Інтегральний показник	2,91	2,91	2,91
10	Клас позичальника	2	2	2

*Складено автором

З таблиці 4.2 отримані показники входять до діапазону значень, що відповідає 2 класу позичальника. Отримані результати демонструють високий рівень кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України», що свідчить про те, що при необхідності залучення коштів фінансовий стан підприємства дозволить виконати перед банком свої зобов'язання та вчасно повернути не лише кредитні кошти, а й банківські відсотки за їх користування.

Окрім кількісної оцінки, банк проводить аналіз якісних показників, що прямо впливають на рівень кредитоспроможності позичальника. До них, зокрема, відноситься якість менеджменту, історія відносин з банком, наявність бізнес-плану, доля ринку, розмір і період існування підприємства тощо [61, с. 74]. У залежності від вибору якісних показників розраховується загальний якісний показник (від 0 до 100 відсотків). Перелік передбачених значень цих показників одночасно є нормативними базами для їх оцінки. Даний перелік, а також розподіл відповідних бальних оцінок наведений у внутрішньому положенні (методиці) оцінки кредитоспроможності АТ «ОТП Банк».

Формула загального якісного показника наступна:

$$Y = \frac{\sum_{i=1}^n w_j Q_j + C}{D} + A, \quad (4.2)$$

де Q_i – бали по показникам;

w_i – відповідні ваги по показникам;

C – вільний член;

D – коефіцієнт масштабу;

A – додаток коригування.

Отже, підставимо наведені значення у формулу 4.2. Всі вихідні розрахункові дані наведені у внутрішній документації банку та постійно актуалізуються. Таким чином, отримаємо:

$$Y = (48,5 - 7,550) * 100 + 15\% = 92,1\%$$

Отже, як бачимо з наведених розрахунків, аналіз якісних показників ще раз підтверджує достатній рівень кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України».

Далі доцільно розрахувати ймовірність настання дефолту Компанії за такою формулою:

$$PD = PD_{\min} + (1 - Y)(PD_{\max} - PD_{\min}), \quad (4.3)$$

де PD_{\max} – верхня межа діапазону значень дефолту для відповідного фінансового класу,

PD_{\min} – нижня межа,

Y – загальний якісний показник.

Таким чином, Банк визначає ймовірність невиконання зобов'язань у встановленому діапазоні, враховуючи динаміку фактичного значення сукупних показників, якість управління, юридичні особи, ринки, бізнес-плани, бізнес-плани, оцінки та інші події та обставини, що може вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу. Межі діапазону значень дефолту класифікуються за класом позичальника і наводяться у внутрішній позиції банку.

Отже, для НАК «Нафтогаз України» формула для розрахунку ймовірності виникнення дефолту матиме наступний вигляд:

$$PD = 0,01 + (1 - 0,92) (0,019 - 0,01) = 0,00067.$$

У відсотках ймовірність дефолту становить 0,067%. Це означає, що низький рівень можливостей дефолту на досліджуваних підприємствах ще раз підтверджує отримані результати щодо високого рівня кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України». Це дозволяє зробити позитивний прогноз щодо майбутнього кредитного рейтингу компанії.

Узагальнюючи практичні аспекти визначення кредитоспроможності позичальника, слід зазначити, що АТ «ОТП Банк» у своїй діяльності керується внутрішньою методикою оцінки фінансового стану юридичних осіб. Ця методика передбачає її реалізацію шляхом аналізу кількісних і якісних показників. У кількісному плані основним методом, визначеним законодавством, є комбінована оцінка кредитоспроможності позичальника та визначення належності до певного класу. Перелік показників якості та їх частка визначається банком самостійно і є невід'ємною частиною процесу аналізу кредитоспроможності позичальника.

У рамках дослідження проведено комплексну оцінку кредитоспроможності НАК «Нафтогаз України» за кількісними показниками, отриманими в результаті побудови інтегрованої моделі, які перебували в межах рекомендованого діапазону значень, кожен до другого класу позичальників. Розрахунок загальних показників якості підтверджує з результатом 92,1% високий рівень кредитоспроможності досліджуваних підприємств. Що стосується ймовірності дефолту, то вона мінімальна і становить 0,067 % згідно з методикою внутрішнього розпорядку банку.

4.3. Напрями вдосконалення діяльності НАК «Нафтогаз України» у системі забезпечення стабільної діяльності підприємства

Організації, які роблять значний внесок у економічне та соціальне зростання з метою досягнення економічно стійкого підприємництва, мають бути конкурентоспроможними [62, с. 81]. Конкурентоспроможність організації базується на реалізації стратегій сталого розвитку, включаючи оцінку ризиків та розробку моделі для їх запобігання та пом'якшення. Своєчасна оцінка ризиків, динамічний аналіз показників, підсумовування будь-якого виду ризику дозволяє не тільки зменшити негативні наслідки ризику, але й розробити прийнятну динамічну модель управління ризиками та комплексну стратегію управління ризиками найбільш ефективно.

Важлива роль у функціонуванні організації ризик-менеджменту належить

фінансовому менеджеру, він відповідає за управління ризиками в організації. Вибираючи оптимальний варіант управління ризиками, він повинен спиратися на знання, теорію та практичний досвід, а також економічні концепції та сучасні технології. Для підприємців дуже важливо визначити ключові сфери діяльності [66, с. 23], де можливий ризик збитків, враховуючи специфіку бізнесу, характер галузі та державну політику щодо сфер діяльності організації. У цьому сенсі виникають такі питання щодо характеру початкового рівня ризику під час конкретної операції.

Тому цей рівень слід визначати, виходячи з особливостей ринку. Наприклад, розробка інноваційних продуктів несе більш високий рівень ризику, ніж використання нових медіа для підтримки маркетингової діяльності в контексті рекламної політики. Отже, встановлення початкового значення ризику операцій з розподілу є загальною метою, заснованою на плануванні ризик-менеджером своєї діяльності в рамках організації та розробці стратегій забезпечення стійкості до основних ризиків [64, с. 83-84].

Вибір показників починається з оцінки факторів, що впливають на значення початкового рівня ризику, і передбачає наступний набір дій: загальна якісна характеристика факторів, порівняльна оцінка важливості факторів на основі упередженості, пріоритетності та рівня аналізу впливу. Для ризик-менеджера в цьому випадку дуже важливо ефективно та своєчасно використовувати дані, отримані з оцінки ризиків та обліку. На цьому етапі необхідно розробити дорожню карту заходів, спрямованих на пом'якшення потенційних ризиків. Ця фаза тісно пов'язана з подальшим визначенням і впровадженням цих стратегічних і стратегічних ініціатив з управління ризиками в організації. Стратегії управління ризиками в адаптивній динамічній моделі спрямовані на досягнення довгострокових цілей і завдань управління ризиками. Стратегія також передбачає використання специфічних методів і прийомів управління ризиками для визначення рівня ризику всередині організації в конкретних ринкових умовах поточного звітного періоду.

Розробка програм дій щодо зниження рівня ризику та його

співвідношення з нормативними показниками адаптивних динамічних моделей у стратегічному та стратегічному аспектах [64, с. 81-82]. Запропонований план дій містить опис конкретних заходів щодо зменшення ризиків всередині організації, обсяги та ресурси (співвідношення особистих коштів організації та запозичень), фінансування виконання конкретних виконавчих програм, терміни виконання. Програмна розробка цієї діяльності буде здійснюватися ризик-менеджером на основі характеристик внутрішнього середовища організації з урахуванням обмежень зовнішнього середовища.

Для мінімізації негативних наслідків неадекватності та необґрунтованості конкретних варіантів оцінки ризику доцільно надати всі показники, які використовуються при розрахунках, у ціновому виразі. У цьому сенсі ризик-менеджер повинен бути професіоналом у цій сфері [69, с. 78]:

- попередження та своєчасна діагностика ризикових ситуацій;
- зменшення втрат різних видів і напрямків організаційних ризик;
- підвищення норми чистого прибутку за рахунок оптимізації ефективності управління ризиками.

У першому випадку ефективними інструментами виконання функцій ризик-менеджерів можуть служити механізми прогнозування ризиків та оцінки ризиків, засновані на імітаційних моделях та інших інструментах дослідження, системи управління. Прогнозування ризиків є важливим елементом процесу управління ризиками. Ефективність подальших рішень, а також здатність організації визначити ймовірність ризикованої події багато в чому залежить від правильної організації процесу прогнозування ризиків.

Другий напрямок діяльності пов'язаний з розвитком внутрішніх і зовнішніх страхових і резервних фондів. Страхування ризиків захистить інтереси активів організації в разі страхового випадку. Страхування надається грошовим фондом, який може бути використаний для пом'якшення збитків, завданих будь-яким ризиком. Створення спеціального резервного фонду (самострахування або внутрішнього страхування) передбачає резервування підприємством своїх ресурсів для подолання негативних наслідків, які зазвичай

мають однаковий ризик [68, с. 40].

Самострахування може застосовуватися в різних формах, зокрема:

- створення резервного фонду (страхування) для зниження рівня кредитної заборгованості, необхідності, витрат на припинення діяльності суб'єкта господарювання тощо;
- створення цільових резервів (фонди страхування ризиків, ціни та інше);
- введення балансу нерозподіленого прибутку, отриманого протягом періоду вилучення, для усунення ризикованих ситуацій.

Третя частина діяльності з вдосконалення діяльності передбачає вивчення та застосування гнучких механізмів перерозподілу чистого прибутку для мінімізації втрат від ризикових ситуацій. Крім того, діяльність ризик-менеджерів у сучасних умовах значною мірою обмежена зростанням ролі внутрішнього контролю та аудиту, який має бути частиною визнання та внутрішнього контролю інновацій. Розвивати ризики, а також підвищувати важливість інтегрованого ризику управління. Способи збільшення справжньої вартості капіталу організації шляхом прийняття на себе певного рівня ризику в установі.

У аналізованому аналітичному підході інтегрований підхід стосується впровадження заходів зі зменшення ризику в організації та врахування всього спектру потенційних ризиків, з якими може зіткнутися організація з точки зору процесів та розвитку в умовах нестабільності навколишнього середовища [65, с. 32].

Інтеграція в загальну систему управління дозволить:

- визначити ліміти відповідальності для управління ризиками;
- покращити механізми та процеси управління ризиками;
- підвищити ефективність особистості та організації в цілому шляхом розробки різних стратегій управління ризиками.

Успішної реалізації концепції інтегрованого ризик-менеджменту можна досягти шляхом підтримки та забезпечення чітких взаємовідносин з трьома ключовими елементами системи [72, с. 17-18]:

- 1) економічне та організаційне забезпечення;
- 2) науково-методичне забезпечення;
- 3) аналітична інформація та підтримка.

Ефективне управління ризиками неможливе без розвитку інформаційної інфраструктури та корпоративної культури суб'єкта господарювання. Ефективного управління ризиками можна досягти лише за участі всього персоналу організації в управлінні ризиками. Для цього необхідно створити відповідну корпоративну культуру.

Основою інтегрованого управління ризиками можна вважати кількісну оцінку загального ризику організації, а також його можливе відсторонення від кожного виду ризику. Підготовкою цього завдання, займається створення спеціального підрозділу з оцінки та управління ризиками. Основними функціями проектного підрозділу вдосконалення можуть бути [67, с. 57]:

- розробка внутрішньої політики управління ризиками в організації, на основі ризик-менеджменту будуть розроблені стратегії;
- координація процесу управління ризиками в організації через найбільш розумний перерозподіл власного капіталу на потреби організації відповідно до ринкових умов;
- розробка та ведення інформаційних баз даних на основі сучасних цифрових технологій для підвищення точності попередніх аспектів обліку та систематичного прогнозування ризиків в організації;
- розширити реалізацію застосування елементів дизайну вибірки, включаючи моделювання, для більш комплексної оцінки фінансових ризиків;
- синхронізація взаємодії зі службами внутрішнього контролю для забезпечення дотримання законодавчих положень у сфері захисту від ризикових ситуацій.

Презентація кінцевих результатів управління організаційними ризиками старшим менеджерам та власникам організацій, створення пакетів для потенційних місцевих та іноземних інвесторів, федеральних та регіональних регуляторів, а також представників інших цільових аудиторій. Особливу увагу

слід приділяти консультаційним послугам у процесі систематичного управління ризиками всередині організації [65, с. 20]. Як показує практика, цей інструмент недостатньо затребуваний на вітчизняному ринку через безліч проблем і неефективних управлінських рішень, зокрема:

1) низький пріоритет зниження ризиків при підготовці корпоративних стратегічних настанов, що особливо актуально для державних підприємств;

2) труднощі в характері та термінології створення технічної роботи для сторонніх організацій, що надають консультаційні послуги;

3) відсутність професіоналізму та навичок взаємодії з професійним консалтинговим співтовариством, відсутність стабільної співпраці з можливими партнерами;

4) недостатня пропозиція на ринку, відсутність висококваліфікованих місцевих фахівців через синхронізацію систем навчання успішно керувати регіональним управлінням ризиками.

У конкретних галузевих умовах консалтингова організація повинна не тільки володіти навичками застосування відповідних знань і технологій, а й мати практичний досвід ведення консалтингової діяльності протягом певного періоду часу [58, с. 74]. Ще один важливий інструмент управління ризиками – зовнішні ресурси, що полягає в передачі невідповідності організації функцій іншим організаціям. Це не тільки зменшить ризик, але й підвищить ефективність, а також зменшить витрати, пов'язані з самостійним виконанням таких функцій.

Аутсорсингові організації [26, с. 41] використовуються тоді, коли вони переживають спад і не можуть вирішити наявні проблеми за рахунок внутрішніх ресурсів або, навпаки, коли вони перебувають у стані відновлення та шукають додаткові можливості. Для розвитку більше уваги приділяти ключовим функціям та зовнішні чинники, а не їхні практичні навички.

Таким чином, переваги виходу в сферу управління ризиками полягають у наступному:

– організація не має прямої потреби у впровадженні економічно

ефективної діяльності та процедур управління ризиками, включаючи впровадження високооплачуваних фахівців на постійній основі в штаті персоналу;

– забезпечити економію коштів через брак персоналу в організаційній структурі підприємства;

– забезпечити конкурентні переваги в результаті комплексного обслуговування та реалізації проектів зовнішнього постачання;

– реалізація концепції сталого розвитку організації за рахунок підвищення концентрації на ключових бізнес-процесах і зниження управління вторинними операціями тощо.

У зв'язку з розвитком структури та масштабів ринкових відносин у нашій країні, науково-технічними досягненнями, посиленням глобалізації та санкційної політики можна говорити про підвищення ролі корпоративного внутрішнього аудиту у контексті ризик-менеджменту та фінансових інвестицій [58, с. 39]. Механізм управління працюватиме ефективно, коли на кожному зі стадії процесу ризик-менеджменту будуть проведені якісні роботи. Доцільно проводити не лише кількісну оцінку ризику, а й факторний аналіз впливу ризику на бюджетні показники і організаційні результати. Це дасть уявлення про ризики, які не є абстрактними, але фактична подія має певний вплив на фінансові результати та оцінки.

Слід зазначити, що управління ризиками полягає не тільки в безпосередньому контакті з ними та їх оптимізації. Уникати ризику вчасно – це також велике мистецтво і важке завдання, тому ми можемо визначити три ключові способи боротьби з ризиками, які використовуються в управлінні ризиками [65, с. 52]:

1) навмисне уникнення – впровадження неприйнятних ризикованих заходів/операцій для попереднього прийняття;

2) управління ризиками (ризик пом'якшення) – страхування ризиків шляхом резервування, диверсифікації, формування коштів та пом'якшення наслідків у разі виникнення ризикової ситуації;

3) передача ризику третім особам –розподіл ризику між кількома учасниками ринку через страхування в спеціалізованих установах, розподіл ризику.

Важливим напрямом стратегічного розвитку газової промисловості є підтримання в робочому стані транспортної мережі. Газотранспортна система (ГТС) України як об'єкт керування дуже складна, оскільки вона інтегрована в єдину європейську газотранспортну систему.

Газотранспортна система України характеризується безперервністю технологічних процесів, тісною взаємодією всіх виробничих підрозділів, підготовка та транспортування газу на великі відстані, розгалужена мережа магістральних труб і перемичок між ними. Вони транспортують газ незалежними виробниками [55, с. 23].

Визначено стратегічне значення газотранспортної системи України. Вигідне географічне розташування України між великими виробниками газу, регіони та основні споживачі газу в Європі як система розвитку. Трубопровід проходить через з'єднання цих трубопроводів з магістральною мережею.

Найбільший газопровід з усіх сусідніх країн Європи. Комплекс підземних сховищ газу, а також передових послуг і операції. Тому використання України є таким важливим для Газпрому ГТС, тому що має велику потужність і країни ЄС не можуть задовольнити вимоги до їх використання.

Найближчим часом «Нафтогазу» необхідно створити сприятливі умови для іноземних інвесторів і для самої компанії. Також «Нафтогазу» необхідно посилити співпрацю з країнами, у яких висока окупність проекту дозволяє збільшити виробництво. Це позитивно вплине на прибуток підприємства.

Може впливати на політичні та економічні фактори країни-імпортера, щоб забезпечити сфери та інші. У Європі постає питання пошуку альтернативних джерел. У цьому сенсі всі залучені країни, в тому числі й Україна, потребують цього. Збільшувати видобуток газу, досліджувати родовища та використовувати їх повну потужність, збільшення присутності на міжнародній арені, інвестування в нафтогазові проекти приваблюють

інвесторів, дослідження та запровадити у майбутнє альтернативні джерела енергії.

Одна з головних передумов удосконалення діяльності підприємства та зовнішньоекономічної діяльності підприємств полягає у різноманітності джерел газопостачання. Нафтогаз втрачає ключову частку ринку, а основний прибуток компанії – транспортування газу. У цій ситуації рекомендується розробити належну стратегію імпорту, яка повинна забезпечувати газ. Споживачі дають поштовх для розширення зовнішньоекономічної діяльності, впроваджуючи нові ефективні технології.

Основними рекомендаціями щодо вдосконалення системи ризик-менеджменту має бути все вищезазначене для вирішення проблем, з якими стикаються компанії при безпосередньому здійсненні діяльності у сфері управління та оцінювання ризиками.

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі розглянуто завершальне питання роботи, що полягає у напрямках мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність підприємства. Запропоновано методи мінімізації впливу валютного та кредитного ризиків на діяльність НАК «Нафтогаз України», які характерні для компанії через такі обставини як укладання великої кількості експортних контрактів в іноземній валюті, залучення валютного фінансування для нових проектів та нарощування потенціалу, особливо шляхом випуску євро або отримання позик і кредитів, вимоги грошового закону щодо розрахунків між резидентами гривні, участь і наявність короткострокової та довгострокової заборгованості.

У роботі запропоновано хеджування діяльності, оскільки нафтогазова компанія України не використовує даний вид захисту. Форвардні та ф'ючерсні контракти дають змогу зафіксувати валютний курс на момент їх укладення та зменшують ризик збитків від коливань курсу. Щоб пом'якшити ризик

процентної ставки, форвардні або ф'ючерсні контракти можуть бути припинені, якщо базовим активом буде процентна ставка. У цьому випадку доходом буде різниця між майбутньою процентною ставкою, зазначеною в договорі, і фактичною ставкою на дату розрахунку за договором.

Оцінено кредитоспроможність НАК «Нафтогаз України» як позичальника. Розрахунок здійснювався за методикою вітчизняного банку, а саме АТ «ОТП Банк», який сьогодні є одним із найбільших місцевих банків і займає лідируючі позиції у фінансовому секторі України. За кількісними показниками, отриманими в результаті побудови інтегрованої моделі, які перебували в межах рекомендованого діапазону значень, кожен до другого класу позичальників. Розрахунок загальних показників якості підтверджує високий рівень кредитоспроможності досліджуемого підприємства. Ймовірності дефолту мінімальна згідно з методикою внутрішнього розпорядку банку.

Щодо напрямків вдосконалення діяльності Компанії запропоновано створити сприятливі умови для іноземних інвесторів і для самої компанії. Також «Нафтогазу» необхідно посилити співпрацю з країнами, у яких висока окупність проекту дозволяє збільшити виробництво. Можливість у різноманітності джерел газопостачання покращить зовнішньоекономічну діяльність Компанії. «Нафтогаз» втрачає ключову частку ринку, а основний прибуток компанії – транспортування газу.

Також важливим є для вдосконалення діяльності обов'язкове впровадження кількісної оцінки ризиків на основі вітчизняних та зарубіжних методик у контексті використання сучасних цифрових платформ. Облік ступеня та рівня впливу ризиків в організації на основні показники фінансово-господарської діяльності організації на основі перманентного проведення факторного аналізу за певний період часу з урахуванням динаміки амплітуди коливань та рівня відхилень від планованих значень. Проведення порівняльної характеристики та зіставлення рівня ризиків та факторів їх виникнення в умовах ведення бізнес-процесів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження у магістерській роботі було проаналізовано теоретичні основи визначення фінансових ризиків та надано практичні рекомендації задля вдосконалення управлінської діяльності щодо фінансових ризиків Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України».

Метою підготовки магістерської роботи було дослідження теоретичних та методичних напрямів оцінювання фінансових ризиків підприємств трубопровідного транспорту з урахуванням особливостей їхньої діяльності.

У процесі дослідження вирішено наступні завдання:

- розглянуто та досліджено теоретичні основи визначення фінансових ризиків підприємства;
- досліджено методичні підходи оцінювання фінансових ризиків підприємства;
- проаналізовано фінансово-економічний стан НАК «Нафтогаз України»;
- оцінено фінансові ризики за допомогою сучасних моделей;
- запропоновано методи мінімізації впливу фінансових ризиків на прикладі конкретних видів ризику;
- розроблено напрями вдосконалення діяльності щодо мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність компанії.

У теоретичному розділі було опрацьовано класичні та сучасні основи оцінювання ризиків фінансової діяльності підприємства, а саме: складові та роль в діяльності підприємства, досліджено основні методичні підходи до оцінки ризиків фінансової діяльності підприємства, а також виявлено основний зміст та завдання оцінювання фінансових ризиків.

Розглядаючи ризик підприємства як можливість або загрозу відхилення від результату діяльності або конкретного рішення від очікуваного, ми можемо визначити ключові фактори, які вказують на невизначеність у реалізації ділових ініціатив на ринку. До них можна віднести нестабільність суспільно-політичних

відносин, недостатню увагу та низьку оцінку перспектив впровадження інноваційних технологій та продуктів, низький рівень відтворення виробництва та продовження основних фондів галузями, невизначеність ринкової кон'юнктури, пов'язані із затримками економічного зростання та посилення санкційної політики щодо представників місцевого бізнесу, диверсифіковані інвестиції, низька економіко-правова обізнаність суб'єктів господарювання, недотримання державних стандартів та нормативних актів.

Проаналізувавши класифікацію фінансових ризиків, встановлено, що для підприємств трубопровідного транспорту характерними ризиками є валютний та кредитний. Валютний ризик присутній у підприємств, які здійснюють імпорт сировини та експорт готової продукції. Це відображається у відсутності прогнозованого доходу в результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій. Таке зниження курсу обмежує збитки підприємства при експорті готової продукції. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є основною (функціональною) валютою для компанії. У разі плаваючих валютних курсів валютний ризик виникає через ринкові сили і виражається у збільшенні волатильності національної валюти.

Кредитний ризик міститься в операційній моделі ринку нафти. З цим ризиком стикаються всі учасники ринку в процесі виконання договірних зобов'язань щодо постачання фінансових активів та їх оплати. Невиконання контрагентом своїх зобов'язань за договором призводить до його невиконання та фінансових збитків іншим учасникам. Важливість ризику партнера на ринку майнінгу значною мірою пояснюється угодою, пов'язаною з розрахунками за деривативами. Це особливо актуально на позабіржовому ринку.

Визначено особливості щодо проявів фінансових ризиків діяльності трубопровідних підприємств, які визначають специфічні фінансові та нефінансові ризики, а також управління ризиками, у тому числі: висока схильність до геополітичних ризиків, вимоги до відповідності міжнародним

стандартам і стандартам управління ризиками, міжнародні характеристики економічного виробництва, фінансової діяльності на національних ринках і регіонах нафти, газу та інших енергоресурсів, великі масштаби комерційних та фінансових операцій, переважно через кордони в різних валютах.

Встановлено, що методичні заходи щодо реалізації підходу до оцінки фінансового ризику підприємства використовуються для запобігання та нейтралізації різних видів ризиків залежно від галузевого сегмента суб'єкта, виду діяльності, його цілей чи завдань, що є основою для розрахунків. конкретні дослідження. Кожен вид ризику передбачає використання окремих аналітичних методів та особливості їх реалізації. В аналізі ризиків важливу роль відіграють первинні дані, дуже важливі їх якість та обсяг, важливу роль відіграють аналітичний інструментарій та період витрат при аналізі. Таким чином, лише реалізація комплексного підходу з використанням різних підходів дозволяє в повній мірі оцінити ризики фінансової діяльності підприємства.

Підходи до управління ризиками, запроваджені для зниження ймовірності ризикової події, є внутрішніми для організації з метою зменшення частоти її виникнення (зменшення ймовірності) і включають такі заходи, як хеджування, оптимізація бізнес-процесів, підтримання контактів із зовнішніми контрагентами тощо.

Аналіз підходу до управління фінансовими ризиками іноземних підприємств, що ключовим є хеджування. Фінансове хеджування на основі використання похідних інструментів дозволяє ефективно керувати ринковим ризиком, цінами, хеджуванням, валютними та процентними ставками. Похідні інструменти пропонують великі можливості для учасників енергетичного ринку, але створюють додаткові ризики, які компанії повинні враховувати при розробці стратегій хеджування. Особливу увагу слід приділити питанням обліку деривативів відповідно до вимог міжнародних стандартів.

У дослідницько-аналітичному розділі було здійснено аналіз фінансово-економічних показників діяльності НАК «Нафтогаз України». Охарактеризовано з економічної точки зору діяльність підприємства як

виробничо-господарської одиниці, здійснено аналіз фінансово-економічного стану НАК «Нафтогаз України», проведено оцінку фінансових ризиків компанії на основі методу експертних оцінок.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що НАК «Нафтогаз України» за 2018-2019 рр. здійснювало свою фінансово-господарську діяльність ефективно. Показники рентабельності основної діяльності, операційної, господарської діяльності мають позитивне значення, що свідчить про значну ефективність господарської діяльності Компанії. Але 2020 рік має низькі показники ефективності, що спричинено низьким цінами на газ та кризовою ситуацією в країні.

Оскільки «Нафтогаз» здійснює імпорт сировини та експорт готової продукції, то характерним є валютний ризик. Він відображається у відсутності прогнозованого доходу в результаті прямої взаємодії коливань валютних курсів, що використовуються у зовнішньоекономічних операціях підприємства, очікуваних грошових потоків від обох операцій. Джерелом валютного ризику є коливання курсу іноземної валюти щодо валюти, яка є функціональною валютою для компанії. Ризик валюти обмежений необхідністю закупівлі природного газу в іноземних постачальників у доларах та євро. У 2020 році спостерігається суттєва зміна курсів обміну долару та євро, що спричинено заздалегідь закупленим газом, тому Компанія більше продавала валюти, ніж купувала.

Кредитний ризик характерний для «Нафтогаз», оскільки виникає внаслідок продажу продукції Компанії на кредитних умовах та інших операцій з контрагентами, що призводять до фінансових активів. У роботі ризик оцінено за методом експертних оцінок і встановлено, що підприємство має низький кредитний ризик, який зумовлений високою часткою на ринку та незначною конкуренцією.

У проектно-рекомендаційному розділі було здійснено обґрунтування напрямів мінімізації впливу фінансових ризиків на діяльність НАК «Нафтогаз України». Запропоновані моделі мінімізації фінансових ризиків на прикладі

конкретних видів ризиків. Оцінено кредитоспроможність компанії як позичальника за методикою відповідного банку. Надано пропозиції щодо напрямів вдосконалення діяльності компанії у системі її стабільного функціонування.

У роботі запропоновано хеджування діяльності, оскільки нафтогазова компанія України не використовує даний вид захисту. Форвардні та ф'ючерсні контракти дають змогу зафіксувати валютний курс на момент їх укладення та зменшують ризик збитків від коливань курсу. Щоб пом'якшити ризик процентної ставки, форвардні або ф'ючерсні контракти можуть бути припинені, якщо базовим активом буде процентна ставка. У цьому випадку доходом буде різниця між майбутньою процентною ставкою, зазначеною в договорі, і фактичною ставкою на дату розрахунку за договором.

Оцінено кредитоспроможність НАК «Нафтогаз України» як позичальника. Розрахунок здійснювався за методикою вітчизняного банку, а саме АТ «ОТП Банк», який сьогодні є одним із найбільших місцевих банків і займає лідируючі позиції у фінансовому секторі України. За кількісними показниками, отриманими в результаті побудови інтегрованої моделі, які перебували в межах рекомендованого діапазону значень, кожен до другого класу позичальників. Розрахунок загальних показників якості підтверджує високий рівень кредитоспроможності досліджуемого підприємства. Ймовірності дефолту мінімальна згідно з методикою внутрішнього розпорядку банку.

Удосконалено підхід до оцінювання та управління фінансовими ризиками шляхом завантаження виробничих потужностей через партнерство, що на відміну від існуючих підходів не потребує значних інвестицій та являється оптимальним для підприємств з високим виробничим потенціалом, який не використовується через вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Розширення практики як внутрішньофірмового, так і із залученням сторонніх структур, підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів, зайнятих питаннями стратегічного та тактичного забезпечення зниження рівня ризику в

організації. Застосування схем аутсорсингу при реалізації програм ризик-менеджменту з урахуванням співвідношення рівня витрат на залучення сторонніх організацій та величини отриманого результату та скорочення планових нормативів рівня ризику у організації. Організація внутрішньофірмового контролю, аудиту та моніторингу ризиків в організації, формування фінансової та нефінансової звітності про поточний рівень та заходи щодо зниження ризиків в організації в перспективі для публічного обговорення.

Може впливати на політичні та економічні фактори країни-імпортера, щоб забезпечити сфери та інші. У Європі постає питання пошуку альтернативних джерел. У цьому сенсі всі залучені країни, в тому числі й Україна, потребують цього. Збільшувати видобуток газу, досліджувати родовища та використовувати їх повну потужність, збільшення присутності на міжнародній арені, інвестування в нафтогазові проекти приваблюють інвесторів, дослідження та запровадити у майбутнє альтернативні джерела енергії.

Одна з головних передумов удосконалення діяльності підприємства та зовнішньоекономічної діяльності підприємств полягає у різноманітності джерел газопостачання. Нафтогаз втрачає ключову частку ринку, а основний прибуток компанії – транспортування газу. У цій ситуації рекомендується розробити належну стратегію імпорту, яка повинна забезпечувати газ. Споживачі дають поштовх для розширення зовнішньоекономічної діяльності, впроваджуючи нові ефективні технології.

Не менш важливим для вдосконалення діяльності обов'язкове впровадження кількісної оцінки ризиків на основі вітчизняних та зарубіжних методик у контексті використання сучасних цифрових платформ. Облік ступеня та рівня впливу ризиків в організації на основні показники фінансово-господарської діяльності організації на основі перманентного проведення факторного аналізу за певний період часу з урахуванням динаміки амплітуди коливань та рівня відхилень від планованих значень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 328 с.
2. Біла О. Г. Фінансове планування і прогнозування: навчальний посібник. Львів: Компакт ЛВ, 2005. 312 с.
3. Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержницька Н. Ю. Фінансовий аналіз: навч. посібник. 2-ге вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2009. 588 с.
4. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2012. 480 с.
5. Бондар М.І., Верига Ю.А., Орищенко М.М., Прохар Н.В. Звітність підприємства: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 570 с.
6. Боронос В.Г., Плікус І.Й., Кобушко І.М. Управління фінансовою санацією підприємств: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. 437 с.
7. Власюк Н. І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Львів: Магнолія, 2017. 328 с.
8. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 245 с.
9. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2004. 180 с.
10. Гейср Е.С., Головащенко О.М., Наумчук О.А., Тимчина Л.І. Звітність підприємства : навч. посібник. Донецьк: ДонНУЕТ, 2014. 435 с.
11. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економічна діагностика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 307с.
12. Горбонос Ф.В., Черевко Г.В. Економіка підприємств: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 463 с.
13. Городня Т.А., Мойсеєнко І.П. Економічна та фінансова діагностика:

навч. Посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2012. 282 с.

14. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 302 с.

15. Грідчина М.В. Управління фінансами акціонерних товариств: навчальний посібник. Київ: А.С.К., 2015. 384 с.

16. Давидович І.Є. Контролінг: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 264 с.

17. Деєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 328 с.

18. Докієнко Л.М. Управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі: автореферат. Київ, 2015. 23 с.

19. Довгань Л.Є., Пастухова В.В., Савчук Л.М. Корпоративне управління: навч. посіб.. Київ: Кондор, 2015. 180 с.

20. Євтушевський В.А. Корпоративне управління: підручник. Київ: Знання, 2016. 406 с.

21. Загора Т.О. Економічна діагностика: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 400 с.

22. Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління: навч. посіб. Харків: Еспада, 2013. 688 с.

23. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 252 с.

24. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2016. 208 с.

25. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник Київ: МАУП, 2012. 152 с.

26. Калайтан Т. В. Контролінг : навчальний посібник Львів: Новий Світ, 2013. 252 с

27. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2013. 432 с.

28. Кизим М.О., Забродський В.А., Зінченко В.А., Копчак Ю.С. Оцінка і

діагностика фінансової стійкості підприємства: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2003. 144 с.

29. Кірейцева Г.Г. Організація міжнародних кредитно-розрахункових відносин: навчальний посібник. Житомир: ЖІТІ, 2007. 368 с.

30. Коблянська О. І. Фінансовий облік: навчальний посібник, 2-ге вид., випр. і доп.. Київ: Знання, 2007. 471 с.

31. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2016. 228 с.

32. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. Київ: Знання, 2017. 378 с.

33. Косова Т.Д., Сухарев П.М., Ващенко Л.О. Організація і методика економічного аналізу: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 528 с.

34. Костецький В.О. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2010. №4(29). С. 135-145.

35. Костирко Л.А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. Херсон: Фактор, 2008. 336 с.

36. Косьянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В.. Економічна діагностика: навч. посібник. Львів: Новий світ. 2013. 452 с.

37. Крайник О.М., Барвінська Є.С. Економіка підприємства: навч. посіб. Львів: «Магнолія, 2013. 203 с.

38. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: ЦНЛ, 2006. 520 с.

39. Левицька С.О., Лебедзевич Я.В., Осадча О.О. Звітність підприємств: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 240 с.

40. Мамонтова Н.А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення: автореферат. Київ, 2001. 160 с.

41. Мартиненко В.П. Стратегія життєздатності підприємств

промисловості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 328 с.

42. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства: монографія. Одеса: Прес-кур'єр, 2019. 316 с.

43. Мисник Т.Г., Борисова І.С. Кредитоспроможність як основа кредитних відносин та мінімізації кредитного ризику банку. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1. С. 135–140

44. Мізюк Б.М. Стратегічне управління: підручник. 2-е вид. Львів: Магнолія плюс, 2006. 392 с.

45. Міщенко А.П. Стратегічне управління: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 336 с.

46. Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. Банківські операції: підручник. Київ: КНЕУ, 2002. 476 с

47. Огійчук М. Ф., Плаксієнко В. Я. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник. Київ: Алерта, 2011. 442 с.

48. Подольська В.О. Яріш О.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 488 с.

49. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 30.06.2016 № 351. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.

50. Пономаренко Є.Д. Фінансовий аналіз: конспект лекцій. Київ: Либідь, 2009. 123 с.

51. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник. 3-тє вид., перероб. Київ: Знання, 2008. 630 с.

52. Прохорова В.В. Потенціал підприємства : формування, управління та розвиток: колективна монографія. Харків: НТМТ, 2013. 320 с.

53. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2010. 336 с.

54. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навчальний посібник. Київ: Знання, 2016. 654 с.
55. Селіверстова Л.С., Скрипник О.В. Фінансовий аналіз: навч.-метод. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 274 с.
56. Семенов Г.А., Бугай В.З., Семенов А.Г., Бугай А.В. Фінансове планування і управління на підприємствах: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 432 с.
57. Сладкевич В.П. Стратегічний менеджмент організацій: підручник. Київ: ДП «Видавничий дім Персонал», 2008. 496 с.
58. Смоляк В.А., Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: монографія. Харків: ВБ «ІНЖЕК», 2006. 184 с.
59. Степасюк Л.М., Суліма Н.М., Величко О.В. Економіка і фінанси підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Компринт, 2013. 300 с.
60. Тридід О.М., Орехова К.В. Оцінювання фінансової стійкості підприємства: монографія. Київ: вид-во Університету БС НБ України, 2017. 143 с.
61. Турко М.О. Теоретичні основи управління ризиками підприємства. *Економіка підприємства та управління виробництвом*. 2007. № 5. С. 85–89.
62. Таран О. В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз: конспект лекцій. Харків: Константа, 2004. 108 с.
63. Тарасенко І.О., Любенко Н.М. Фінанси підприємств: підручник. Київ: КНУТД, 2015. 360 с.
64. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2009. 554 с.
65. Терещенко О.О., Бабяк Н.Д., Соляник А.Г. Фінансовий контролінг: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2019. 408 с.
66. Терещенко О.О., Поддєрьогін А.М., Білик М.Д. Фінанси підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2017. 519 с.

67. Ткач С.М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2015. 234 с.
68. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. Київ: Алерта, 2006. 1080 с.
69. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 815 с.
70. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. I частина. 2-ге вид., перероб. і доп. Полтава: РВВ ПДАА, 2014. 358 с.
71. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. II частина. 2-ге вид., перероб. і доп. Полтава: РВВ ПДАА, 2014. 394 с.
72. Тютюнник Ю.М., Тютюнник С.В., Дорошенко А.П. Фінансовий аналіз. Практикум: навч. посіб. Полтава: РВВ ПДАА, 2010. 354 с.
73. Фінансово-кредитний механізм соціально-економічного розвитку країни: монографія/ за заг. ред. З.П. Коровіної. Донецьк: Видавець Дмитренко Л.Р., 2010. 264 с.
74. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2015. 360 с.
75. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 566 с.
76. Швиданенко Г.О., Лаврененко В.В., Деревянко О.Г., Приходько Л.М. Контролінг: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2012. 264 с.
77. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 193 с.
78. Шморгун Н.П., Головка І.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2006. 528 с.
79. Ястремський О.І., Гриценко О.Г. Основи мікроекономіки: підручник. Київ: Знання-Прес, 2007. 579 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Характеристика компанії НАК «Нафтогаз України»

№ з/п	Характеристика	Кількість
1	Родовища в експлуатації	234
2	Експлуатаційний фонд свердловин (газових / нафтових / нагнітають)	2568/2494/312
3	Компресорні станції / цехи	73/110
4	Протяжність газопроводів високого тиску	38,2 тис. км
5	Потужність компресорних станцій	5450 мВт
6	Протяжність газорозподільних систем	347 тис. км
7	Підземні газосховища	13
8	Протяжність магістральних нафтопроводів	4,7 тис. км
9	Насосні станції	28
10	Потужність насосних станцій	357 мВт
11	Газоперероблюючі заводи	5
12	Автогазонаповнювальні компресорні станції	91
13	Кількість працівників	172 тис. чол

*Складено автором [56, с. 32-33]

Додаток Б.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
Підприємство НАК „Нафтогаз України” з філіями	за ЄДРПОУ	2018 12 31 20077720
Територія Україна	за КОАТУУ	8039100000
Організаційно-правова форма господарювання: Акціонерне товариство	за КОПФГ	230
Вид економічної діяльності: Діяльність головних управлінь	за КВЕД	70.10
Середня кількість працівників: 876		
Адреса, телефон: м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6		
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака		
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):		
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку		v
за міжнародними стандартами фінансової звітності		

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2018 року

		Форма №1		1801001
АКТИВ	Код рядка	31 грудня 2018 року	31 грудня 2017 року	При- мітки
1	2	3	4	5
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:	1000	105 333	122 125	
первісна вартість	1001	213 344	258 570	
накопичена амортизація та знецінення	1002	(108 011)	(136 445)	
Незавершені капітальні інвестиції	1005	542 957	543 276	
Основні засоби:	1010	568 113	589 099	
первісна вартість	1011	816 454	780 164	
знос та знецінення	1012	(248 341)	(191 065)	
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-	
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-	
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	333 360 222	414 004 221	5
інші фінансові інвестиції	1035	103 257	103 257	5
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	3 548 819	5 017 854	6
Відстрочені податкові активи	1045	2 994 141	725 546	20
Інші необоротні активи	1090	307 927	1 477 497	6
Усього за розділом I	1095	341 530 769	422 582 875	
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	81 992 435	74 353 275	7
Поточні біологічні активи	1110	-	-	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	56 270 681	57 474 372	8
Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
за виданими авансами	1130	1 139 759	811 703	9
з бюджетом	1135	21 905	22 132	9
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-	
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	959 792	1 241 886	9
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-	
Гроші та їх еквіваленти	1165	10 844 203	18 485 661	22
Витрати майбутніх періодів	1170	259 719	389 628	
Інші оборотні активи	1190	2 006 411	63 609 159	9
у тому числі заборгованість по Арбітражному провадженню щодо транзиту газу	1190 (a)	-	57 125 342	9, 21
Усього за розділом II	1195	153 494 905	216 387 816	
III. Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	1200	-	-	
Баланс	1300	495 025 674	638 970 691	

Примітки, які додаються, є невід’ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Б.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

ПАСИВ	Код рядка	31 грудня 2018 року	31 грудня 2017 року	При- мітки
1	2	3	4	5
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	190 150 481	190 150 481	10
Капітал у дооцінках	1405	256 739 107	296 420 839	
Додатковий капітал	1410	2 656 977	2 660 010	
Резервний капітал	1415	4 717 181	2 750 674	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	(55 579 410)	(60 453 980)	
Неоплачений капітал	1425	-	-	
Вилучений капітал	1430	-	-	
Усього за розділом I	1495	398 684 336	431 528 024	
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-	
Довгострокові кредити банків	1510	10 707 317	14 117 317	11
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-	
Довгострокові забезпечення	1520	186 125	135 283	12
Цільове фінансування	1525	-	-	
Усього за розділом II	1595	10 893 442	14 252 600	
III. Поточні зобов'язання та забезпечення				
Короткострокові кредити банків	1600	19 806 962	25 484 601	11
Поточна кредиторська заборгованість за:				
довгостроковими зобов'язаннями	1610	18 208 220	17 101 897	11
товари, роботи, послуги	1615	22 181 826	47 694 343	
розрахунками з бюджетом	1620	2 631 691	8 794 699	
у тому числі з податку на прибуток	1621	2 530 011	6 798 494	
розрахунками зі страхування	1625	338	356	
розрахунками з оплати праці	1630	4 336	3 780	
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	1 071 576	1 443 500	13
Поточні забезпечення	1660	17 268 762	31 622 849	12
Доходи майбутніх періодів	1665	211 401	217 835	
Інші поточні зобов'язання	1690	4 062 784	60 826 207	13
у тому числі зобов'язання по Арбітражному провадженню щодо купівлі-продажу газу	1690 (а)	-	57 125 342	13, 21
Усього за розділом III	1695	85 447 896	193 190 067	
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-	
Баланс	1900	495 025 674	638 970 691	

Оригінал підписано:

Керівник _____ Коновець С.О.

В.о. головного бухгалтера _____ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Б.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)		КОДИ
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>	за ЄДРПОУ	2018	12 31
Територія <u>Україна</u>	за КОАТУУ	20077720	
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>	за КОПФГ	8039100000	
Вид економічної діяльності: <u>Діяльність головних управлінь</u>	за КВЕД	230	
Середня кількість працівників <u>876</u>		70.10	
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>			
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками) Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці): за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності			
		v	

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2018 рік

Форма №2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За 2018 рік	За 2017 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	204 938 122	187 927 433	3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(158 900 569)	(146 639 564)	14
Валовий:				
-- прибуток	2090	46 037 553	41 287 869	
-- збиток	2095	-	-	
Інші операційні доходи	2120	1 294 079	63 323 549	15
у тому числі доходи, нараховані по Арбітражному провадженню щодо транзиту газу	2120 (a)	-	57 125 342	21
Адміністративні витрати	2130	(3 666 042)	(1 561 211)	16
Витрати на збут	2150	-	-	
Інші операційні витрати	2180	(21 933 631)	(46 532 479)	17
у тому числі витрати, нараховані по Арбітражному провадженню щодо купівлі-продажу газу	2180 (a)	-	(44 528 046)	21
Фінансовий результат від операційної діяльності:				
-- прибуток	2190	21 731 959	56 517 728	
-- збиток	2195	-	-	
Дохід від участі в капіталі	2200	-	1 281 795	
Інші фінансові доходи	2220	1 713 023	1 089 072	
Інші доходи	2240	6 515	5 968	
Фінансові витрати	2250	(5 003 142)	(7 364 134)	19
Втрати від участі в капіталі	2255	(175 396)	-	
Інші витрати	2270	(61 939)	(1 429 352)	18
Фінансовий результат до оподаткування:				
-- прибуток	2290	18 211 020	50 101 077	
-- збиток	2295	-	-	
Витрати (вигода) з податку на прибуток	2300	(4 597 762)	(11 956 294)	20
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-	
Чистий фінансовий результат:				
-- прибуток	2350	13 613 258	38 144 783	
-- збиток	2355	-	-	

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Б.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Найменування показника	Код рядка	За 2018 рік	За 2017 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Дооцінка (уцінка) необоротних активів*	2400	-	(45 078)	
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів*	2405	-	-	
Накопичені курсові різниці**	2410	534 395	301 972	
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств*	2415	(39 900 111)	(25 137 951)	
Інший сукупний дохід*	2445	(40 611)	(92 848)	
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	(39 406 327)	(24 973 905)	
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	7 310	16 713	20
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	(39 399 017)	(24 957 192)	
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	(25 785 759)	13 187 591	

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За 2018 рік	За 2017 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Матеріальні затрати	2500	121 731 279	108 752 499	
Витрати на оплату праці	2505	2 177 067	724 469	
Відрахування на соціальні заходи	2510	90 180	67 483	
Амортизація	2515	78 551	67 806	
Інші операційні витрати	2520	60 423 165	85 120 997	
Разом	2550	184 500 242	194 733 254	

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За 2018 рік	За 2017 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Середньорічна кількість простих акцій	2600	190 150 481	190 150 481	10
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	190 150 481	190 150 481	10
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	71,59	200,60	
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	71,59	200,60	
Дивіденди на одну просту акцію	2650	21,48	155,13	

* Статі, які не можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

** Статі, які можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

Оригінал підписано:

Керівник _____ Коновець С.О.

В.о. головного бухгалтера _____ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Б.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)		КОДИ
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>	за ЄДРПОУ		2018 12 31 20077720
Територія <u>Україна</u>	за КОАТУУ		8039100000
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>	за КОПФГ		230
Вид економічної діяльності <u>Діяльність головних управлінь</u>	за КВЕД		70.10
Середня кількість працівників <u>876</u>			
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>			
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака			
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):			
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку			v
за міжнародними стандартами фінансової звітності			

Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)

за 2018 рік

Форма №3

Код за ДКУД

1801006

Стаття	Код	За 2018 рік		За 2017 рік	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	3500	18 211 020	-	50 101 077	-
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	3505	78 551	X	67 806	X
(зменшення) збільшення забезпечень	3510	11 051 202	-	-	(5 929 470)
збиток від нереалізованих курсових різниць	3515	490 498	-	1 179 484	-
(Прибуток) збиток від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520	7 447 751	-	-	(11 331 248)
(Прибуток) збиток від участі в капіталі	3521	175 396	-	-	(1 281 795)
Фінансові витрати	3540	3 290 114	-	6 275 062	-
Збільшення (зменшення) оборотних активів	3550	-	(9 374 194)	-	(10 724 561)
Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560	-	(10 493 987)	19 560 421	-
Грошові кошти від операційної діяльності	3570	20 876 351	-	47 916 776	-
Сплачений податок на прибуток	3580	X	(11 127 530)	X	(2 387 609)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	9 748 821	-	45 529 167	-
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Надходження від реалізації:					
фінансових інвестицій	3200	148 599	X	13 033	X
необоротних активів	3205	-	X	-	X
Надходження від отриманих:					
Відсотків	3215	1 486 698	X	977 440	X
Дивідендів	3220	40 995 306	X	10 226 087	X
Надходження від деривативів	3225	-	X	-	X
Інші надходження	3250	-	X	-	X
Витрачання на придбання:					
фінансових інвестицій	3255	X	(140 985)	X	(429 496)
необоротних активів	3260	X	(4 664)	X	(32 108)
Виплати за деривативами	3270	X	-	X	-
Інші платежі	3290	X	-	X	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	42 484 954	-	10 754 956	-

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Б.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2018 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Стаття	Код	За 2018 рік		За 2017 рік	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження від:					
Власного капіталу	3300	-	X	-	X
Отримання позик	3305	7 290 000	X	12 181 430	X
Інші надходження	3340	-	X	-	X
Витрачання на:					
Викуп власних акцій	3345	X	-	X	-
Погашення позик	3350	X	(32 708 334)	X	(47 553 315)
Сплату дивідендів (Примітка 10)	3355	X	(29 497 614)	X	(13 264 495)
Сплату відсотків	3360	X	(4 577 637)	X	(7 233 853)
Інші платежі	3390	X	(230 969)	X	(596 526)
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-	(59 724 554)	-	(56 466 759)
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	-	(7 490 779)	-	(182 636)
Залишок коштів на початок звітного періоду	3405	18 485 661	X	17 660 966	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	-	(150 679)	1 007 331	-
Залишок коштів на кінець звітного періоду	3415	10 844 203	X	18 485 661	X

Оригінал підписано:

Керівник _____ Коновець С.О.

В.о. головного бухгалтера _____ Гучек А.В.

Істотні негрошові операції

У тисячах гривень	Примітки	За 2018 рік	За 2017 рік
Сплата за придбаний природний газ постачальникам банками-кредиторами	11	17 698 858	21 850 305

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток В.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)		КОДИ
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>		за ЄДРПОУ	2019 12 31 20077720
Територія <u>Україна</u>		за КОАТУУ	8039100000
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>		за КОПФГ	230
Вид економічної діяльності <u>Діяльність головних управлінь</u>		за КВЕД	70.10
Середня кількість працівників <u>881</u>			
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>			
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака			
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):			
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку			v
за міжнародними стандартами фінансової звітності			

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2019 року

		Форма №1		
			1801001	
АКТИВ	Код рядка	31 грудня 2019 року	31 грудня 2018 року	Примітки
1	2	3	4	5
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:	1000	50 235	105 333	
первісна вартість	1001	153 175	213 344	
накопичена амортизація та знецінення	1002	(102 940)	(108 011)	
Незавершені капітальні інвестиції	1005	529 188	542 957	
Основні засоби:	1010	476 656	568 113	
первісна вартість	1011	734 196	816 454	
знос та знецінення	1012	(257 540)	(248 341)	
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-	
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-	
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	272 274 976	333 360 222	5
інші фінансові інвестиції	1035	-	103 257	5
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	3 574 989	3 548 819	6
Відстрочені податкові активи	1045	5 120 363	2 994 141	21
Інші необоротні активи	1090	11 419	307 927	6
Усього за розділом I	1095	282 037 826	341 530 769	
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	83 327 766	81 992 435	7
Поточні біологічні активи	1110	-	-	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	63 488 316	56 270 681	8
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	3 369 002	1 139 759	9
з бюджетом	1135	1 690 402	21 905	9
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-	
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	980 847	959 792	9
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-	
Гроші та їх еквіваленти	1165	75 847 594	10 844 203	23
Витрати майбутніх періодів	1170	157 770	259 719	
Інші оборотні активи	1190	341 337	2 006 411	9
Усього за розділом II	1195	229 203 034	153 494 905	
III. Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	1200	-	-	
Баланс	1300	511 240 860	495 025 674	

Примітки, які додаються, є невід’ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку В.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

ПАСИВ	Код рядка	31 грудня 2019 року	31 грудня 2018 року	При- мітки
1	2	3	4	5
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	190 150 481	190 150 481	10
Капітал у дооцінках	1405	216 302 443	256 739 107	
Додатковий капітал	1410	2 655 036	2 656 977	
Резервний капітал	1415	5 397 844	4 717 181	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	(29 332 134)	(55 579 410)	
Неоплачений капітал	1425	-	-	
Вилучений капітал	1430	-	-	
Усього за розділом I	1495	385 173 670	398 684 336	
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-	
Довгострокові кредити банків	1510	11 137 680	10 707 317	11
Інші довгострокові зобов'язання	1515	35 542 355	-	11
Довгострокові забезпечення	1520	291 414	186 125	12
Цільове фінансування	1525	-	-	
Усього за розділом II	1595	46 971 449	10 893 442	
III. Поточні зобов'язання та забезпечення				
Короткострокові кредити банків	1600	5 119 657	19 806 962	11
Поточна кредиторська заборгованість за:				
довгостроковими зобов'язаннями	1610	5 957 523	18 208 220	11
товари, роботи, послуги	1615	19 691 291	22 181 826	
розрахунками з бюджетом	1620	8 813 625	2 631 691	
у тому числі з податку на прибуток	1621	8 800 792	2 530 011	
розрахунками зі страхування	1625	248	338	
розрахунками з оплати праці	1630	2 702	4 336	
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	1 376 879	1 071 576	13
Поточні забезпечення	1660	33 716 572	17 268 762	12
Доходи майбутніх періодів	1665	204 967	211 401	
Інші поточні зобов'язання	1690	4 212 277	4 062 784	13
Усього за розділом III	1695	79 095 741	85 447 896	
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-	
Баланс	1900	511 240 860	495 025 674	

Керівник _____ /п/ **Коболев А.В.**

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ **Гучек А.В.**

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток В.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>	за ЄДРПОУ	201 9 12 31 20077720
Територія <u>Україна</u>	за КОАТУУ	8039100000
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>	за КОПФГ	230
Вид економічної діяльності <u>Діяльність головних управлінь</u>	за КВЕД	70.10
Середня кількість працівників <u>881</u>		
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>		

Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
за міжнародними стандартами фінансової звітності

v

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2019 рік

Форма №2

Код за ДКУД

1801003

І. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За 2019 рік	За 2018 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	178 349 399	204 938 122	3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(147 308 054)	(157 860 171)	14
Валовий:				
-- прибуток	2090	31 041 345	47 077 951	
-- збиток	2095	-	-	
Інші операційні доходи	2120	68 414 416	1 294 079	15
у тому числі доходи, нараховані по Арбітражному провадженню щодо транзиту газу	2120 (a)	67 958 196	-	22
Адміністративні витрати	2130	(3 514 572)	(3 666 042)	16
Витрати на збут	2150	(1 532 123)	(1 040 398)	17, 26
Інші операційні витрати	2180	(20 716 536)	(21 933 631)	18
Фінансовий результат від операційної діяльності:		-	-	
-- прибуток	2190	73 692 530	21 731 959	
-- збиток	2195	-	-	
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-	
Інші фінансові доходи	2220	1 758 034	1 713 023	
Інші доходи	2240	2 070 302	6 515	19
Фінансові витрати	2250	(6 333 370)	(5 003 142)	20
Втрати від участі в капіталі	2255	(6 145 402)	(175 396)	
Інші витрати	2270	(506 001)	(61 939)	
Фінансовий результат до оподаткування:		-	-	
-- прибуток	2290	64 536 093	18 211 020	
-- збиток	2295	-	-	
Витрати (вигода) з податку на прибуток	2300	(13 877 882)	(4 597 762)	21
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-	
Чистий фінансовий результат:		-	-	
-- прибуток	2350	50 658 211	13 613 258	
-- збиток	2355	-	-	

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку В.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Найменування показника	Код рядка	За 2019 рік	За 2018 рік	При-мітки
1	2	3	4	5
Дооцінка (уцінка) необоротних активів*	2400	(1 217)	-	
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів*	2405	-	-	
Накопичені курсові різниці**	2410	(679 864)	534 395	
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств*	2415	(40 046 775)	(39 900 111)	
Інший сукупний дохід*	2445	(92 199)	(40 611)	
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	(40 820 055)	(39 406 327)	
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	16 596	7 310	21
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	(40 803 459)	(39 399 017)	
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	9 854 752	(25 785 759)	

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За 2019 рік	За 2018 рік	При-мітки
1	2	3	4	5
Матеріальні затрати	2500	110 875 052	121 731 279	
Витрати на оплату праці	2505	2 151 660	2 177 067	
Відрахування на соціальні заходи	2510	102 401	90 180	
Амортизація	2515	66 787	78 551	
Інші операційні витрати	2520	59 875 385	60 423 165	
Разом	2550	173 071 285	184 500 242	

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За 2019 рік	За 2018 рік	При-мітки
1	2	3	4	5
Середньорічна кількість простих акцій	2600	190 150 481	190 150 481	10
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	190 150 481	190 150 481	10
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	266,41	71,59	
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	266,41	71,59	
Дивіденди на одну просту акцію	2650	79,92	21,48	

* Статті, які не можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

** Статті, які можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

Керівник _____ /п/ Коболєв А.В.

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток В.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)		КОДИ	
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>		за ЄДРПОУ	2019	12
Територія <u>Україна</u>		за КОАТУУ	20077720	31
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>		за КОПФГ	8039100000	
Вид економічної діяльності <u>Діяльність головних управлінь</u>		за КВЕД	230	
Середня кількість працівників <u>881</u>			70.10	
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>				
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака				
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):				
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку			v	
за міжнародними стандартами фінансової звітності				

Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) за 2019 рік

Стаття	Код	Форма №3		Код за ДКУД	
		1801006		1801006	
		За 2019 рік		За 2018 рік	
1	2	надходження	видаток	надходження	видаток
3	4	5	6		
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	3500	64 536 093	-	18 211 020	-
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	3505	66 787	X	78 551	X
(зменшення) збільшення забезпечень	3510	15 339 768	-	11 051 202	-
збиток від нереалізованих курсових різниць	3515	-	(3 377 144)	490 498	-
(Прибуток) збиток від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520	3 329 828	-	7 447 751	-
(Прибуток) збиток від участі в капіталі	3521	6 145 402	-	175 396	-
Фінансові витрати	3540	4 575 336	-	3 290 114	-
Збільшення (зменшення) оборотних активів	3550	-	(16 484 052)	-	(9 374 194)
Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560	-	(3 586 507)	-	(10 493 987)
Грошові кошти від операційної діяльності	3570	70 545 511	-	20 876 351	-
Сплачений податок на прибуток	3580	X	(9 716 727)	X	(11 127 530)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	60 828 784	-	9 748 821	-
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Надходження від реалізації:					
фінансових інвестицій	3200	154 793	X	148 599	X
необоротних активів	3205	-	X	-	X
Надходження від отриманих:					
Відсотків	3215	1 293 902	X	1 486 698	X
Дивідендів	3220	15 110 435	X	40 995 306	X
Надходження від деривативів	3225	-	X	-	X
Інші надходження	3250	-	X	-	X
Витрачання на придбання:					
фінансових інвестицій	3255	X	(516 569)	X	(140 985)
необоротних активів	3260	X	(1 607)	X	(4 664)
Виплати за деривативами	3270	X	-	X	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	16 040 954	-	42 484 954	-

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку В.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2019 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Стаття	Код	За 2019 рік		За 2018 рік	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження від:					
Власного капіталу	3300	-	X	-	X
Отримання позик	3305	41 685 156	X	7 290 000	X
Інші надходження	3340	-	X	-	X
Витрачання на:					
Викуп власних акцій	3345	X	-	X	-
Погашення позик	3350	X	(28 504 848)	X	(32 708 334)
Сплату дивідендів (Примітка 10)	3355	X	(20 751 932)	X	(29 497 614)
Сплату відсотків	3360	X	(4 622 616)	X	(4 577 637)
Інші платежі	3390	X	(136 463)	X	(230 969)
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-	(12 330 703)	-	(59 724 554)
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	64 539 035	-	-	(7 490 779)
Залишок коштів на початок звітного періоду	3405	10 844 203	X	18 485 661	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	464 356	-	-	(150 679)
Залишок коштів на кінець звітного періоду	3415	75 847 594	X	10 844 203	X

Керівник _____ /п/ Коболєв А.В.

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ Гучек А.В.

Істотні негрошові операції

У тисячах гривень	При- мітки	За 2019 рік	За 2018 рік
Сплата за придбаний природний газ постачальникам банками-кредиторами	11	-	17 698 858

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Г.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ

Підприємство НАК „Нафтогаз України” з філіями	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ		
Територія Україна	за ЄДРПОУ	2020	12	31
Організаційно-правова форма господарювання: Акціонерне товариство	за КОАТУУ	20077720		
Вид економічної діяльності Діяльність головних управлінь	за КОПФГ	8039100000		
Середня кількість працівників 928	за КВЕД	230		
Адреса, телефон м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6		70.10		
Одиниця виміру: тис. грн. без десятичного знака				
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):				
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку				
за міжнародними стандартами фінансової звітності				
v				

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2020 року

Форма №1					1801001
АКТИВ	Код рядка	31 грудня 2020 року	31 грудня 2019 року	При-мітки	
1	2	3	4	5	
I. Необоротні активи					
Нематеріальні активи:	1000	37 507	50 235		
первісна вартість	1001	129 468	153 175		
накопичена амортизація та знецінення	1002	(91 961)	(102 940)		
Незавершені капітальні інвестиції	1005	600 904	529 188		
Основні засоби:	1010	317 020	476 656		
первісна вартість	1011	749 757	734 196		
знос та знецінення	1012	(432 737)	(257 540)		
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-		
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	242 695 041	272 274 976	5	
інші фінансові інвестиції	1035	-	-		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	1 503 416	3 574 989	6	
Відстрочені податкові активи	1045	221 416	5 120 363	22	
Інші необоротні активи	1090	21 895 747	11 419	6	
у тому числі з податку на прибуток	1090	6 106 093	-	6	
Усього за розділом I	1095	267 271 051	282 037 826		
II. Оборотні активи					
Запаси	1100	59 550 203	83 327 766	7	
Поточні біологічні активи	1110	-	-		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	25 583 035	63 488 316	8	
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	5 154 203	3 369 002	9	
з бюджетом	1135	2 722 043	1 690 402	9	
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	2 363 043	980 847	9	
Поточні фінансові інвестиції	1160	11 483 320	-	25,27	
Гроші та їх еквіваленти	1165	33 985 932	75 847 594	24	
Витрати майбутніх періодів	1170	40 686	157 770		
Інші оборотні активи	1190	701 265	341 337	9	
Усього за розділом II	1195	141 583 730	229 203 034		
III. Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	1200	-	-		
Баланс	1300	408 854 781	511 240 860		

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Г.1

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) НА 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

ПАСИВ	Код рядка	31 грудня 2020 року	31 грудня 2019 року	При- мітки
1	2	3	4	5
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	190 150 481	190 150 481	10
Капітал у дооцінках	1405	43 513 572	216 302 443	
Додатковий капітал	1410	2 655 860	2 655 036	
Резервний капітал	1415	7 930 755	5 397 844	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	70 275 683	(29 332 134)	
Неоплачений капітал	1425	-	-	
Вилучений капітал	1430	-	-	
Усього за розділом I	1495	314 526 351	385 173 670	
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-	
Довгострокові кредити банків	1510	9 735 726	11 137 680	11
Інші довгострокові зобов'язання	1515	44 391 593	35 542 355	11
Довгострокові забезпечення	1520	259 375	291 414	12
Цільове фінансування	1525	-	-	
Усього за розділом II	1595	54 386 694	46 971 449	
III. Поточні зобов'язання та забезпечення				
Короткострокові кредити банків	1600	121 146	5 119 657	11
Поточна кредиторська заборгованість за:				
довгостроковими зобов'язаннями	1610	5 857 112	5 957 523	11
товари, роботи, послуги	1615	22 630 160	19 691 291	
розрахунками з бюджетом	1620	14 002	8 813 625	
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	8 800 792	
розрахунками зі страхування	1625	266	248	
розрахунками з оплати праці	1630	6 826	2 702	
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	5 054 652	1 376 879	13
Поточні забезпечення	1660	1 816 608	33 562 244	12
Доходи майбутніх періодів	1665	198 521	204 967	
Інші поточні зобов'язання	1690	4 242 443	4 366 605	13
Усього за розділом III	1695	39 941 736	79 095 741	
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття				
	1700	-	-	
Баланс	1900	408 854 781	511 240 860	

Керівник _____ /п/ Ван Дріл Петрус Стефанус

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Г.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ

Підприємство	<u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ		
Територія	<u>Україна</u>	за ЄДРПОУ	2020	12	31
Організаційно-правова форма господарювання:	<u>Акціонерне товариство</u>	за КОАТУУ	20077720		
Вид економічної діяльності	<u>Діяльність головних управлінь</u>	за КОПФГ	8039100000		
Середня кількість працівників	<u>928</u>	за КВЕД	230		
Адреса, телефон	<u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>		70.10		

Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
за міжнародними стандартами фінансової звітності

v

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2020 рік

Форма №2

Код за ДКУД

1801003

І. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За 2020 рік	За 2019 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	121 058 717	178 349 399	3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(121 885 731)	(147 308 054)	14
Валовий:				
-- прибуток	2090	-	31 041 345	
-- збиток	2095	(827 014)	-	
Інші операційні доходи	2120	39 242 377	68 420 920	15
у тому числі компенсація витрат за виконання ПСО	2120 (а)	32 204 883	-	2,15
у тому числі доходи, нараховані по Арбітражному провадженню щодо транзиту газу	2120 (б)	-	67 958 196	2,15
Адміністративні витрати	2130	(3 180 396)	(3 514 572)	16
Витрати на збут	2150	(3 153 279)	(2 280 495)	17
Інші операційні витрати	2180	(26 032 188)	(20 707 935)	18
Фінансовий результат від операційної діяльності:				
-- прибуток	2190	6 049 500	72 959 263	
-- збиток	2195	-	-	
Дохід від участі в капіталі	2200	234 514	-	
Інші фінансові доходи	2220	1 364 196	1 758 034	
Інші доходи	2240	1 764 767	2 047 262	19
Фінансові витрати	2250	(5 791 588)	(5 684 370)	20
Втрати від участі в капіталі	2255	-	(6 145 402)	
Інші витрати у тому числі знецінення інвестицій в дочірні та асоційовані підприємства	2270	(16 240 709)	(398 694)	21
Фінансовий результат до оподаткування:				
-- прибуток	2290	-	64 536 093	
-- збиток	2295	(12 619 320)	-	
Витрати з податку на прибуток	2300	(5 382 381)	(13 877 882)	22
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-	
Чистий фінансовий результат:				
-- прибуток	2350	-	50 658 211	
-- збиток	2355	(18 001 701)	-	

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Г.2

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД)
ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Найменування показника	Код рядка	За 2020 рік	За 2019 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Дооцінка (уцінка) необоротних активів*	2400	(90 876)	(1 217)	
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів*	2405	-	-	
Накопичені курсові різниці**	2410	727 826	(679 864)	
Частка іншого сукупного доходу дочірніх, асоційованих та спільних підприємств*	2415	(20 336 103)	(40 046 775)	
Інший сукупний дохід*	2445	21 991	(92 199)	
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	(19 677 162)	(40 820 055)	
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	(40 618)	16 596	22
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	(19 717 780)	(40 803 459)	
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	(37 719 481)	9 854 752	

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За 2020 рік	За 2019 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Матеріальні затрати	2500	75 978 207	110 875 052	
Витрати на оплату праці	2505	1 885 574	2 151 660	
Відрахування на соціальні заходи	2510	110 480	102 401	
Амортизація	2515	69 038	66 787	
Інші операційні витрати	2520	76 208 295	60 615 156	
Разом	2550	154 251 594	173 811 056	

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За 2020 рік	За 2019 рік	Примітки
1	2	3	4	5
Середньорічна кількість простих акцій	2600	190 150 481	190 150 481	10
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	190 150 481	190 150 481	10
Чистий (збиток) прибуток на одну просту акцію	2610	(94,67)	266,41	
Скоригований чистий (збиток) прибуток на одну просту акцію	2615	(94,67)	266,41	
Дивіденди на одну просту акцію	2650	-	79,92	

* Статті, які не можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

** Статті, які можна рекласифікувати в подальшому на прибуток або збиток

Керівник _____ /п/ Ван Дріл Петрус Стефанус

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Г.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ

	Дата (рік, місяць, число)		КОДИ
Підприємство <u>НАК „Нафтогаз України” з філіями</u>	за ЄДРПОУ		2020 12 31
Територія <u>Україна</u>	за КОАТУУ		20077720
Організаційно-правова форма господарювання: <u>Акціонерне товариство</u>	за КОПФГ		8039100000
Вид економічної діяльності <u>Діяльність головних управлінь</u>	за КВЕД		230
Середня кількість працівників <u>928</u>			70.10
Адреса, телефон <u>м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 6</u>			
Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака			
Складено (зробити позначку „v” у відповідній клітинці):			
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку			v
за міжнародними стандартами фінансової звітності			

Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)

за 2020 рік

Форма №3

Код за ДКУД

1801006

Стаття	Код	За 2020 рік		За 2019 рік	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
(Збиток)/Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	3500	-	(12 619 320)	64 536 093	-
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	3505	69 038	X	66 787	X
збільшення забезпечень	3510	520 487	-	15 339 768	-
прибуток від нереалізованих курсових різниць	3515	-	(3 249 771)	-	(3 377 144)
збиток від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520	36 546 062	-	3 978 828	-
(прибуток) збиток від участі в капіталі	3521	-	(234 514)	6 145 402	-
Фінансові витрати	3540	4 427 392	-	3 926 336	-
Збільшення (зменшення) оборотних активів	3550	17 378 465	-	-	(16 484 052)
Зміна в сумі інших необоротних активів	3551	-	(18 458 775)	-	-
Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560	4 497 886	-	-	(3 586 507)
Грошові кошти від операційної діяльності	3570	28 876 950	-	70 545 511	-
Сплачений податок на прибуток	3580	X	(15 430 936)	X	(9 716 727)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	13 446 014	-	60 828 784	-
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Надходження від реалізації:					
фінансових інвестицій	3200	153 194	X	154 793	X
необоротних активів	3205	-	X	-	X
Надходження від отриманих:					
Відсотків	3215	770 661	X	1 293 902	X
Дивідендів	3220	14 261 574	X	15 110 435	X
Надходження від деривативів	3225	-	X	-	X
Інші надходження	3250	2 509 122	X	-	X
Витрачання на придбання:					
фінансових інвестицій	3255	X	(30 201 089)	X	(516 569)
необоротних активів	3260	X	(91 743)	X	(1 607)
Інші платежі	3290	X	(2 509 122)	X	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	-	(15 107 403)	16 040 954	-

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Продовження додатку Г.3

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ „НАФТОГАЗ УКРАЇНИ”

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ЗА РІК, ЩО ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2020 РОКУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Стаття	Код	За 2020 рік		За 2019 рік	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження від:					
Власного капіталу	3300	-	X	-	X
Отримання позик	3305	3 036 232	X	41 685 156	X
Інші надходження	3340	-	X	-	X
Витрачання на:					
Викуп власних акцій	3345	X	-	X	-
Погашення позик	3350	X	(10 548 871)	X	(28 504 848)
Сплату дивідендів (Примітка 10)	3355	X	(39 625 300)	X	(20 751 932)
Сплату відсотків	3360	X	(5 793 798)	X	(4 622 616)
Інші платежі	3390	X	(31 337)	X	(136 463)
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-	(52 963 074)	-	(12 330 703)
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	-	(54 624 463)	64 539 035	-
Залишок коштів на початок звітного періоду	3405	75 847 594	X	10 844 203	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	12 762 801	-	464 356	-
Залишок коштів на кінець звітного періоду	3415	33 985 932	X	75 847 594	X

Керівник _____ /п/ Ван Дріл Петрус Стефанус

В.о. головного бухгалтера _____ /п/ Гучек А.В.

Примітки, які додаються, є невід'ємною частиною цієї окремої фінансової звітності.

Додаток Д

Таблиця Д.1

Методика розрахунку відносних показників фінансової стійкості
підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними ф. № 1 (рядки)
Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал/ (Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання)	$1495/(1595+1695)$
Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	Власний капітал/ Баланс	$1495/1900$
Коефіцієнт фінансової залежності	Баланс/Власний капітал	$1900/1495$
Коефіцієнт фінансового ризику	(Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання)/ Власний капітал	$(1595+1695)/1495$
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Оборотні активи – Короткострокові зобов'язання/Власний капітал	$1195-1695/1495$
Коефіцієнт маневреності позикового капіталу	Оборотні активи – Короткострокові зобов'язання/ Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання	$1195-1695/1595+1695$
Коефіцієнт маневреності оборотних активів	Оборотні активи – Короткострокові зобов'язання/ Оборотні активи	$1195-1695/1195$
Коефіцієнт покриття запасів	Власні оборотні кошти + Короткострокові зобов'язання/ Запаси	$(1495-1095)+1695/1100$
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	Власні оборотні кошти/Оборотні активи	$(1495-1095)/1195$

*Складено автором [24, с. 52]

Таблиця Д.2

Методика розрахунку платоспроможності підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними ф. № 1 (рядки)
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання і забезпечення	1195/1695
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Гроші та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції + поточна дебіторська заборгованість + інші оборотні активи) / Поточні зобов'язання і забезпечення	(сума із 1125 по 1190)/1695
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Гроші та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції) / Поточні зобов'язання і забезпечення	(1160+1165)/1695

*Складено автором [25, с. 47]

Таблиця Д.3

Методика розрахунку рентабельності підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними ф. № 1 та ф. №2 (рядки)
Коефіцієнт рентабельності активів	Чистий прибуток (Чистий збиток)/Середньорічна сума активів ·100%	2350(2355)/1300
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, %	Чистий прибуток (Чистий збиток)/Середньорічна сума власного капіталу ·100%	2350(2355)/1495
Коефіцієнт рентабельності діяльності, %	Чистий прибуток (Чистий збиток)/Чистий дохід від реалізації продукції ·100%	2350(2355)/2000
Коефіцієнт рентабельності продукції, %	Чистий прибуток (Чистий збиток)/Собівартість реалізованої продукції ·100%	2350(2355)/2050

*Складено автором [25, с. 12]

Додаток Е

Таблиця Е.1

Оцінка ризику країни

Критерій оцінки ризику	Оцінка/мах	Коментарі щодо виставлення оцінок
Ведення зовнішньо-економічної діяльності	1/1	Компанія проводить зовнішню економічну діяльність, що підвищує наявність ризику
Наявність частки державного капіталу	1/1	Компанія фінансується з державного бюджету
Наявність іноземних інвестицій	1/1	Іноземні інвестиції наявні задля збільшення видобутку газу на існуючих родовищах
Сума балів	3/3	-

*Складено автором

Таблиця Е.2

Оцінка ризику галузі

Критерій оцінки ризику	Оцінка/мах	Коментарі щодо виставлення оцінок
Частка ринку	0/3	Компанія є лідером на нафтогазовому ринку України, тобто вона має значний вплив на розвиток даного сегменту господарювання. Тому ризик є незначним
Рівень конкуренції	0/3	НАК «Нафтогаз» має ознаки монопольного становища на загальнодержавному ринку первинної реалізації природного газу
Залежність від контрагентів	0/2	Політика даної компанії направлена на збільшення кількості контрагентів, отже, загрози в даному напрямку мінімальні
Можливість спаду обсягів споживачів	1/2	Спад кількості споживачів можливий лише із-за загострення конкуренції
Сума балів	1/10	-

*Складено автором

Таблиця Е.3

Оцінка ризику клієнта

Критерій оцінки ризику	Оцінка/мах	Коментарі щодо виставлення оцінок
Термін функціонування компанії	1/3	Компанія функціонує на протязі 23 років, ризик несуттєвий
Наявність афілійованих осіб	2/3	Афілійована особа ТОВ «Газопостачальна компанія «Нафтогаз Трейдинг»»
Рівень плинності кадрів у компанії	0/2	Для компанії є значний рівень плинності кадрів
Частість зміни керівництва	1/3	Зміна керівництва несуттєва
Наявність відповідної сертифікації та дипломів у працівників	0/2	Працівники компанії мають відповідні дипломи та сертифікати, що визначають надійність діяльності компанії
Сума балів	4/12	-

*Складено автором

Таблиця Е.4

Оцінка виробничого ризику

Критерій оцінки ризику	Оцінка/мах	Коментарі щодо виставлення оцінок
Ризики, пов'язані із постачанням сировини та матеріалів	0/3	Компанія має власну сировину, ризик несуттєвий
Ризики, що пов'язані із персоналом	0/3	Працевлаштування офіційне, ризик мінімальний
Ризики, що пов'язані із технікою та устаткуванням	2/3	Компанія використовує основні засоби, проте їм притаманний знос, що спричиняє збитки
Сума балів	2/9	-

*Складено автором

Таблиця Е.5

Оцінка ризику якості забезпечення

Критерій оцінки ризику	Оцінка/мах	Коментарі щодо виставлення оцінок
Ліквідність забезпечення	3/3	У разі, якщо нафту й газ видобуто не в повному обсязі, реалізувати її буде важко
Наявність відповідної документації	0/1	Документація наявна, ризик мінімальний
Наявність страхування майна, що віддається під заставу	0/2	Компанія не використовує страхування майна, що віддається під заставу
Рівень відповідності кредитної ціни до ринкової	0/2	Ціна, що зазначена у кредитній угоді, менша за ринкову, ризик незначний
Сума балів	3/8	-

*Складено автором